

Varhaiskasvatuksen valkoisuus

Varhaiskasvatuksen rasismin muodot ja lapseen kohdistuvan rasismin vaikutukset kasvatustrategioihin

Ulla Laukkanen

Opinnäytetyö, AMK
Kesäkuu, 2021
Sosiaali- ja terveystieteiden
Sosionomin tutkinto-ohjelma

Ulla Laukkanen

Varhaiskasvatuksen valkoisuus. Varhaiskasvatuksen rasismien muodot ja lapsen kohdistuvan rasismien vaikutukset kasvatustrategioihin.

Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Kesäkuu 2021, 118 sivua.

Sosiaali- ja terveysala. Sosionomi. Opinnäytetyö AMK.

Julkaisun kieli: suomi

Verkkojulkaisulupa myönnetty: kyllä

Tiivistelmä

Suomalainen rasismi on ollut tänä vuonna esillä poliittisessa keskustelussa. Opinnäytetyössä tarkasteltiin kasvatustieteen työntekijän valkoisuuden ja rasismien ilmenemistä ja lapsen kohdistuvan rasismien vaikutuksia kasvatustrategioihin. Työn tavoitteena oli edistää varhaiskasvatuksen työntekijän kykyä tunnistaa rasismia tuottavat ajattelu- ja toimintamallit itsessä, työyhteisössä ja lasten välisissä suhteissa.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin kuvailevaa kirjallisuuskatsausta ja koko työn lävistävänä näkökulmana oli autoetnografia, jonka kohteena on tutkijan omat syrjintään liittyvät kokemukset. Mukaan hyväksyttiin viisi kansainvälistä artikkelia ja kaksi suomalaista artikkelia. Artikkeleissa rasismia ja valkoisuutta käsiteltiin vanhemman, työntekijän ja lapsen näkökulmista.

Valkoisuus ja rasismi ilmenevät työntekijän valkoisuuden puolustamisena, arkipäivän rasismina ja mikroaggressiona ja rasismien ja valkoisuuden vaikutuksina vanhempien kasvatustrategioissa. Työntekijän ja kasvatustieteen tuottama rasismi ilmenee rasismien kieltämisenä ja ohittamisena. Vanhemmat käyttävät erilaisia strategioita, joilla he pyrkivät vähentämään lapsen hyvinvointia heikentäviä rasismien vaikutuksia ja keskustelemaan rasismista lapsen kanssa. Työntekijän rasismien ohittava toiminta voi vahvistaa lapsen ja vanhemman sisäistettyä rasismia ja sisäistetyistä rasismista ja valkoisuudesta kumpuavia kasvatustrategioita, joita käytettäessä kasvatuksessa voidaan tiedostamattaan toisintaa lapsen kohdistuvaa yhteiskunnan rasismien taakkaa.

Tulosten perusteella varhaiskasvatuksessa on tarvetta purkaa työntekijöiden valkoiseen ylivaltaan perustuvia tiedostamattomia ajattelu- ja toimintamalleja, jotka luovat antirasistisen työn aloittamisen esteitä.

Avainsanat (asiasanat)

varhaiskasvatus, kasvatustyö, rasismi, rasismien ehkäisy, antirasismi, vanhemmuus, vanhempi-lapsi-suhde

Muut tiedot (salassa pidettävät liitteet)

-

Laukkanen, Ulla

Whiteness in early childhood education. Forms of racism in early childhood education and the effects of racism against a child on parenting strategies.

Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences, June 2021, 118 pages.

Social Services and Health Care. Degree Programme in Social Services. Bachelor's thesis.

Permission for web publication: Yes

Language of publication: Finnish

Abstract

Finnish racism has been present in the political debate last year. The thesis examined the ways in which whiteness and racism appear in an educational employee and the effects of racism on parenting strategies. The aim of this work was to develop capacities of early childhood education workers to recognize the thought processes and practices that produce racism in themselves, in work communities, and in children's friendships.

The research method of the work was a descriptive literature review, and autoethnography based on the author's own experiences of discrimination was utilized as an overarching perspective of the whole study. The literature review included five international articles and two Finnish articles. The articles addressed racism and whiteness from the perspectives of the parent, the employee and the child.

Whiteness and racism appear in the employee's relationships as the defense of employee whiteness, everyday racism and microaggression, and as effects of racism and whiteness in on parenting strategies. Racism produced by an educational employee appears as bypassing and denying racism. Parents use a variety of strategies to reduce the detrimental effects of racism on a child's well-being. The employee strengthens parent's and child's internalized racism by bypassing racism. Upbringing strategies that arise from internalized racism or whiteness can replicate the society's burden of racism on the child. Based on the thesis, there is a need in early childhood education to dismantle the unconscious thought processes and practices based on white supremacy that form barriers for antiracist work.

Keywords/tags (subjects)

early childhood education, ECEC partnership, racism, prevention of racism, anti-racism, parenthood, parent-child relationship

Miscellaneous (Confidential information)

-

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Rasismi, valkoisuus ja rotuoppi	7
2.1	Musta, ruskea, valkoinen, BIPOC	7
2.2	Rasismien ja kolonialisaation historia	8
2.3	Rodullistaminen	10
2.4	Rasismi: yksilöiden toimintaa ja yhteisöjen valtarakenteita.....	12
2.5	Valkoisuusnormi ja valkoinen ylivalta	14
2.6	Antirasismilla valkoisuuden vähentäminen	16
2.7	Valkoiset toiminta- ja ajattelumallit.....	17
3	Varhaiskasvatuksen rasismien ja valkoisuuden valtarakenteet	20
3.1	Universalismi ja samankaltaisuuden paradoksi	21
3.2	Monikielisuuden arvot ja yksikielinen toimintakulttuuri.....	23
3.3	Monikulttuurisuuden arvot ja yksikulttuurin toimintaympäristö.....	24
3.4	Lapsuuden rasismi.....	25
3.5	Vanhemman ja työntekijän välisen suhteen kielisyrjintä ja rasismi	27
4	Tutkimuksen tavoitteet ja toteutus	28
4.1	Tutkimuksen tavoitteet	28
4.2	Tutkimuksen toteutus	29
4.2.1	Kuvaileva kirjallisuuskatsaus.....	30
4.2.2	Autoetnografia.....	31
4.2.3	Laadullinen tutkimus	32
4.2.4	Kirjallisuuskatsausen aineistonkeruu	33
4.2.5	Kirjallisuuskatsauksen artikkelit.....	37
4.2.6	Aineiston analyysi	42
4.2.7	Tutkijan positio	47
4.2.8	Luotettavuus ja eettisyys	49
5	Tulokset.....	50
5.1	Valkoista ylivaltaa puolustavat ajattelu- ja toimintamallit	51
5.1.1	Valkoisen ylivallan ajattelutavat	52
5.1.2	Valkoinen ylivalta kasvatustieteen suunnitelmissa ja tutkimuksessa	55
5.1.3	Valkoisen ylivallan käyttäytymismallit.....	58
5.2	Valkoisuus arkipäivän rasismina ja mikroaggressiona	65
5.2.1	Arkipäivän rasismi valkoisissa katseissa	66
5.2.2	Arkipäivän rasismi valkoisessa puheessa.....	68

5.2.3	Arkipäivän rasismi valkoisissa oletuksissa	74
5.3	Vanhemman rasismia käsittelevät kasvatustrategiat	79
5.3.1	Rasismien tiedostaminen.....	81
5.3.2	Tiedostamaton sisäistetty rasismi	89
5.3.3	Sosiaalisten suhteiden rajaaminen.....	91
5.3.4	Suoriutumisen korostaminen	92
5.3.5	Neuvottomuuden kokemus	93
6	Pohdinta.....	96
6.1	Yhteenveto tuloksista.....	97
6.1.1	Valkoista ylivaltaa puolustavat ajattelu- ja toimintamallit.....	98
6.1.2	Valkoisuus arkipäivän rasismina ja mikroaggressiona.....	99
6.1.3	Mustien ja ruskeiden lasten vanhempien kasvatustrategiat.....	101
6.2	Tutkimustulosten soveltaminen: jatkotutkimus ja kehitystyötarpeet	103
6.3	Opinnäytetyön suunnannäyttäjät	105
	Lähteet	107

Kuvat

Kuva 1	Hakutuloksen rajaaminen	37
Kuva 2	Työyhteisön valkoista ylivaltaa ylläpitävät ajattelu- ja toimintamallit ja seuraukset.....	51
Kuva 3	Valkoisuuden ja rasismien muodot ja vaikutukset varhaiskasvatuksessa	97

Taulukot

Taulukko 1.	Tutkimuksen sisäänotto- ja poissulkukriteerit	36
Taulukko 2.	Yhteenveto kirjallisuuskatsaukseen hyväksytyistä artikkeleista.....	41
Taulukko 3.	Esimerkki aineiston pelkistämisestä valkoisuuden näkökulmaan.	44
Taulukko 4.	Ylä- ja alaluokkien ryhmittely esimerkki yksi.....	45
Taulukko 5.	Ylä- ja alaluokkien ryhmittely esimerkki kaksi.....	46
Taulukko 6.	Valkoisuusnormia ylläpitävät mikroaggressiot ja arkipäivän rasismi.....	65
Taulukko 7.	Mustien ja ruskeiden lasten ja vanhempien rasismiin liittyvät kasvatustrategiat	80

1 Johdanto

Valkoisuus, tiedostamaton rasismi, rakenteellinen rasismi ja rasismin vähentäminen on nousmassa suomalaisen median huomiokenttään ”Black lives matters” -liikkeen ansiosta. Kasvatusinstituuteilla on merkittävä rooli valtaeroja ylläpitävien valtarakenteiden tuottajana. Tämän takia epätasa-arvoa kuvataankin usein käsittelemällä kasvattajan ja kasvatettavan välistä suhdetta (Cummins 2000, 246).

Tasa-arvon ideasta kumpuavasta retoriikan rinnalla kasvatustuotteet tuottavat rasismia, joka heikentää BIPOC-lasten (Black, indigenous and people of color) ja -nuorten asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa (Eid 2019). Rasismilla on laajoja kumulatiivisia vaikutuksia ja rasismikokemuksiin vaurautuminen kuormittaa BIPOC-ihmisten mielenterveyttä ja hyvinvointia (Mahadura & Özberkan 2020). ”Black lives matters” -liikkeen aktivistit ovat painottaneet, että koska rasismia tuottavat valkoiset ihmiset, valkoisten ihmisten velvollisuus on tunnistaa ja vähentää itse tuotettua rasismia ja purkaa rasismia tuottavia valtarakenteita. Tämän takia opinnäytetyössä pyrin kiinnittämään huomiota valkoisuuteen ja sitä ylläpitäviin rakenteisiin ja tiedostamattomiin ajattelu- ja toimintamalleihin.

Suomessa yhdenvertaisuuslaki ei vielä ulotu varhaiskasvatukseen asti, vaikka osa lapsista tiedostaa jo tässä rasismin, jonka kohteena he ovat varhaiskasvatuksessa (Moua 2020; Hiltunen 2020, 11). Ajattelen, että yhdenvertaisuuslain puutteista huolimatta varhaiskasvatuksella on korostunut vastuunkantajarooli perheisiin ja työyhteisöön kohdennettuihin antirasististen toimintamallien kehittämisessä. Tätä roolia perustelevat tutkimustulokset, joiden mukaan varhaiskasvatuksella on lapsiin, perheisiin ja heidän hyvinvointinsa laajimmin yhteyskuntaan ulottuvia vaikutuksia muille ikäluokille tarjottaviin palveluihin verrattaessa (Karila 2016, 20, 42). Varhaiskasvatuksen työntekijä näkee perhettä päivittäin ja näiden kohtaamisten ansiosta on varhaiskasvatuspalvelulla keskimääräistä tiiviimpi suhde laajaan läpileikkaukseen Suomessa elävistä perheistä. Tiivis suhde luo myös edellytykset rasismin tuottamiseen ja vähentämiseen.

Opinnäytetyön aihe on varhaiskasvatuksen valkoisuus ja rasismin muodot sekä lapsiin kohdistuvan rasismin vaikutukset kasvatustavoitteisiin. Tavoitteena on tarjota tietoa rasismia tuottavista ajattelu- ja toimintamalleista ja näin edistää varhaiskasvatuksen rasismin tunnistamista. Opinnäytetyön toisessa luvussa käsitellään rasismia ja valkoisuuden historiaa ja nykyaikaa, ja kolmannessa

varhaiskasvatuksen ajattelu- ja toimintamalleja ja toimintakulttuurista kerrottavia kertomuksia, jotka ylläpitävät hiljaista valkoisuusnormia. Neljännessä luvussa käyn läpi opinnäytetyön tarkoituksen, tavoitteet ja tutkimuksen toteutuksen. Viidennessä luvussa tarkastelen sitä, miten tutkimusaineistossa kuvataan kasvatustieteen rasismia ja valkoisuutta sekä rasismin vaikutuksia ruskeiden lasten vanhempien kasvatustietoihin. Kuudennessa luvussa käyn läpi tulosten pääkohdat, työn suunnannäyttäjät sekä pohdin sitä, miten tuloksia voidaan soveltaa varhaiskasvatuksessa.

Epätasa-arvon vähentämiseen velvoittaa Suomen perustuslaki, jonka mukaan tasavertainen kohtelu sekä yhdenvertaisuus ovat ihmisten perusoikeuksia (L 11.6.1999/731). Työhön velvoittaa myös yhdenvertaisuuslaki, jonka mukaan julkisten instituutioiden tulee arvioida yhdenvertaisuuden toteutumista sekä edistää sitä tarkoituksenmukaisesti (L 2.5.2014/1325). Yhdenvertaisuudella puolestaan tarkoitetaan sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta heidän alkuperästään, sukupuolestaan, etnisyydestä, kansalaisuudestaan, kielestään tai muusta henkilöön liittyvästä syystä (Hiltunen 2020, 5).

Opinnäytetyön tarkoitus on sosiaalisen oikeudenmukaisuuden teorian mukaisesti tasa-arvon edistäminen epätasa-arvon ilmenemistä tutkimalla (Sen 2010). Sosiaalista oikeudenmukaisuutta edistävän työn periaatteissa painotetaan lapsen yksilöllisen tuen sijasta laajemmin yhteiskunnan toisintavien valtarakenteiden merkitystä lapsuuden muodostumisessa (vrt. Sen 2010). Koska rasmissa on kyse useiden eri sosiaalisten kategorioiden yhdistelmiin liitetystä negatiivisista stereotyyppioista ja oletuksista, rasismien tunnistaminen vaatii intersektionaaliseen eli risteävän rasismien perehtymistä (Hiltunen 2020, 5.) Työn näkökulmana on tämän takia intersektionaalinen kriittinen feminismi, jossa kiinnitetään huomiota yhtä aikaa useampiin sosiaalisiin kategorioihin, kuten ikään, luokkaan, väriin, seksuaalisuuteen, sukupuoleen, terveyteen ja ruumiin muotoon ja niihin liittyvään vallankäyttöön ja eroja ylläpitäviin rakenteisiin (Saresma 2018, 29). Työn näkökulmana on myös queer-teoria, johon perustuen reflektoin analyysissä omia syrjintään ja valkoisuuteen liittyviä kokemuksia (Giffney & O'Rourke 2009). Intersektionaalinen lähestymistapa näyttäytyy opinnäytetyössä kieleen, sukupuoleen, ikään, kansalaisuuteen ja ihonväriin liittyvien merkitysten pohdintana.

Merkittävänä motivaation lähteenä opinnäytetyön aiheen takana on feministisen kriittisen teorian lisäksi omakohtaiset kokemukset queeryyden kohdistuneesta avoimesta ja epäsuorasta syrjin-

nästä opintojeni aikana. Feministisessä tutkimuksessa henkilökohtainen kokemus on myös teoreettista ja tämän takia reflektoin kokemuksia opinnäytetyössä käyttämällä autoetnografista työkentelymallia. Afroamerikkalaisen tutkijan Bell Hooksin tavoin nostan oman kokemuksen teoriatiendon asemaan ja käytän syrjinnän kohteena olemisen kautta oppimaani taitoa katsoa todellisuutta sekä syrjintää tuottavan, että syrjinnän kohteena olevan ihmisen näkökulmasta (Rantonen 200, 189–190).

Globalisaatio on johtanut tilanteeseen, jossa globaali ja yksilö kietoutuvat yhä tiiviimmin yhteen osaksi samaa syy- ja seurausketjua. Tässä tilanteessa varhaiskasvatustalolta vaaditaan aikuisen ajattelun taitoa, johon kuuluu kyky nähdä todellisuus useammasta näkökulmasta, ja eri näkökulmia integroiden. Samalla lailla, kuin suuri lama aikanaan johti maailmansotaan, 1990-luvun kehitys on johtanut globalisaatioon, jonka seurauksien kanssa on tultava toimeen. Globalisaation seurauksesta maapallon rikkain valkoisista ihmisistä koostuva kymmenys käyttää koko maapallon laajuudella luonnonvaroja ja tämä on johtanut valkoisten ja länsimaalaisten ihmisten liikakulutukseen, luonnon saastumiseen ja ekokriisiin. Maapallon lämpenemisestä kärsivät eniten päiväntasaajan lähetyillä olevat maa-alueet, joilla asuu ruskeita ja mustia ihmisiä. Tutkimuksen mukaan lämpeneminen voi tehdä Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta asuinkelvottoman vuoteen 2050 mennessä. Tämän takia antirasistisessa varhaiskasvatuksessa jaetaan ymmärrystä siitä, miten hyvinvoinnin edistäminen edellyttää ymmärrystä globaalin yhteiskunnan epätasa-arvoisten valtahierarkioiden vaikutuksia varhaiskasvatuksen asiakasperheiden elämään, hyvinvointiin ja globaaliin muuttoliikkeeseen. (Lelieveld, Proestos ym. 2016, 257; Aaltonen 2019, 199.)

Varhaiskasvatussuunnitelmaa ja sosiaalialan eettisiä ohjeita vertailemalla voidaan pohtia sitä, millaisia eroja eri ammattinimikkeillä on. Varhaiskasvatussuunnitelma painottaa kasvatusyhteistyön tasa-arvoisuuden toteutumista ja edistämistä, kun taas sosiaalialan eettiset ohjeet ohjaavat tasa-arvon idean sijasta kiinnittämään huomiota vallitsevaan epätasa-arvoon, tarkastelemaan yhteiskunnan ja oman organisaation toimintamalleja kriittisesti ja pyrkimään vaikuttamaan niihin (Opetushallitus 2018, 20, 16; Heikkinen 2017, 7–8, 20). Näin ollen sosiaalialan ammattietiikkaan on jo kirjattu sekä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden että feminismin periaatteet. Sosiaalialan eettiset ohjeet suuntaavat työntekijää määrittelemään yhdenvertaisuustyöhön liittyvän osaamisen puutteet.

Koska rasismia käsittelevän tiedon omaksuminen nostaa pinnalle meissä valkoisissa ihmisissä tunteita, kuten vihaa, surua ja pelkoa, tämän opinnäytetyön tarjoamaa tietoa kohti katsominen voi olla valkoisuuden takia vaikeaa. Huomaan sen myös itsessäni. En ole vapaa rasismia tuottavasta valtarakenteesta, koska olen sosialisoinnin kautta omaksunut valkoisen position yhteiskunnassa ja tuotan rasismia tiedostamattani. Kun työtä lukiessani aloin tuntea näitä tunteita tiesin, että työ alkaa olla valmis.

Kun tabua puretaan ja vaietusta aiheesta puhutaan, hiljenemisen loppuminen johtaa usein kokeemukseen ”kaiken valtaavasta” tabusta. Tämä ajatus on täysin luonnollinen. Jos työtä lukiessa tuntuu siltä, että työ käsittelee koko varhaiskasvatusta, on hyvä rauhoittaa mieli. Varhaiskasvatuksessa on monia toimivia ja arvokkaita työmalleja ja käytänteitä, jotka ovat olemassa rasismia tuottavien ajattelu- ja toimintamallien rinnalla. Ylitsevuotavien tunteiden, kuten vihan ja surun tunteminen on välttämätöntä, kun tavoitteena on vähentää itse tuotettua rasismia varhaiskasvatuksessa. Kun näitä tunteita väistetään, tuloksena syntyy rasismia, joka kohdistuu BIPOC-ihmisiin ja heikentää hyvinvointia. Reflektoimalla ja tuntemalla vihaa, surua ja ahdistusta, voimme ottaa rasismien kohteena olemisesta johtuvan tunnetaakan BIPOC-ihmisten harteilta omille valkoisille harteillemme.

Antirasistinen työ on lopulta työtä, joka tarjoaa tilaa valkoiselle surutyölle, itsereflektiolle, rasismitiedon omaksumiselle ja BIPOC-ihmisten rasismien tunnistaville kokemuksille. Rasismia vähentävän työn tavoite ei ole se, että me valkoiset elämme häpeässä. Kirjailijan ja kouluttajan Layla F. Saadin mukaan antirasismien tavoite on se, että me valkoiset opimme näkemään todellisuuden sellaisena, kuin se on, ja muuttamaan sitä oikeudenmukaisemmaksi. Jokaisella varhaiskasvattajalla on vastuu oman alan epäonnistumisia ja onnistumisia kuvailevan tiedon tuottamisesta. Vain täsmälliseen asiakasryhmään liittyviä työn puutteita, onnistumisia ja negatiivisia vaikutuksia määrittelemällä voidaan tuottaa alaan liittyvää uutta tietoa. Siksi meillä jokaisella on vastuu antirasistisen varhaiskasvatukseen liittyvän tiedon tuottamisesta. (Kananoja 2020; Saad 2020, 24–25.)

2 Rasismi, valkoisuus ja rotuoppi

2.1 Musta, ruskea, valkoinen, BIPOC

Viitataan tässä työssä ihmisryhmiin, jotka asemoituvat rasismien kohteeksi ja tuottajiksi termeillä musta, ruskea, valkoinen ja BIPOC-ihminen. Kun puhutaan ihmisistä ja yhdenvertaisuudesta, täsmällinen keskustelu, käsitteet ja termit ovat tärkeitä, koska jokainen meistä luo todellisuutta kielten avulla (Moua 2020). Tutkija Gloria Wekkerin sanoja lainaten lopulta tarina ihmisen ihonväriin liittyvistä ”roduista” on vain vahingollinen fiktio, koska ihmisrotuja ei ole olemassa, kun taas rasismi on. (Wekker 2016, 24; Wekker 2021).

Termi ruskea on Ruskeat Tytöt ry:n perustajan Koko Hubaran tunnetuksi tekemä termi. Ruskat tytöt ry:n määritelmän mukaan tämä termi on sateenvarjotermi ihmisille ja ihmisryhmille, jotka yhteiskunta rodullistaa ulkonäön tai nimen perusteella. Yksilö voidaan rodullistaa esimerkiksi etniseksi vähemmistöksi, ulkomaalaisiksi, maahanmuuttajiksi tai maahanmuuttajataustaisiksi. Musta sanalla puolestaan viitataan henkilöön, joka ulkoisesti mielletään afrikkalaistaustaisiksi. (Fem-2020; Ruskeat tytöt 2020.)

Valkoisista puhuttaessa tarkoitetaan yleensä ihmisiä, jotka ovat länsimaalaisia, eurooppalaisia ja heidän jälkeläisiään. Valkoinen-termillä viitataan myös ihmisen sosialisoinnin kautta muodostuneeseen valkoiseen valta-asemaan. Koska valkoisuus on lopulta historian saatossa kerääntynyttä sosiaalista valtaa ja resursseja, valkoisuudella viitataan käytännössä historian, politiikan, sosiaalisten valtarakenteiden ja kulttuurin hetkiin ja paikkoihin, jotka ovat olleet olennaisia valkoiseen sortoon perustuvien sosiaalisten suhteiden kehittämisessä. (Wekker 2021, 24; Rossi 20013, 180–224.)

BIPOC-ihminen termi on peräisin Yhdysvalloista. Termin ovat kehittäneet yhdysvaltalaiset ”Black lives matter” mielenosoittajat, jotka vastustavat mustiin ihmisiin kohdistuvaa poliisiväkivaltaa. Mielenosoitukset saivat alkunsa, kun 25.5.2020 yhdysvaltalainen valkoinen poliisi Derek Chauvin murhasi etniseen profilointiin perustuen mustan miehen nimeltä George Floyd. BIPOC termi korostaa mustien ihmisten ja alkuperäiskansojen kohtaamaa erityistä rasismia ja sortoa, koska usein heidät unohdetaan sosiaalista oikeudenmukaisuutta käsittelevästä keskustelusta. (Garcia 2020.)

”Rotu”-käsitettä käytetään myös rotuoppiin perustuvan rasismien välineenä, jonka takia käsite kantaa mukanaan rasismien taakkaa. Tämän takia käytän käsitettä ”rotu” vain seuraavassa kappaleessa, jossa puhutaan rotuopista ja tulosten analyysiosioissa, joissa kyseistä termiä on käytetty kirjallisuuskatsauksen aineistossa. Suomessa aktivistien ja tutkijoiden joukossa on eriäviä näkökulmia siihen kysymykseen, tulisiko käsitteitä ”rotu” käyttää, vaikka keskustelun aiheena olisi sosiaaliset valtahierarkiat ja rasismien historia. Englanninkielinen termi ”race” on laajasti käytössä rasismitutkimuksessa, mutta sen merkitykset poikkeavat suomenkielisestä termistä ”rotu”. Joskus BIPOC-ihmisiin voidaan viitata myös termillä ”rodullistettu”. Yksilöön viittaavaa termiä ”rodullistettu” en käytä, koska suomalaisissa BIPOC-aktivistipiireistä on noussut kritiikkiä termiä kohtaan ja termin käyttö erityisesti yksilöön viittaavana terminä voidaan kokea loukkaavaksi, jolloin sen käyttö voi olla rasismia. Rodullistettu termi vie myös keskustelua kauemmaksi antimustuudesta ja valkoisuudesta, jotka ovat rasismien tuottamisen taustalla vaikuttavat tekijät.

2.2 Rasismien ja kolonialisaation historia

Jotta suomalaisen nyky-yhteiskunnan rakenteellista rasismia pystyy ymmärtämään, on välttämätöntä tiedostaa, miten kauas eurooppalaiseen ja suomalaiseen henkiseen perintöön rasismien juuret ulottuvat. Rasismien juuret ovat 1400- ja 1500-luvun kolonialisaation aikakaudella. Käytännössä rasismi on tällä aikakaudella kehitetty sosiologinen prosessi, joka perustuu ajatukseen valkoisten ihmisten paremmuudesta ja siitä seuraavasta oikeudesta riistää BIPOC-yhteisöjä. Vaikka kolonialisaation aika voi tuntua kaukaiselta, myös suomalainen rasismi perustuu Suomen kolonialistiseen yhteistyöhön, josta Suomi hyötyi taloudellisesti. (Sheikh 2020b; Morrison 2020.)

1800-luvulla rasistisia valtarakenteita alettiin puolestaan ylläpitää tutkijoiden kehittämän rotuopin, eli eugeniikan avulla. Eugeniikka on pseudotiede, jossa ihmiset jaetaan fyysisten piirteiden perusteella ”rotuihin” ja valkoiset ihmiset ovat ylivoimainen ”rotu” muihin nähden. Valkoisten ihmisten valta-asemaan perustuvaa yhteiskuntarakennetta rakennettiin naamioimalla rasistiset arvot poliittisesti neutraaleiksi normaaliutta ja rasismien luonnollisuutta rakentavan kielen avulla. Vaikka rotuoppia kehittäneet tutkijat puhuivat normaaliudesta, käytännössä puhuttiin valkoisuuden paremmuudesta ja BIPOC-ihmisten epäinhimillisyydestä. Tutkijoiden kehittämän ”normaaliuden” kielen avulla pystyttiin muodostamaan kertomus, jossa valkoiset ihmiset vastaavat maapallon ”kehittyneintä” sivilisaatiota. Valkoiseen paremmuuteen perustuen valkoisia naisia

velvoitettiin lisääntymään valkoisten miesten kanssa ja valkoisia ihmisiä motivoitiin alistamaan BIPOC-ihmisiä. (Carter 2007.)

Samanaikaisesti, kun kolonialisaation aikakaudella BIPOC-ihmiset alistettiin orjan asemaan, valkoiset ihmiset tekivät itsestään orjan omistajia ja orjuuttajia. Orjuuteen perustuvat yhteiskuntarakenteen luominen on vaatinut valkoisilta ihmisiltä BIPOC-ihmisten epäinhimillistämistä ja valkoisten orjuudesta hyötyvien ihmisten epäinhimillistämistä. Se on vaatinut yhteiskunnan valtarakenteiden muokkaamista orjuuden mahdollistaviksi ja nämä valtarakenteet vaikuttavat edelleenkin. (Kurki 2018, 63; Isaksson, Jokisalo & Abdulkarim 2005; 13–14, 17–18; Sheikh 2020b; Wekker 2016, 3.)

Rasismien historian vaikutukset ilmenevät Suomessa asenteissa, puhetavoissa ja käyttäytymisessä. Vanha rasismi perustuu ajattelumallille, jonka mukaan ”ihmisrotujen” biologia määrää ihmisten toimintaa, kun taas uudessa nykypäivän suomalaisessa rasmissa kulttuurin ajatellaan olevan toimintaa määrittävänä tekijänä. Tämän takia nykyajan rasismi ilmenee stereotyyppisinä kulttuuriin ja etnisyyteen liitettävänä oletuksina. Vanhassa rasmissa ihmisiä jaoteltiin ”rotuun” perustuen, kun taas uudessa rasmissa ”rotu” on korvattu termillä ”etnisyys”. Rasismia tuottavien ajatusmallien kautta yhteiskuntaan syntyy ihmisryhmien välinen valtahierarkia, jonka pohjalta eri ”etnisiin ryhmiin” kuuluvat ihmiset jakautuvat korkeampiin ja matalampiin yhteiskunnallisiin asemiin. (Sheikh 2020b.)

Moderneissa länsimaalaisissa valtioissa elävä ajatus kulttuurisesta homogeenisyydestä toisintaa rasismien historiaa. Ajatus kulttuurisesta homogeenisyydestä perustuu politiikkaan, jossa yhteensopimattomia kulttuureja tukahdutetaan väkivaltaisesti ja systemaattisesti. Suomalaisen rasismien historia sisältää esimerkiksi romaneihin ja saamelaisiin kohdistunutta pakkoassimilaatiota, perheiden erottamista ja pakkotyötä. Vielä 70-luvulla saamelaisten ja romanien lapsia ”suomalaistettiin” eristämällä lapsia koulukoteihin. Tänä päivänä saamelaista kulttuuria tukahdutetaan systemaattisella sulauttamispolitiikalla, jota toteutetaan vähitellen, valtajulkisuudelta näkymättömissä taloudellisten ja hallinnollisten poliittisten muutosten kautta, jotka tekevät saamelaisten oman kulttuurin harjoittamisesta mahdotonta. Suomi ei ole vielä kukaan ratifioinut saamelaisten ihmisoikeudet turvaavaa ILO:n sopimus numeroa 169. Myös Suomen konflikteilla ja jännitteillä on vaikutusta rasismien ilmenemiseen. Kylmän sodan aikainen vastakkainasettelu ja siihen liittyvät valtaväestön ennakkoluulot tuottavat edelleen entisistä sosialistisista maista muuttaneisiin ihmisiin kohdistuvaa

rasistista taakkaa. (Keskinen & Vuori 2012, 9; Alitolppa-Niitamo 2019, 10; Puuronen 2011, 58, 255; Raittila 2009, 70; Aden 2009, 31; Jääskö 2012.)

Kolonialisaation ja rotuoppiin perustuva rasismi ilmenee Suomessa valkoisten ihmisten valtaraken- teina, joiden avulla mustat, ruskeat ja alkuperäiskansoihin kuuluvat ihmiset epäinhimillistetään ja näin perustellaan valkoisten ihmisten oikeus voiton tavoittelu BIPOC-ihmisten riiston kustannuk- sella. Rasistinen ideologia on toiminut kolonialisaation alkuajoista tähän päivään asti keinona, jonka avulla valkoiset ihmiset ovat mieltäneet itsensä ihmisryhmäksi, jonka päätehtävä on laajen- tua oman toimialueensa ulkopuolelle. Nykyajan orjuus ilmenee esimerkiksi mustia ja ruskeita ihmi- siä alistavina työsuhteina, ihmisten riistämiseen perustuvana kapitalismina ja globaalilla tasolla yli- kulutuksen ja ekokriisin aiheuttamana kuivuutena ja muuttoliikkeenä. (Sheikh 2020b; Wekker 2021.)

2.3 Rodullistaminen

Rodullistaminen on Robert Milesin kehittämä käsite, jolla viitataan yhteiskunnalliseen prosessiin, jossa ihmisen tapakulttuurista, historiasta, uskonnosta, mielipiteistä tai muusta henkilöön liitty- västä piirteestä tulee yhteiskunnallisesti tärkeitä ja ihmiset luokitellaan eri ryhmiin näiden piirtei- den perusteella. Rodullistamisen tuloksena syntyy toimintaa ja tekoja, jotka luokitellaan rasismiksi. Kun rodullistavia toimintamalleja tunnistetaan, etsitään vastausta kysymykseen: Miten tilanne syn- tyy? Kun rasistisia toimintamalleja tunnistetaan, etsitään vastausta kysymykseen: Mitä tilanteessa tapahtuu? Rodullistaminen käsitettä käytetään laajasti. Käsite on kuitenkin saanut kritiikkiä sen akateemisuuden vuoksi ja sen vuoksi, että käsite vie rasismiin liittyvän keskustelun kauemmaksi ihonväristä, eli antimustuudesta. (Moua 2020; Sheikh 2020b; Miles 1994; 110–112.)

Vaikka rodullistamisen kohteena onkin BIPOC-ihmiset, myös valkoinen ihminen määrittelee identi- teetin rodullistamisen prosessin kautta. Samalla kun valtaväestöön kuuluva ihminen merkitsee teoissaan mustuuden, ruskeuden ja ”ei-suomalaisuuden” ihmisen piirteiden perusteella, hän tie- dostamattaan määrittelee myös itsensä samojen piirteiden perusteella. Kuitenkaan erilaisten mää- ritelmien tekeminen ihmisryhmästä ei vielä itsessään ole rodullistamista, vaan ihan normaali kog- nitiivinen prosessi, jonka avulla ihmiset hahmottavat maailmaa. Ihmisryhmiin kohdistuvien määritelmien tekeminen ja näihin määritelmiin uskominen jokaisen kyseiseen ihmisryhmään kuu- luvan yksilön kohdalla puolestaan on. (Fem-r 2020; Hiltunen 2020, 5; Sheikh 2020b.)

Kasvatusalan rodullistava ohjaus pitää yllä yhteiskunnan tämänhetkisiä valkoiseen ylivaltaan perustuvia valtarakenteita. Rodullistavassa ohjauksessa tiedostamattomat stereotyyppiset oletukset ohjaavat kasvattajan työtä. Näitä oletuksia voi olla esimerkiksi ajatukset, kuten: maahanmuuttajan kielitaito ei riitä yliopistoon, aasialaiset ovat hyviä luonnontieteissä, maahanmuuttajia tarvitaan hoiva-alalle. Kasvatusalan rodullistavan ohjauksen takia suomea äidinkielenään puhuvia ja/tai suomen kielen taidon omaavia mustia ja ruskeita lapsia ohjataan S2-opetukseen ja afrikkalaistaustaiset nuoret ohjataan todennäköisemmin opiskelemaan matalapalkkaisia aloja, kuten hoiva-alaa. Maahanmuuttajaistamiseen (immigrantisation) perustuvassa rodullistamisessa puolestaan maahanmuuttopalveluiden tai monikulttuurisen työkulttuurin käytänteiden avulla erilaiset taustat omaavat yksilöt käsitetään yhdeksi maahanmuuttajien ryhmäksi. Työntekijöiden puheissa ja laajemmin yhteiskunnassa ja mediassa antimustuuteen perustuva rodullistaminen ilmenee esimerkiksi maahanmuuttajuuteen liitettävänä ongelmakeskeisenä lähestymistapana. (Turtiainen & Hiitola 2015, 66–67; Keskinen & Vuori 2012, 9–10; Kurki 2018, 63; Eid 2019; Hiltunen 2020, 24–25; Eid 2019.)

Lapsi oppii hahmottamaan rasismia tuottavia valtarakenteita rodullisen sosialisatiion kautta (racial socialization). Lasten käsitys ihonväriin, taustaan ja kansalliseen identiteettiin liittyvistä valtaeroista kehittyy tutkimuksien mukaan 3-4 vuoden ikäisenä. Lapset poimivat valtarakenteisiin liittyvän tiedon tarkkailemalla aikuisten toimintaa ja sitä, ketkä aikuiset ovat kavereita, tuttavuuksia ja ketkä lähimpiä ystäviä. He omaksuvat rasismiin liittyviä tabuja seuraamalla sitä, mistä aikuiset puhuvat sanallisesti ja mistä he eivät puhu sanallisesti, mutta ilmaisevat sanoman kehollaan. Näin varhaisen sosialisatiion kautta lapset omaksuvat tietoa rasismista, oletuksista ja ennakkoluuloista ja siitä, kenen kanssa heidän pitäisi olla ystäviä ja ketkä heidän ystäviään ei tulisi olla ja minkälaisia vuorovaikutussuhteita on hyvä solmia. Kun aikuiset vaikenivat rasismista se ei tarkoita sitä, että eikö lapsi saisi rasismia käsittelevää tietoa. Se tarkoittaa sitä, että lapsi omaksuu rasismiin liittyvän tiedon mediasta ja kavereilta. Mutta kun ihmisten ihonväristä ja rasismista puhutaan suoraan lapselle alle seitsemänvuotiaana, lapsi usein painottaa läheisten aikuisen tarjoamaa tietoa ympäristön tietoa korkeammalle. (Celano 2018.)

Eettisellä ja rodullisella sosialisatiolla (ethnic racial socialization) viitataan kasvatustavoitteisiin, jotka tarjoavat lapselle tietoa rasismista, valkoisuudesta ja erilaisista keinoista reagoida rasismiin.

Tutkimusten mukaan afroamerikkalaiset vanhemmat voivat aloittaa rasismia ja antimustuutta käsittelevän tiedon tarjoamisen lapsille hyvin varhaisessa vaiheessa. Suomessa romaniyhteisössä on pitkä valkoisuuteen perustuva eettisen ja rodullisen sosialisatiion keskustelukulttuuri. Romaniyhteisön sisällä valtaväestöstä puhutaan valkoisuuden kautta ja ei-romaneihin suomalaisiin viitataan termillä valkolainen. Sen sijaan valkoisten vanhempien rodullisesta sosialisatiosta puolestaan ei ole riittävästi tutkimustietoa. (Celano 2018; Lind & Tanner 2009, 8.)

2.4 Rasismi: yksilöiden toimintaa ja yhteisöjen valtarakenteita

Vaikka rasismien taustalla on pitkä historia, josta usein vaietaan, lopulta rasismi on yksilöiden toimintaa, joka on jaettavissa yksittäisiksi teoiksi. Yksilöiden rasistiset teot ovat joko tiedostamattomia tai tiedostettuja. Termillä avoin rasismi viitataan loukkaaviin tekoihin, joissa rasismien tekijä ja kohde kummatkin tunnistavat jossain määrin tilanteen rasismiksi. Usein suomalaisessa keskustelukulttuurissa rasismiksi mielletään vain avoin rasismi, vaikka isoin osa rasismista on epäsuoraa rasismia, jota tuotetaan ja vastaanotetaan usein tiedostamatta. Epäsuora rasismi voi ilmetä arkielämän vuorovaikutustilanteissa esimerkiksi etniseen erotteluun perustuvina vitseinä tai ennakkoluuloina, eron tekevinä katseina tai ihmisten välttelyinä. Se voi olla myös passiivista toimintaa, kuten tekemättä jättämistä, ohittamista ja vaikenemista. Epäsuoraan rasismiin voidaan viitata myös termillä piilorasismi. (Moua 2020; Sheikh 2020; Puuronen 2011, 60–63.)

Termillä mikroaggressio viitataan hyväntahtoiseen epäsuoraan rasismiin, jota tuotetaan tiedostamatta. Mikroaggressio on arkisia sanoja, tekoja ja oletuksia, jotka vahvistavat ja ylläpitävät rasistisia stereotyyppioita. Esimerkiksi kehumalla sitä, miten hyvin musta tai ruskea ihminen puhuu suomea, tulee samalla sanoneeksi, että musta tai ruskea ihminen ei voi puhua suomea äidinkielenään. Mikroaggressioiden hyvinvointia heikentävää vaikutusta vahvistaa se, että usein ympäristö ei tunnusta eli validoi BIPOC-ihmisten mikroaggression aiheuttamia tunteita, eikä tunnista mikroaggressiota rasismiksi, vaikka sen kohteena oleva BIPOC-ihminen sen nimeäisi. Ympäristön rasismien ohittava toiminta on osa rasismien taakkaa ja vaikuttaa BIPOC-ihmisten identiteettiin ja mielenterveyteen. (Kunchev 2020; Fem-r. 2020; Hiltunen 2020, 4.)

Jotta rasismista pystytään keskustelemaan tavalla, joka purkaa valtarakenteita, tulee aihetta käsitellä henkilökohtaisella ja yhteisöjen tasolla. Käsitteen rakenteellinen rasismi avulla on mahdollista

erottaa yksilöiden harjoittama avoin ja epäsuora rasismi instituutioiden ja organisaatioiden tuottamasta rasismista. Rakenteellisen rasismien lähtökohtana on se, että yhteiskunnan sosiaaliset järjestelmät ovat jossain määrin irrallisia suhteessa yksittäisten yksilöiden asenteisiin ja arvoihin. Tämän vuoksi rasistiset käytännöt voivat vahvistua palvelurakenteissa, vaikka niissä toimivat ihmiset eivät tiedostaisi omaa asemaansa rakenteellisen rasismien tuottajana. Vaikka rakenteellinen rasismi on laaja ilmiö, sen voi purkaa yksittäisiksi tunnistettaviksi rakenteellista rasismia ylläpitäviksi toistuviksi teoiksi. Rakenteellinen rasismi läpäisee koko yhteiskunnan ja sitä tuotetaan organisaation tai yhteiskunnan rakenteissa, kuten sopimuksissa, lainsäädännössä ja palveluissa. Käytännön tasolla se heikentää ihmisten mahdollisuuksia osallistua ja olla tasavertaisia ihmisiä osana yhteiskuntaa. (Bolaffi 2003, 276–277; Rex 1986, 56–57; Rastas 2007, 53; Seikkula 2017; Hiltunen 2020, 5.)

Yhteiskunnan rakenteiden ja median viestinnässä, missä mustuus ja ruskeus yhdistetään huonomuuteen, synnyttää kokemuksen omasta huonomuudesta. Sisäistetyillä rasismilla kuvataan tätä psykologista prosessia, jonka seurauksesta rasismien kohteena oleva ihminen alkaa sisäistää ympäristön antimustuuteen perustuvia ajattelumalleja. Rasististen tekojen kohteena oleminen aiheuttaa yksilöille vähemmistöstressiä, jota BIPOC-ihmiset joutuvat työstämään ja kantamaan normaalin elämän kuormituksen lisäksi. Rasismien aiheuttama ahdistus, pelko, erilaisuuden tunne ja toiseuden kokemus voivat ylläpitää kehossa kroonista stressitilaa. Omiin ja lasten rasismikokemuksiin varautuminen kuormittaa vanhempien mielenterveyttä ja hyvinvointia. Näin rasismien hyvinvointia heikentävä voima jo itsessään pitää yllä epätasa-arvoisia valtarakenteita. Rasismien vaikutukset mielenterveyteen on myös välilliset, koska syrjintä työ- ja asuntomarkkinoilla vaikuttaa toimentuloon ja asunnon löytämiseen ja vaikeuttaa perheiden elämää. (Mahadura & Özberkan 2020; Fem-r 2020; Rask 2020; Hiltunen 2020, 6; Terveiden ja hyvinvointilaitos 2020.)

Termi systemaattinen rasismi puolestaan viittaa edellä mainittujen rasismien muotojen yhdistelmään. Sillä viitataan siis avoimen rasismien, rakenteellisen rasismien ja sisäistetyin rasismien tuloksena syntyvään rasismiin. Systemaattisen rasismien seuraukset näkyvät tutkimuksissa BIPOC-ihmiset heikompana asemana terveydenhuollossa, viranomaiskohtaamisissa, koulutuspalveluissa ja työmarkkinoilla. Se on myös syy ihmisten ihonvärin mukaan eriytyvien kaupunginosien taustalla. Systemaattinen rasismi kohdistaa BIPOC-ihmisiin assimilaatipainetta, eli painetta luopua omasta kulttuurista ja kielestä. Assimilaatiopaine ilmenee usein epätasa-arvoisena palvelutarjontana yhdistettynä yhdenvertaisuuden toteutumista kuvaavaan lainsäädäntöön. Vaikka kielen ja kulttuurin

säilyminen onkin lainsäädännössä turvattu, monikielisten lasten kielenkehitystä ei tueta peruskoulussa yhdenvertaisesti. Saamenmaalla assimilaatiopaine ilmenee myös heikentyvänä palveluntarjontana, minkä takia erityisesti vanhuksat, naiset ja lapset, jotka ylläpitävät kielen säilymistä, ovat pakotettuja muuttamaan pois kotiseudultaan. (Alisaari, Heikkola, Commins & Acquah 2019, 52-56; Jääskö 2012; Moua 2020; Sheikh 2020a; Fem-r 2020.)

2.5 Valkoisuusnormi ja valkoinen ylivalta

Valkoisuusnormi on sosiaalinen valtarakenne, jonka takia länsimaalainen vaalea ihonväri nähdään normina, johon mustia ja ruskeita ihmisiä verrataan. Tällöin valkoisuus mielletään normaaliksi ja ei-valkoisuus erilaisuudeksi. Valkoisuusnormiin voidaan viitata myös käsitteillä valkoisuus tai valkonormatiivisuus. Valkoisuusnormi tuottaa rasismia merkitessään mustuuden ja ruskeuden ”erilaisuudeksi” rasististen oletusten ja stereotyyppien kautta. (Fem-r, 2020; Sheikh 2020a.)

Valkoisuusnormi liittää ”monikulttuurisuuteen” ja ”etnisyyteen” viittaavat kategoriat vain ei-valkoisiksi määriteltyihin ihmisryhmiin. Etnisen ruokakulttuurin kategoriaan sijoitetaan kaikki muut ruokakulttuurit, paitsi valkoisuuden kategoriaan mielletyt länsimaiset ruokakulttuurit. Tämän takia ”etnisyys” termien käyttö vain mustuuteen, ruskeuteen tai ei-länsimaalaisuuteen viitatessa ylläpitää epäsymmetrisiä valtarakenteita. Valkoisuusnormi pyyhkii länsimaalaisen valkoisuuden pois kategorioiden joukosta ja määrittää sen hiljaa taustalla olevaksi normaaliudeksi ja tavallisuudeksi. Voidaankin sanoa, että normatiivisuutta ylläpitävissä keskusteluissa valkoisuus pakenee määritelmää, jolloin valkoisuus on ominaisuuksilla merkitsemisen välttämistä, ei määritelmien ja rasismien kohteena olemista ja yleisesti tavallisuutena näkemistä. Sen takia valkoisuus muodostaa itsestään selvän taustan, jota ei panna merkillä. (Wekker 2021; Wekker 2016, 2; Ahmed 2018, 235.)

Koska valkoisuus määritellään tavallisuudeksi ulossulkemisen kautta, voidaan myös sanoa, että valkoisuus normalisoidaan ulossulkevien ajattelumallien avulla. Tanssija ja tutkija Phyllis Akinyi on kuvannut osuvasti pohjoismaalaista normalisoivaa rasismia, jota ilmenee myös varhaiskasvatuksessa. Hänen mukaansa samaan aikaan, kun possun syöminen tai joulun juhliminen voidaan nähdä ”suomalaisena” toimintana, niiden valtaväestöön kuuluvien kansalaisuutta ei koskaan kyseenalaisteta, jotka eivät syö possua tai juhli joulua. (Akinyi 2020.) Olen ottanut usein osaa Akinyin kuvailemiin tilanteisiin varhaiskasvatuksessa, missä työyhteisön sisäisessä keskustelussa, jossa puhutaan niistä, jotka eivät syö possua tai juhli joulua, voidaan jakaa ymmärrys siitä, että nyt puhutaan ruskeista

lapsista, vaikka myös osa valkoisista valtaväestöön kuuluvista lapsista ei söisi possua tai juhlisi joulua.

Valkoisuusnormia ylläpidetään antimustuuteen (antiblackracism) perustuvilla ajattelumalleilla, joka perustuu rotuopin mukaisiin sisäistettyihin ajattelumalleihin. Suomalaisen antimustuuden takia mitä mustempi iho ihmisellä on ja mitä enemmän ihminen poikkeaa ulkonäöltään, kieleltään ja uskunnoltaan valtaväestöstä, sitä suurempi rasistinen taakka häneen kohdistuu Suomessa. Suomessa myös somalitausta lisää rasismien taakkaa. Sen takia antimustuuden lisäksi Suomessa rasismia tuottaa rasismimekanismi, johon viitataan termillä antisomalius. (Fem-r, 2020; Hiltunen 2020, 5; Sheikh 2020a; Verwijnen 2020.)

Antimustuutta ja valkoisuusnormia pitää yllä kaikkien suomalaisten tiedostamattomat sisäistettyyn valkoiseen ylivaltaan (internalized white supremacy) perustuvat ajattelumallit, joiden mukaan valkoisuus johtaa paremmuuteen. Sisäistetty valkoinen ylivalta ylläpitää antimustuuteen perustuvaa ja rasismista vaikenavaa toimintakulttuuria instituutioissa. Näin olleen valkoinen ylivalta (white supremacy) termillä viitataan ajattelutapojen lisäksi kansalliseen toimintakulttuuriin, joka pitää yllä instituutioiden valkoisia valtarakenteita, joissa vaietaan rasismista ja vältetään rasismiaiheisiä keskusteluja. Työntekijäyhteisön yhdenvertaisuuden edistämisestä vastaavat valkoiset työryhmät ovat yleinen suomalaisen valkoisen ylivallan muoto, joka ylläpitää työyhteisöissä toimintakulttuuria, jossa mustilla, ruskeilla ja rodullistetuilla ihmisillä ei ole yhdenvertaisia mahdollisuuksia vaikuttaa ja toimia. Valkoisissa paneeleissa ei siis ole kysymys vain siitä, onko työryhmissä mustia ja ruskeita ihmisiä, vaan myös siitä, miten paikalla olevat ihmiset muovaavat valtarakenteita. Tällöin kyse on siitä, mihin kehykseen musta ja ruskea rasismia käsittelevä tieto laitetaan instituutiossa. Kasvatusalan valkoisen ylivallan takia antirasistisen työn tekemiselle ei ole pysyviä organisatiota ja rakenteita. (Nunes, Kelekay, Gathou & Akinyi 2021; Saad 2020, 12–13; Sheikh 2020b.)

Rakenteiden tasolla valkoinen ylivalta ilmenee yhteiskunnan tapana toimia ja viestiä sen kansalaisille tavalla, joka kertoo rivien välissä tarinaa siitä, että valkoiset ihmiset ovat parempia ja ansaitsevat parempaa, kuin BIPOC-ihmiset. Valkoiseen ylivaltaan perustuva kansallinen toimintakulttuuri johtaa rasismien aliraportointiin. Suomessa BIPOC-ihmiset eivät tutkimuksien mukaan ilmoita kokeemaansa rasismia virallisille tahoille. Raportointihalua vähentää rasismikokemusten suuri määrä,

rasismin raportointikeinoista vaikeneminen sekä kokemukset negatiivisista seurauksista sekä negatiivisten seurauksien pelko. Kasvatusalan valkoisen ylivallan takia, vaikka rasismin vaikutukset tunnistettaisiinkin, yhdenvertaisuutta edistäville työryhmille on haastavaa tunnistaa toiminta, jonka seurauksesta rasismin vaikutukset syntyvät. Työryhmät voivat esimerkiksi tiedostaa sen, miten rasismin aliraportointi on ongelma, mutta tästä huolimatta harvoin käännetään katsomaan sisään päin ja pohditaan sitä, miten instituutioiden ja paneelien valkoisuus liittyy siihen, että BIPOC-ihmiset eivät raportoi rasismista. (Hiltunen 2020, 4, 15, 26; Sheikh 2020c.)

2.6 Antirasismilla valkoisuuden vähentäminen

Nigerialaisamerikkalaisen kirjailijan Ijeouma Oluon sanojen mukaan antirasismien hienous piilee siinä, ettei kenenkään tarvitse teeskennellä olevansa vapaa rasismista toimiakseen antirasistisesti. Antirasismi on sitoutumista refleктоimaan omaa valkoisuutta, puhumaan rasismista ja purkamaan valkoisuusnormia ja valkoista ylivaltaa itsessä ja työyhteisössä. Koska syrjinnän ja rasismin tuottaminen on yhteiskunnan normaali tila, yksittäinen valkoinen kasvattaja ei pysty yksilönä valitsemaan sitä, tuottaako hän rasismia vai ei. Kun työyhteisössä on hyväksytty se, että ongelma ei ole niinkään ihmisissä, vaan mediassa, opetussuunnitelmissa ja työkuultuurissa, on otettu ensimmäinen askel, jonka jälkeen työyhteisön oman antirasismien kehittäminen on mahdollista. (Moua 2020; Sheikh 2020b.)

Sheikin mukaan (2020b) antirasismien kannalta työyhteisöjen toiminnan voi jakaa kolmeen eri kategoriaan:

- eriarvoisuutta kasvattavaan toimintaan -> yhteiskunnan normaali tila
- eriarvoisuutta ylläpitävään toimintaan -> yhteiskunnan normaali tila
- eriarvoisuutta vähentävään toimintaan -> antirasismi

Varhaiskasvatuksen työntekijöiden henkilökohtainen ja työyhteisön yhteinen valkoisen ylivallan refleктоiminen luo perustan antirasistiselle työlle. Työntekijä, joka ei ole tehnyt valkoisuuden refleктоintiin liittyvää henkilökohtaista työtä, kohdistaa rasismiin liittyviä tunteita väistämättä BIPOC-perheisiin ja lapsiin. Tämän takia valkoisuuden refleктоinti on käytännössä mustiin ja ruskeisiin tiedostamatta kohdistuvien tunteiden refleктоimista. Työntekijän tunteet muodostavat vanhempien,

lasten ja perheiden käsityksiä itsestään, kansalaisuudesta ja jäsenyydestä varhaiskasvatuksessa. Niin kuin traumapsykologi Resmaa Menakem on sanonut, sisäistetty valkoinen ylivalta on lopulta trauma ja tämän takia valkoisten kehojen pitää aloittaa emotionaalinen työ ja alkaa parantua traumasta, jota rasismien tuottaminen on kehoihin jättänyt. Valkoisten ihmisten on opittava, miten olla satuttamatta ruskeita kehoja ja miten olla nostamatta omaa valkoista kehoaan ruskeiden kehojen yläpuolelle. (Menakem 2018; Saad 2020, 13-16.)

Valkoisuuden reflektion tavoite on tunnistaa ja nimetä työyhteisössä ilmeneviä sisäistetyn valkoisen ylivallan ajattelumalleja ja rasismimuotoja ja näin purkaa varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin valkoista ylivaltaa. Tutkimuksien mukaan kasvatustilat, jotka eivät toteuta antirasistista toimintaa, siirtävät vastuun rasismien synnyttämien ongelmien ratkaisemisesta BIPOC-lasten ja nuorten harteille ja siirtävät yhteiskunnassa vallitsevia rasistisia valtapositiioita ja rakenteellisen rasismien käytänteitä tuleville sukupolville. (Rastas 2007, 53; Sheikh 2020b; McIntyre 1997, 117–118.)

Kun puhutaan julkisista oikeudenmukaisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden alueista, puhutaan tunteista. Vaikka oikeudenmukaisuus ei ole tunnetta, eivätkä tunteet ole aina oikeudenmukaisia. Mutta oikeudenmukaisuuteen liittyy tunteita, jotka ilmenevät ihmisten välisissä vuorovaikutustilanteissa. Keskustelut, jotka purkavat valkoisuusnormia, nostavat pinnalle tunteita, kuten vihaa, surua ja pelkoa. Sen takia valkoisten ihmisten antirasistisesta työstä merkittävä osa on työntekijöiden henkilökohtaista tunnetta ja sen tukemiseen laitettavia resursseja. Tunteiden käsittely on välttämätöntä, koska jos työyhteisöissä ei käsitellä antirasismiin liittyviä valkoisia tunteita, yhteisössä pidetään tiedostamatta yllä sen hetkistä rasismia tuottavia valta-asetelmiä. (Ahmed 2018, 19, 238, 265; Saad 2020, 41–45; Puuronen 2011, 269–271.)

2.7 Valkoiset toiminta- ja ajattelumallit

Rasismia tuottavaa kulttuuria pitää yllä historian saatossa muodostuneet tiedostamattomat ajattelumallit. Nämä ajattelumallit pitävät yllä kasvatustilanteiden tasa-arvoon perustuvien arvojen ja rasismia sisältävän toiminnan välistä ristiriitaa. Valkoisella ekseptionalismilla (white exceptionalism) viitataan pohjoismaalle tyypilliseen ajattelumalliin, jonka mukaan yksilö pystyy olemaan vapaa valkoisen ylivallan vaikutuksesta. Valkoista ekseptionalismia kokeva ihminen voi esimerkiksi ajatella, että BIPOC-ihmiset ovat itse vastuussa oman alisteisen aseman parantamisesta, jonka takia rasismi

on mustien ongelma, ei valkoisten ongelma. Ekseptionalisismi voi ilmetä myös antimustuuteen perustuvina ajattelumalleina, jotka nostavat valkoisten ihmisten antirasismia käsittelevän tiedon mustien ihmisten tietoa korkeampaan arvoon. Tähän ajattelumalliin perustuva antirasistinen työ ei kykene vähentämään rasismia yhteisön sisällä, koska vaikka työtä ohjaisi sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen perustuva tunne, työntekijöiden voi olla vaikea pitää kiinni oman toiminnan valkoisuuden reflektomisesta ja sen avulla itse tuotetun rasismien vähentämisestä. (Saad 2020, 67–68; Wekker 2016, 27; Moua & Verwijnen 2020.)

Pohjoismaalainen valkoinen ekseptionalisismi ilmenee myös kertomuksina, joissa kerrotaan edistyksestä ja demokraattisesta, mutta pienestä valtiosta, joka on yhdenvertainen. Vaikka suomalaisesta kasvatustieteen rasismista on jo vuosia ollut tutkimustietoa tarjolla, valkoisen ekseptionalismin takia kasvatustieteet hylkivät tietoa, jonka takia institutionaalista rasismia käsitteleviä keskusteluja ei käydä. Tasa-arvoiseksi itsensä mieltävät pohjoismaalaiset korottavat itsensä vielä keskimääräistä korkeammalle moraaliseen jalustalle. Tämän takia rasismia käsittelevä keskustelu aiheuttaa suuren ristiriidan omakuvan ja todellisuuden välille. Ristiriita ja siitä syntyvä järkytyksen tunne johtaa usein tarpeeseen leimata keskustelun aloittaja rasismia tuottavaksi ongelmaksi. Valkoisen ekseptionalismin takia pohjoismaalainen rasismien tiedostava mustuuden kokemus on usein käytännössä sitä, että tulee ympäristönsä kyseenalaistamaksi, koska mikään ei ole Pohjoismaissa rasismia. (Gathou 2021; Kiros 2021.)

Käsite valkoinen hauraus (white fragility) puolestaan viittaa ihmisen mielentilaan, jossa rasismista keskustelu johtaa traumaperäisiin puolustusreaktioihin. Valkoisen haurauden toimintamallien avulla vältetään rasismista ja valkoisuudesta puhuminen, vältetään valkoisuuden trauman käsittely ja ohitetaan rasismikokemusta käsittelevä kertomus. Valkoinen haurauden takia keskustelu, joka sivuaa rasismia, johtaa suuriin tunteisiin, kuten loukkautumiseen, syytökseen tai vihaan. Se voi myös johtaa passiiviseen valkoiseen hiljaisuuteen, joka ilmenee haluttomuutena puhua, vaikene misena tai yrityksinä siirtää keskustelun aihe pois rasismista ja valkoisuudesta. Näin valkoinen hauraus pitää yllä yhteiskuntaa, jossa valkoisilla ihmisillä on oikeus olla osallistumatta rasismista ja valkoisuutta käsittelevään keskusteluun ja olla omaksumatta valkoista ylivaltaa käsittelevää tietoa. (DiAngelo 2018a, 1–10; Saad 2020, 40–41.)

Pohjoismaalaiseen valkoiseen haurauteen liittyy usein kokemus valkoisesta uhriudesta. Valkoinen uhriuttaminen voi ilmetä puheena, jossa valkoinen ihminen peilaa oman valkoisen uhriuden kokemuksen rasismiin puheeksi ottaneeseen ihmiseen. Tätä toimintamallia toistava ihminen voi vaientaa ruskean ihmisen rasismikertomuksen pyytämällä häntä olemaan uhriutumatta tai syyllistämättä. Valkoinen uhriutuminen juontaa juurensa rotuopin aikakauden fasistiseen ajattelumalliin, jossa BIPOC-ihmisiin kohdistuva väkivalta ja orjuus oikeutettiin kehystämällä valkoisuus uhriuden kertomukseen ja mustuus aggressiivisuuteen. Suomessa äärioikeisto käyttää tätä rasismiin muotoa avoimesti poliittisena aseena, mutta sama ajattelumalli toistuu myös valkoisuutta puolustavassa kasvatusalan työntekijän uhriudessa. Valkoisen haurauden toimintamallit eivät todellisuudessa ole hauraita vaan voimakkaita tiedostamattomia vallan käytön keinoja. Niiden avulla rasismiaiheinen keskustelu lopetetaan ja näin keskustelussa siirrytään valkoiselle mukavuusalueelle, jossa rasismista vaietaan. Antirasistista työtä tekevän valkoisen ihmisen toiminta perustuu halulle olla toistamatta näitä käyttäytymismalleja omassa toiminnassa. (Kiros 2021; DiAngelo 2018a, 112, 150; DiAngelo 2018b)

Valkoinen sävykyttäys (tone policing) on toimintamalli, jossa keskitytään rasismista puhuvan ihmisen tunneilmaisuun puheen sisällön sijasta. Tällöin ihminen voi esimerkiksi toivoa, että BIPOC-ihminen puhuisi kauniimmin ja ei kuulostaisi niin vihaiselta, jolloin hän olisi rakentavampi keskustelukumppani. Sävykyttäys voi ilmetä myös keskusteluina, jotka korottavat niiden BIPOC-ihmisen sosiaalista statusta, jotka puhuvat rasismista valkoisille lempeästi ja pehmeästi. Sävykyttäys perustuu rotuopin mukaiseen ajattelumalliin, jossa valkoisen ihmisen viha tulkitaan oikeudenmukaisuudeksi, kun taas mustan ihmisen viha tulkitaan vaaralliseksi ja aggressiiviseksi. Sävykyttäys pitää yllä valtarakennetta, jossa valkoisesta näkökulmasta kerrottu tieto on ruskeaa tietoa korkea-arvoisempaa. Valkoisen pelastajan kompleksilla tarkoitetaan puolestaan ajattelu- ja toimintamallia, jonka omaksunut ihminen haluaa auttaa BIPOC-ihmisiä, mutta hänellä ei ole tietoa ja ymmärrystä siitä, miten työtä tehdään. Valkoisen pelastajan rooliin liittyy taipumus puhua työnsisällöstä tunnelatautuneesti ja kohottaa oman eettisyyden ja hyvyyden tunnetta työtä tehdessään. Valkoiseen pelastajan kompleksi johtaa tiedon hankinnan haluttomuuteen. (Fem-r 2020; Saad 2020, 46–50.)

Edellä mainitut valkoisuutta puolustavat toimintamallit ovat lopulta traumareaktioita. Näin voidaan myös ajatella, että toiminta, kuten syyttäminen, tekosyyt ja välttely reaktioina eivät elä vain meidän valkoisessa kulttuurissamme, vaan syvällä meidän kehossamme. Sanotaankin, että vielä

tarkempi valkoiseen ylivaltaan viittaava termi voisi olla valkoisen kehon ylivalta, koska se kohottaa valkoisen kehon kaikkien muiden kehojen yläpuolelle, koska traumamme ovat kehoissamme. Ennakkoluulot, asenteet ja uskomukset valkoisesta kehosta ovat reflektiivisiä sivuvaikutuksia, joita rasismien tuottajan sosialisatio on valkoisiin kehoihimme jättänyt. (Menakem 2018.)

Valkoisen ylivallan ajattelutavat johtavat valkoiseen apatiaan, joka on tunteettomuuteen ja passiivisuuteen liittyvä mielentila, joka estää valkoisia tekemästä antirasistista työtä (Saad 2020, 127). Valkoinen apatia johtaa laajemmin suomalaisessa yhteiskunnassa vähemmistöjen vastuuttamisena ilmenevään rakenteelliseen rasismiin. Tämän rasismien muodon takia yhteiskunta siirtää antirasistisen työn vastuun BIPOC-ihmisten yhdistyksille, joissa tehdään epätasa-arvoa vähentävää työtä matalalla palkalla tai ilman palkkaa. Samaan aikaan valkoisen apatian takia BIPOC-yhdistysten tuottaman tiedon omaksuminen on valkoisille instituutioille vaikeaa.

Vastuuttaminen voi ilmetä myös haitallisina stereotyyppinä, joiden mukaan kaikki BIPOC-ihmiset ovat tiedostamattoman tai avoimen rasismien asiantuntijoita. Tämä stereotyyppi voi tuottaa myös virheellisiä käsityksiä, joiden mukaan työyhteisö, jolle ei ole raportoitu rasismista, on vapaa rasismista ja valkoisuudesta. Kyseinen käsitys rasismista ohittaa epäsuoran rasismien merkityksen, jonka kohteena olemista ei useimmiten tiedosteta. Käsitys myös siirtää vastuun rasismien tunnistamisesta ja antirasismiin liittyvästä emotionaalista työstä BIPOC-ihmisille. Tilanteet, joissa BIPOC-ihmisten odotetaan ”palvelevan” valkoisia ihmisiä tekemällä rasismien tunnistamiseen ja valkoisuuden reflektointiin liittyvää tunnettyötä, on yksi yhteiskunnan valkoisen ylivallan muoto. (Saad 2020, 65; Moua & Verwijnen 2020.)

3 Varhaiskasvatuksen rasismien ja valkoisuuden valtarakenteet

Rakenteellista rasismia ja valkoista ylivaltaa pidetään yllä valkoisen viattomuuden kertomuksilla. Valkoinen viattomuus on rasismitutkija Gloria Wekkerin kehittämä käsite, jolla viitataan länsimaalaisten maiden rasismiin, joka ilmenee kansallisina ja institutionaalisina tarinoina, jotka pitävät yllä mielikuvaa tasa-arvoisesta yhteiskunnasta. Valkoisen viattomuuden kertomuksissa toistuu ro-tuopin mukainen ajatus valkoisesta paremmuudesta ja hyvydestä ja näin kertomukset tuovat rasistisen sarron historian nykyiseen kulttuuriseen perinteeseen. Näitä kertomuksia tutkimalla voidaan ymmärtää sitä, mihin ajatus rasismivapaasta yhteisöstä tai kansakunnasta perustuu ja

millaiset tavat representoida valkoista itseä tukevat rasismista vaikenemista ja rasismin tuottamisen jatkumista. Työntekijäyhteisön itselleen kertomien viattomuuden kertomusten ja rasismia ylläpitävän toimintakulttuurin risteykseen pysähtymällä pystytään purkamaan paradokseja, jotka pitävät yllä viattomuuteen ja valkoiseen ylivaltaan perustuvia tapoja tietää, toimia ja tuntea. (Wekker 2016, 3, 27; Wekker 2021.)

3.1 Universalismi ja samankaltaisuuden paradoksi

Pohjoismainen hyvinvointivaltio rakentuu käsitykselle universalismista. Varhaiskasvatuksen opetussuunnitelma ja työkulttuuri perustuu osin ajatukselle universalismista. Universalistisen palvelurakenteen keskeisiä piirteitä ovat muun muassa järjestelmän kattavuus, yhdenvertaisuuden tunnustaminen ja samojen palvelujärjestelmien tarjoaminen kaikille. Vaikka hyvinvointivaltion universalismin idea sisältää osallisuuden ja kuulumisen käytänteitä, siihen kytkeytyy tasa-arvon ja yhteenkuuluvuuden lisäksi kertomus jaetusta samankaltaisuudesta. Toisaalta samanaikaisesti, kun Pohjoismaat sitoutuvat virallisella tasolla esimerkiksi monikulttuurisuuspolitiikkaan, maissa elää vahvasti ajatus kansakunnan etnisestä ja kulttuurisesta homogeenisyydestä. (Keskinen 2009, 28, 43; Tuuliainen 2012.)

Myös suomalainen maahanmuuttopoliittinen työkulttuuri on kehittynyt osin universalismiin perustuvalla työotteella. 90-luvulta lähtien ihmisten samanlaisuutta ja yhtenäisyyttä korostavalla keskustelukulttuurilla on rakennettu monikulttuurisen työn pohjaa maahanmuuttopolitiikan ”suvaitsevaisuuden” aikakaudella. Tällöin avointa rasismia pyrittiin vähentämään universalismin ajatukseen perustuvilla suvaitsemattomuuden vastaisilla kampanjoilla. Yleiseksi ajatusmalliksi nousi se, että ”kaikki ovat erilaisia, mutta samanarvoisia”. Hyväntahtoisuudesta huolimatta suvaitsevaisuutta painottava työkulttuuri päätyi vahvistamaan valtaväestön valta-asemaa, koska se vaikeeni rasismista ja mahdollisesti valinnan ”suvaita” tai ”ei suvaita”. Sanotaankin, että suvaitsejan paikalta katsotaan väistämättä alaviistoon. (Holm & Londen 2010, 116–117; Lappalainen 2006, 37; Aden 2009, 27.)

Voisiko olla, että universalismista kumpuava tarina ihmisten samankaltaisuudesta on omalta osaltaan luomassa pohjaa varhaiskasvatuksen rasismille, joka perustuu rasismin ohittavaan toimintakulttuuriin? Rasismitutkija Carol Andersonin mukaan nykyajan rakenteellinen rasismi käyttää usein

universalismille tyypillisesti tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kieltä ulossulkemiseen. Myös suomalainen aktivisti ja *instagram*-vaikuttaja Fatima Verwijemen on kuvannut sitä, kuinka suomalainen rasismi on usein ”sokeilla kuorutettua”. Rasismitutkija Wekker on puolestaan kuvannut ”tasa-arvoiseksi” itsensä mieltävien valtioiden tuottamaa rasismia toimintakulttuuriksi, joka välittömästi kieltää rasismin olemassaolon ja pitää yllä kertomusta hyvästä itsestä kansallisella itsekehulla ja kollektiivisen lempeillä ja hyväntahtoisilla tulkinnoina itsestä. (Anderson 2016; Verwijemen 2020; Wekker 2016, 27.)

Universaalissa ajattelutavassa muualta muuttaneet pyritään sisällyttämään osaksi yhteistä kokonaisuutta, minkä takia universaaleiksi mielletyt käytännöt eivät lopulta ole universaaleja, eli kaikille suunniteltuja. Tämä valkoisen ylivalan muoto ilmenee myös opetussuunnitelmissa. Suomalaisissa opetussuunnitelmissa uskon yhteiseen jaettuun käsitykseen hyvästä tavasta toimia on niin vahva, että perheen ja työntekijän kasvatustavoitteiden joutumista törmäyskurssille ei käsitellä ollenkaan. Suunnitelma ei käsittele kysymystä siitä, miten purkaa sukupuoli- tai valkonormatiivista toimintakulttuuria, eikä tarjoa neuvoja siihen, kuinka käsitellä yhteiskuntaluokan vaikutuksia perheen elämään. Samaan aikaan vanhempien koulutustausta on tutkimuksien mukaan lasten koulunvalintojen keskeinen selittävä tekijä. Sanotaankin, että opetussuunnitelma kuvaa ihmisten välisiä suhteita ympäristöstään irrotettuna neutraalina universaalina ideana, jolla ei ole yhteiskuntaluokkaa tai -asemaa, saati omaa historiaa. Näin tehdessään suunnitelmat rakentavat kuvaa neutraalista kasvatustavasta, joka sisältää erilaisuutta, mutta johon valkoisuus ja suomalaisen kulttuurin normaalius ovat vahvasti sisäänkirjoitettuna. (Lappalainen 2006, 11–12; Juva 2019, 57–58.)

Universaalit käytännöt ovat historian myötä rakentuneita ja tämän takia toimintamallit perustuvat valta-asemassa olevien ihmisten käsityksiin hyvistä toimintamalleista. Valtarakenteiden näkökulmasta katsottuna voidaan ajatella, että tarve asiakkaan normaaliudelle rakentuvalla työnkuvalla voi kummuta valkoiseen valtaväestöön kuuluvan työntekijän haasteista kohdata itsen ja asiakkaan väliset erot. Kasvattajien keskimääräistä arvopohjaa ja taustaa on tutkittu ja kasvattajalle tyypillisiä piirteitä ovat valkoisuus, keskiluokkaisuus, perhekeskeisyys, konservatiivisuus sekä individualistiseen näkökulmaan perustuva työote. (Simola 2008; Hökkä 2012, 12–14; Rantala, Salmi, Sääntti, Nikkola, Rautiainen, Virta & Kemppinen 2010, 94–95; McIntyre 1997; Keskinen 2012, 310–312.)

Myös Pohjoismaiden universalismiin pohjaavan työkuulttuurin vahvuudet, kuten kollektiivisuus ja konsensuksen tavoittelu, voivat toimia esteenä antirasistisessa työssä. Universaalien lähestymistavan omaksunut työyhteisö voi olla vastahakoinen käsittelemään ja kyseenalaistamaan ”normaaliuuden” perustuvia oletuksia ja lähtökohtia. Koska universalissa puhetavassa asiakkaiden erottelu ei ole merkittävää, se ei myöskään pysty tarjoamaan tilaa hierarkioita purkaville vastakkainasetetuille. Näin ollen sanotaankin, että universalismi toimii tyhjänä merkityksellistäjänä, jonka takia työn toimintatapoja käsitellään itsestään selvinä ja neutraaleina sen sijaan, että ne asetettaisiin reflektoinnin tai kyseenalaistamisen kohteeksi. (Keskinen 2012, 310–312; Pringle & Eriksson 2005, 1.)

3.2 Monikielisyden arvot ja yksikielinen toimintakulttuuri

Suomalaisen ja kansainvälisen tutkimuksen mukaan kotikielen ja valtaväestön kielen käyttö opetustilanteissa rinnakkain edistää kielen kehitystä. Kasvatusalan työntekijöiden kertomuksissa nousee esille myönteiset tunteet monikielisyttä kohtaan sekä tietoisuus kotikielen ja opittavan kielen kehityksen yhteydestä. Samanaikaisesti kotikielen merkitys toimintakulttuurin konkreettisena osana ja oppimisen resurssina ei nouse esille opettajien, oppilaiden tai vanhempien puheissa. (Tarnanen, Kauppinen & Ylämäki 2017, 294; Cummins 2007, 233–238; Alisaari, Heikkola, Commins & Acquah 2019, 52–56.)

Monikielisyden arvoa korostavien ajattelumallien ja yksikielisyttä ylläpitävän toiminnan välistä paradoksia on tutkittu Suomessa. Tutkimuksen mukaan 85% opettajista ajattelee kotikielen taidon ylläpitämisen edistävän suomen kielen oppimista ja samanaikaisesti 58% ajattelee, että opettajan on tärkeää rohkaista monikielisiä perheitä käyttämään suomen kieltä mahdollisimman paljon kotona. Samaan aikaan 25% opettajista kokevat, että kotikielen käytön kieltäminen opetustilanteissa on eettistä. 40% puolestaan ajattelee, että monikielisten lasten ei tulisi saada kirjoittaa kotikielillä koulussa ja 17% ajattelee, että kulttuureja tai eri kieliä refleктоivat opetusmateriaalit eivät ole merkityksellisiä monikielisten oppilaiden oppimisen kannalta. Tutkimuksen mukaan 54% tuntee olonsa epämuukavaksi, jos ryhmässä puhutaan kieltä, jota he eivät ymmärrä. Haastattelututkimuksissa on noussut esille myös ajattelumalleja, joiden mukaan monikielisyys aiheuttaa ongelmia työntekoon. Voidaan siis sanoa, että monikielisyys sijoittuu työnkuvan ulkopuoliseksi asiaksi, joka häiritsee normaalia työnkuvaa, eikä osaksi sitä. (Alisaari, Heikkola, Commins & Acquah 2019, 52–56; Turtiainen & Hiitola 2015, 66–67.)

Haastattelututkimukset piirtävät kuvaa kasvatustilanteesta, jossa monikielisuuden arvosta kumpuavat ajattelutavat rinnastuvat yksikieliseen toimintakulttuuriin, joka siirtää monikielisuuden marginaaliin. Tilastojen mukaan suomea kotikielensä puhuva väestö on ylläpidettuna akateemisilla aloilla. Tutkijat ovatkin nostaneet esille huolen siitä, miten kasvatuksen yksikielinen ideologia jo itsessään edistää epätasa-arvoista koulutusta ja näin ylläpitää yhteiskunnan kolonialistisia valtasuhteita. (Alisaari, Heikkola, Commins & Acquah 2019, 52–56.)

3.3 Monikulttuurisuuden arvot ja yksikulttuurin toimintaympäristö

Vaikka monikulttuurista työtä on edistetty vuosikymmeniä, todelliset muutokset ihmisten yhteiskunnallisessa asemassa ovat olleet pintapuoleisia (vrt. Holm & Londen 2010; Lappalainen 2006; Mahadura & Özberkan 2020). Monikielinen ja -kulttuurinen opetus kaventuu usein lopulta maahan muuttaneiden ihmisten opettamiseksi, ja monikulttuurisia kouluja ovat vain ne, joissa on paljon monia eri kieliä puhuvia lapsia. Näin monikulttuurisesta työstä huolimatta valkoisille lapsille suunnattu opetussisältö perustuu suomalaiselle kulttuuriperinnölle ja kertomukselle sivilisaatiosta ja kansakunnasta, joka on valkoisten ihmisten perustama ja muovaama. (Saukkonen 2013, 142,129; Aden 2009, 31.) Useat tutkijat ovat nostaneet esille, että toiseksi nimettyjen maahanmuuttajien sijasta tulisi tutkia sitä, minkälaisia merkityksiä väestöön kuulumisen, kuten valkoisuus ja keskiluokkaisuus ja niiden luomat valtapositiot, tuottavat valkoisten työntekijöiden elämään ja valtion instituutteihin (Saukkonen 2013, 129; Lappalainen 2006, 52; Holm & Londen 2010, 109; Sleeter & Grant 2006, 2, 29–30; Banks & Banks, 43–45; Saad 2020, 3, 7).

Vuoden 2016 varhaiskasvatussuunnitelman perusteet rakentui kiinteästi ajatukselle yksikulttuurisesta varhaiskasvatuksesta. Siinä monikulttuurisuutta käsiteltäessä puhuttiin muihin kulttuureihin ”tutustumisesta”, moninaisuuden ”kohtaamisesta”, ja erilaisuuden ”kunnioittamisesta”. Tutustumisesta puhuessaan varhaiskasvatussuunnitelma on pitänyt yllä työkulttuuria, jossa ”muut kulttuurit” toiseutetaan asettamalla ne valtakulttuurin arvioivan katseen kohteeksi. Vuoden 2016 suunnitelmassa perheet jaoteltiin ”vieras- ja monikielisiin perheisiin” ja määriteltiin, että varhaiskasvatusta perustuu ”suomalaiselle kulttuuriperinnölle”. (Opetushallitus 2016, 21, 25, 45, 50)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on päivitetty vuoden 2018 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan työ perustuu moninaiselle suomalaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa” (Opetushallitus 2018,

25). Vuoden 2016 VASU:n mukaisen toimintakulttuurin purkaminen vie kuitenkin oman aikansa. Vanhaa suunnitelmaa noudattavassa työkuulttuurissa rakenteellinen rasismi voi ilmetä ajattelumalleina, joiden mukaan työntekijäyhteisö voi korostaa tavallisen suomalaisen kulttuurin ja kielen tuntemista suvaitsevaisuuden lähtökohtana. Sekä toimintamalleina, jotka nostavat tavallisen suomalaisen kulttuurin vaalimisen työnsä keskeiseksi tavoitteeksi. (Lappalainen 2006, 49, 52; Holm & Londen 2010, 116–117; Lappalainen 2006, 37, 49, 52, 57.)

3.4 Lapsuuden rasismi

Kertomukset lasten elämästä, jossa ei nähdä väriä, vaientavat lapsuuden rasismia käsittelevän keskustelun. Lasten värisokeuteen (*color-blind*) perustuva ajattelumalli on yksi lapsiin kohdistuva valkoisen ylivallan muoto. Se voi ilmetä kertomuksina, joiden mukaan ihonvärillä ja etnisyydellä ei ole merkittävää vaikutusta yksilön kokemukseen kasvatuslaitoksesta tai valkoiseen ekseptionalismiin perustuvina ajatuksina, joiden mukaan oma ympäristö on rasismista vapaa. Värisokeuden takia ihonväristä keskusteleminen tulkitaan yritykseksi keskustella rasismista ja valkoisuudesta asetelmassa, johon se ei kuulu. Värisokeuteen perustuvan keskustelukulttuurin on arveltu myös johtaneen siihen, että rasismi tulee usein Suomessa tulkituksi eri kulttuureihin kohdistuvana syrjintänä yksilöön kohdistuvan rasismin sijasta. (Murrell 2007, 9; Mahadura & Özberkan 2020; DiAngelo 2018a, 41; Saad 2016, 67.)

Lapseen kohdistuva valkoinen pelastajuus voi ilmetä toimintana, jonka taustalla on halu pelastaa lapsi omalta ruskealta tai mustalta vanhemmalta tai kulttuurilta. Varhaiskasvatuksen kontekstissa tiedostamaton valkoinen pelastajuus voi loitontaa työntekijää lapsen vanhemmasta ja estää vanhempiin tutustumisen ja samanaikaisesti lisätä työntekijän lasta kohtaan tuntemaa läheisyyden tunnetta. Näin ollen valkoinen pelastajuus voi johtaa kasvatusyhteistyössä tilanteisiin, joissa kasvattaja ottaa yhteyttä lastensuojeluun ja moniammatillisen työn alettua huomataan, että kasvattaja ja perhe eivät kunnolla tunne toisiaan. (Saad 2020, 102; Hiitola & Peltola 2018, 137; Alitolppa-Niitamo 2019, 16.)

Lapsiin kohdistuvat valkoisen pelastajan kompleksin ajattelumallit tuottavat ali-inhimillistämiseen perustuvia oletuksia. Ali-inhimillistävä valkoinen pelastajuus voi ilmetä oletuksina, joiden mukaan mustat ja ruskeat lapset eivät ole niin älykkäitä, kuin valkoiset lapset. Se voi ilmetä myös työnteki-

jän ruskeisiin lapsiin kohdistuvina säälin tunteina tai pelastamisen haluna. Lapsiin kohdistuva rasismi voi ilmetä myös oletuksena, jonka mukaan omien lasten ruskeat kaverit ovat todiste siitä, että omassa perheessä ei tuoteta rasismia. Pieniin lapsiin kohdistuva rodullistaminen voi ilmetä valkoisina katseina, jotka merkitsevät mustat ja ruskeat lapset suloisiksi. Suloisuuteen perustuva rasismien muoto voi ilmetä esimerkiksi tuntemattomien ihmisten haluna koskettaa ruskeaa lasta tai hänen hiuksiaan. (Saad 2020, 101–102.)

Noin viiden vuoden iässä lapsiin kohdistuva rasismi alkaa muuttua muotoaan aikuistamiseksi (*adulthood*). Aikuistamisen takia mustien ja ruskeiden lasten odotetaan käyttäytyvän, kuin he olisivat ikäistään vanhempia. Aikuistaminen perustuu yli-inhimillistäviin oletuksiin, joiden mukaan ruskeiden lasten oletetaan kokevan vähemmän kipua, pelkoja ja traumoja, kuin valkoiset lapset. Aikuistamisen taustalla on rotuopin mukainen tiedostamaton toimintakulttuuri, jossa mustat ja ruskeat lapset tulkitaan vähemmän viattomiksi kuin valkoiset lapset. Aikanaan ajattelumallin avulla perusteltiin mustien ja ruskeiden lasten orjuuttaminen. Lapsuuden rasismilla on myös sukupuolityypillisiä muotoja. Poikiin kohdistuva aikuistaminen perustuu oletuksiin aggressiivisuudesta, väkivaltaisuudesta, rikollisuudesta ja laiskuudesta. Tyttöihin kohdistuva rasismi taas fantasiointiin, yliseksualisointiin ja vihaisuuteen liittyviin stereotyyppioihin. Sisäistetyn valkoisen ylivallan takia haastattelututkimuksissa ruskeat lapset yhdistävät valkoisiin nukkeihin enemmän positiivisia merkityksiä, kuin ruskeisiin nukkeihin. Samanaikaisesti valkoiset lapset yhdistävät omaan ihonväriinsä ruskeita lapsia enemmän positiivisia merkityksiä ja ruskeaan ihonväriin enemmän negatiivisia merkityksiä. (Saad 2020, 63, 90, 96, 101–102.)

Aikuistamisen seurauksena mustat ja ruskeat lapset saavat tutkimuksien mukaan vähemmän hoivaa, huolenpitoa, suojelua ja turvaa aikuisilta. Ei-normaaliksi luokiteltu lapsi on Suomessa alttiimpi kiusaamiselle, koska työntekijän on vaikea tunnistaa ”ei-normaali” lapsi kiusaamisen uhrina. Aikuistamisen takia ei-normaaliksi luokitellut lapset saavat normaaleja lapsia vähemmän huolenpitoa ja apua ja puolustusta kiusaamistilanteessa. Koska normaalius heijastelee yhteiskunnan valkoisuusnormista kumpuavia ajatusmalleja, varhaiskasvatusikäisten lasten välinen kiusaaminen sisältää myös kysymyksiä yhteiskunnan normeista, valkoisuudesta ja antimustuudesta. Todellisuudessa kaikki lapset ovat viattomia, mutta jotkut lapset nähdään viattomampina, kuin toiset. (vrt. Juva 2019, 64–65; Saad 2020, 102.)

3.5 Vanhemman ja työntekijän välisen suhteen kielisyrjintä ja rasismi

Varhaiskasvatuksessa työntekijän tehtävä on toimia lapsen ja vanhemman kanssa yhdessä lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea vanhempaa kasvatusyhteistyössä perheiden moninaisuus ja yksilölliset tarpeet huomioiden (Opetushallitus 2018, 33). YK:n yleissopimuksen lasten oikeuksista (2018, 5) mukaan vanhempien tukeminen on osa lapsen parhaaksi tehtävää toimintaa.

Opetushallituksen ja YK:n lasten oikeuksien kuvauksissa vanhemman tukeminen kääntyy lapsen hyvinvoinnin tukemiseksi vanhemman kanssa tehtävän yhteistyön kautta. Tästä huolimatta vanhemman yhdenvertaisempi tukeminen voi kansallisen identiteetin, valkoisuuden ja rasismin takia sijaita myös muualla, kuin vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa. Vaikka varhaiskasvatuksella on velvollisuus etsiä vieraskielisten perheiden kanssa toimivia vuorovaikutuksen muotoja, tutkimuksien mukaan työntekijät voivat ohittaa vanhemman esimerkiksi ottamalla yhteyttä suoraan lastensuojeluun, ennen kuin yrittivät selvittää asiaa vanhemman kanssa (Hiitola & Peltola 2018, 137; Alitolppa-Niitamo 2019, 16; Säävälä 2013, 117).

Vanhemman ja työntekijän välinen yhteisen kielen puute vaikuttaa myös lapsen asemaan varhaiskasvatuksessa. Tulkkauspalveluiden vähäinen käyttö voi johtaa lapsen tulkkina toimimiseen, jolla voi olla vaikutuksia vanhemman ja lapsen väliseen dynamiikkaan ja asettaa lapsen valta- ja vastuuasemaan, joka ei ole sopiva lapselle ja vaikeuttaa vanhemman toimijuutta perheessä (Busteyo 2016, 34–36). Varhaiskasvatusikäisenä Suomeen muuttaneen lapsen vanhempaa nopeampi kielenkehitys ja kasvatusyhteistyössä aikuisten välinen vähäinen vuorovaikutus voi aiheuttaa perheessä sisälle sukupolvien välisiä kuiluja. Myöhemmin vanhempi-lapsisuhteen dynamiikkaan voi syntyä haasteita tilanteessa, jossa lapsi tuntee jo yhteiskunnan tapoja ja käytänteitä, mutta vanhempi kokee jäävänsä yhteiskunnan ulkopuolelle. Jos vanhempi ei tiedä, mitä lapsen elämään kuuluu, vanhempi ja lapsi voivat erkaantua toisistaan. (Etnisten suhteiden neuvottelukunta ETNO nd, 13; Turtiainen & Hiitola 2015, 31).

Kasvatusyhteistyössä varhaiskasvatuksen työntekijät ovat osaltaan vaikuttamassa vanhemman kansalaisuudenkokemuksen rakentumiseen, koska viranomaisen ja asiakkaan väliset kohtaamistilanteet rakentavat kokemusta suomalaisesta yhteiskunnasta. Kansalaisuuden ajatellaan monesti merkitsevän valtion tarjoamaa statusta, mutta sen merkitys on moniulotteisempi. Se merkitsee

myös yhteiskunnallista toimijuutta, joka valtion tulisi mahdollistaa jokaiselle sen jäsenelle. Työntekijän ja vanhemman väliset kohtaamistilanteet ovat merkityksellisiä, koska ne voivat joko vahvistaa tai rapauttaa kokemusta yhteiskunnan jäsenyydestä ja vanhemmuudesta. Voidaan siis sanoa, että työntekijän ja vanhemman välisessä vuorovaikutussuhteessa kansalaiskokemuksen lisäksi sukupolvisuhteet, perhesuhteet, ammattilaiskohtaukset ja vanhemmuuden arvottaminen kietoutuvat yhteen. Kasvatusyhteistyön vuorovaikutuksen vähyytenä ilmenevällä rakenteellisella rasismilla on välillinen vaikutus lapsen tulevaisuuden koulunkäyntiin, sillä kodin ja koulun aktiivinen yhteistyö tukee lapsen oppimista ja vanhempien lapselleen antama koulunkäyntiin liittyvä tuki on yhteydessä parempaan koulumenestykseen. (Hiitola & Peltola 2018, 137; Alitolppa-Niitamo 2019, 13; Jauhiainen 2017, 14; Vuori 2015, 396–397; Miettinen 2019, 8; Field, Kuczera & Pont 2007, 18.)

4 Tutkimuksen tavoitteet ja toteutus

4.1 Tutkimuksen tavoitteet

Opinnäytetyössä tarkoituksena on tarkastella sitä, minkälaisia rasismia ja valkoisuuden muotoja aineistossa ilmenee sekä minkälaisia vaikutuksia lapseen kohdistuvalla rasismilla on vanhemman kasvatustavoitteisiin. Tutkimuksessa etsitään vastausta kysymyksiin:

1. Miten rasismi ja valkoisuus ilmenee aineistossa?
2. Miten rasismi vaikuttaa mustien ja ruskeiden lasten vanhempien kasvatustavoitteisiin?

Opinnäytetyön tavoitteena on pyrkiä hahmottamaan lapsuuden rasismia ilmiönä tunnistamalla yksittäisiä rasismiksi ja valkoisen ylivoimaisen ylläpitämiseksi lukeutuvia tekoja aineistosta. Tavoitteena on tarjota tietoa rasismia tuottavista ajattelu- ja toimintamalleista ja näin muodostaa tietoa valkoisuuden reflektointia varten. Opinnäytetyön laajempi tarkoitus on vähentää varhaiskasvatuksen rakenteellista rasismia ja epäsuoraa rasismia. Ekokriisin ja kestävä kehityksen näkökulmasta on oleellista, kasvatustavoitteilla löydetään keinoja kehittää yhteiskuntaa suuntaan, missä ihmisten toimijuus ja hyvän elämän edellytykset säilyvät ihmisten asuinpaikan vaihtuessa.

Yksi kasvatustavoitteeksi tyypillinen tapa kuvata työtä on kertoa esimerkkejä hyvistä tavoista toimia, jolloin ajatuksena on, että työtapa olisi kopioitavissa toiseen työympäristöön (Klechtermans, Erkkilä

& Deketelaere 2013, 116). Opinnäytetyö ei lähesty aihetta tästä näkökulmasta. Tarkoitukseni on etsiä erilaisia tapoja huomioida asiakkaiden erilaiset suhteet yhteiskuntaan, sen instituutioihin ja varhaiskasvatuksen työntekijöihin. Kasvatustilat eivät ole olemassa yhteiskunnallisessa tyhjiössä, vaan ovat itsessään pieni yhteiskunnan heijastuma. Kasvatusyhteistyön osapuolten kokemusten erojen pohtimisen ja tiedostamisen kautta pyrin myös laajemmassa kontekstissa kehittämään kasvatusta ja sosiaalialan ammatillista ajattelua koska marginaaliin karkotettu on usein ihmisyyden ajattelun ytimessä.

4.2 Tutkimuksen toteutus

Tutkimusmenetelmänä käytin laadullista kirjallisuusanalyysiä. Analyysiä lävistää autoetnografiseen metodiin perustuvat pohdinnat, joiden kohteena on omat syrjintään ja rasismia käsitteleviin keskusteluihin liittyvät kokemukset. Opinnäytetyöprosessin aikana kävi ilmi, että eri tutkimusmenetelmien yhdistäminen on hoitotieteissä harvinaisempaa, mutta akateemisessa humanistisessa ja yhteiskunnallisessa tutkimuksessa se on yleinen tutkimuksen käytäntö. Kirjallisuuskatsauksen aineistohaku toteutettiin lokakuussa 2019 ja aineiston analyysi toukokuussa 2020. Laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti kirjallisuuskatsauksen avulla pyrin ymmärtämään tutkimuksen kohteena olevat aihetta, en selittämään sitä. Vaikka ymmärtämisen ja selittämisen merkitykset sekoittuvat arkikielessä, käsitteiden välillä on merkityseroja. Ymmärtäminen ihmisistä tutkivassa tieteessä on tietynlaista eläytymistä tutkimuskohteen ajatuksiin, tunteisiin ja motiiveihin. Ymmärtämiseen liittyy myös tietynlainen aikomus merkityksen ymmärtämisestä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 21,28.)

Tutkimuksen alkuvaiheessa tiesin, että halusin tutkia kasvatusyhteistyön rasismien muotoja. En kuitenkaan tiennyt, mistä suunnasta aihetta lähestyä. Ensimmäinen suunnitelmani oli pyrkiä opinnäytetyöllä edistämään yhdenvertaisempaa viestintää ja tutkia mobiilitulkkauksen käyttöä varhaiskasvatuksen eteistilanteissa. Tulkkauksen tutkiminen vaatii kuitenkin yhteistyökumppaneiden löytämistä ja tämä oli haastavaa. Toinen suunnitelma oli tutkia vanhempi-työntekijäsuhdetta. Luin pakolaisten ja maahanmuuttajien kohtaamista käsitteleviä kasvatustieteiden opinnäytetöitä ja raportteja ja minusta tuntui, että sopivan lähdeaineiston löytäminen oli hankalaa. Usein maahanmuuttajuutta käsiteltiin yleistävästi ja toiseuttavasti. Tämän takia en pystynyt lukemaan lähdekirjallisuutta ärsyyntymättä ja teoria-aineiston kerääminen oli sen takia vaikeaa. Lähdin etsimään lähdekirjallisuutta, joka ei toiseuttaisi asiakasta ja jonka lukeminen olisi helpompaa. Näin päädyin

kriittisen tutkimuksen pariin. Kirjallisuuskatsauksen aineiston analyysin aikana aihe rajautui käsittelemään varhaiskasvatuksen rakenteellista rasismia ja valkoisuutta.

Pohdin opinnäytetyön alkuvaiheessa pitkään palvelisiko tutkimusaihetta laadullinen haastattelututkimus vai laadullinen kirjallisuusanalyysi. Päädyin kirjallisuuskatsaukseen, koska halusin tutkia tiedostamatonta rasismia ja ajattelin että tiedostamattoman tiedon pinnalle tuovien haastattelukysymysten muotoilu sekä aineistoanalyysi olisi ollut osaamisalueeni ulkopuolella. Kirjallisuuskatsauksen avulla oli myös mahdollista yhdistellä laajojen haastattelututkimusten tietoja. Tämän ansiosta voin työssä käsitellä rinnakkain perheen rasismikokemusta ja työntekijän valkoisuuden kokemusta.

Monesti sosionomiopiskelijana pohdin sitä, miksi tutkittu tieto syrjinnästä ja rasismista ei kuulunut osaksi opetusta, vaikka opetustilanteiden keskustelut usein käsittelevät opiskelijoiden kokemuksia maahan muuttaneista ihmisistä. Usein tästä aiheesta keskustellessa opetus pohjautui oppilaiden omiin kokemuksiin, vaikka ryhmämme koostui valkoisista valtaväestöön kuuluvista oppilaista. Kaipasin usein tutkimusartikkelien lukemista ja niistä yhdessä keskustelemista. Tämä opiskelumuoto olisi voinut mahdollisesti vähentää dialogisen opetuksen tiedostamatonta rasismia ja syrjintää, koska ihmiset olisivat tienneet keskustelun alkaessa enemmän aiheesta. Mietin, että ehkä silloin keskustelu olisi voinut sisältää vähemmän oletuksia ja stereotyyppiä. Kirjallisuuskatsauksen ansiosta pääsin vihdoin syventymään rasismiin tutkitun tiedon pohjalta.

4.2.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus kuuluu laadullisiin sisällönanalyysimenetelmiin. Laadullisen sisällönanalyysin voi tehdä joko teorialähtöisesti tai aineistolähtöisesti. Valitsin aineistolähtöisen lähestymistavan, koska varsinkin työn alkuvaiheessa suomenkielisen rasismiaiheisen tiedon etsiminen oli hankalaa ja teoriaosa jäi sen takia suppeaksi. Koska valitsin menetelmäksi aineistolähtöisen kirjallisuuskatsauksen, tutkimuksen toteutusta käsittelevässä analyysissä korostuu aineiston keräämis- ja analysointimetodien kuvaus. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 21,28.)

Tutkimus on luonteeltaan kuvaileva. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus soveltuu tutkimuksiin, joiden tarkoituksena on löytää aiheesta monipuolisesti tietoa. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen lähtökoh-

tana on tarpeeksi rajatut, mutta moninäkökulmaisuu- den mahdollistavat tutkimuskysymykset. Kysymykset voivat olla väljiä, koska tavoite ei ole tarjota selkeitä tuloksia vaan ajantasainen kansainvälinen katsaus tutkittavaan aiheeseen. Tutkimuskysymysten väljyyden ansioista kuvailevalla kirjallisuuskatsauksella voidaan muodostaa helppolukuista tietoa epäyhtenäisestä aineistosta. (Salminen 2011, 6–9; Stolt, Axelin & Suhonen 2016, 9.)

Vaikka kuvaileva kirjallisuuskatsaus on saanut kritiikkiä muun muassa sen subjektiivisuuden ja satumanvaraisuuden vuoksi, humanistisissa tutkimusaineissa kuvaileva kirjallisuuskatsaus voi kuitenkin olla ainoa varteenotettava menetelmä. Yhteiskuntaan liittyviin ilmiöihin keskittyvissä tutkimuksissa tärkeintä ei ole näytön aste tai ilmiön yleisyys, vaan itse ilmiön ymmärtäminen. Menetelmä soveltuu hyvin hajanaisten ja pirstaleisten aiheiden käsittelyyn, joihin opinnäytetyön aihe mukaan lukeutuu. Kuvailevan otteen avulla kirjallisuusanalyysiä voidaan ohjata tarkastelemaan yhteiskunnallisia ilmiöitä tietyistä näkökulmista pyrkien kuitenkin käsittelemään asiaa monialaisesti. Tutkimuksen huomion keskittäminen tietoisesti haluttuun näkökulmaan tukee myös tutkimuksen argumentoituutta. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen antama vapaus palvelee opinnäytetyön aiheen tavoitetta. Rotherin kuvauksen mukaan tarkastelen kriittisen intersektionaalisen tutkimuksen näkökulmasta sitä, millaisia rasismia ja valkoisuutta käsitteleviä sosiaali- ja kasvatustieteiden tutkimusartikkeleita löytyy. Aineistolähtöiselle analyysitavalle tyypillisesti tutkimuskysymykset muotoutuivat analyysin edetessä. (Khan, Kunz, Kleijnen & Antes 2003, 118; Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen 2013, 292–295, 299; Rother 2007, 118; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1998, 165, 247–248.)

4.2.2 Autoetnografia

Autoetnografia on kerronnan muoto, jonka avulla asetan kirjallisuusanalyysin kansainvälisen aineiston itseni, eli queeriyteen kohdistuvan syrjinnän kokemuksen sekä valkoisuuden kontekstiin (Witkin 2014, 3). Autoetnografia on kehittynyt vastapainoksi traditionaaliselle etnografian ajatukselle, jonka mukaan tiede on sitä objektiivisempää ja neutraalimpaa, mitä näkymättömämpi tutkija on. Kritiikki tieteen objektiivisuutta kohtaan on lisääntynyt 1980-1990-luvuilla, jolloin feministisen ja postkolonialistisen tieteenalan keskuudessa alettiin keskustella tutkimuksen henkilökohtaisuudesta ja itsereflektion tärkeydestä. ”Representaation kriisin” seurauksesta autoetnografia on yleistynyt humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla keinona tehdä tutkimusta toisin tavalla, jossa tutkijan oma ääni, tunteet ja kertomus tulee näkyville sen häivyttämisen sijasta. Autoetnografia

sopii hyvin sosiaalityön ja kasvatussalan kontekstiin, koska siinä keskitytään kokemuksen tutkimiseen, joka syntyy vahvassa vuorovaikutuksessa lähiympäristön sosiaalisten suhteiden ja yhteiskunnan rakenteiden kanssa. Autoetnografian avulla voidaan myös purkaa kasvatusta ja sosiaalialan valtarakenteita, koska autoetnografialla voidaan välttää tutkimusalueiden valikoitumiseen ja ohittamiseen perustuvaa institutionaalista vallan käyttöä. (Reed-Danahay 1997, 2–6; Harris & Holman Jones 2019, 2; Witkin 2014, 2, 12; Ronkainen 2000, 166.)

Vaikka autoetnografia on akateemisessa tutkimuksessa yleinen tutkimusmuoto, se on vähemmän käytetty tutkimusmuoto tieteen aloilla, jotka joutuvat edelleen kamppailemaan omasta uskottavuudestaan. Näillä tieteen aloilla autoetnografinen tutkimusote on kohdannut enemmän vastarintaa (Harris & Holman Jones 2019, 4). Usein tutkijan äänen häivyttämällä vahvistetaan tiedostamatta normeja. Vaikka hoiva- ja hyvinvointialan tutkimusala on nuori, Suomessa voidaan kuitenkin nähdä kriittisten äänten nousun alkaminen myös hoiva-alalla. Henkilökohtaisten kokemusten nostaminen tutkimuksen aineistoksi autoetnografian kautta saikin osakseen puolueettomuuden vaateeseen perustuvaa kritiikkiä myös omassa opinnäytetyöprosessissa.

4.2.3 Laadullinen tutkimus

Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on usein todellisen elämän kuvaaminen mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan rooli tulosten sanoittajana on suuri, eikä tämän takia tutkimuksessa ole tavoitteena saavuttaa objektiivisuuden ideaa. Tällöin tutkijan tulkinta tiedosta sekä se, mitä tiedetään, kietoutuvat yhteen tutkimuksessa. Työssä sovelletaankin induktiivista analyysiä, johon pohjaten lähtökohtana ei ole teorian tai hypoteesin testaaminen, vaan aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1998, 152, 155.)

Opinnäytetyö rikkoo laadulliselle tutkimukselle tyypillistä piirrettä, koska aineistoa ei kerätä luonnollisessa ja todellisessa tilanteessa (vrt. Hirsjärvi yms. 1998, 152). Toisaalta opinnäytetyön kirjallisuuskatsauksen aineistosta merkittävä osa koostuu laadullisista haastattelututkimuksista. Tällöin, vaikka opinnäytetyön aineisto ei kerätä laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti luonnollisessa ympäristössä, aineisto pitää sisällään suoria viittauksia luonnollisessa tilanteessa kerättyyn haastatteluaineistoon.

Laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti opinnäytetyön tutkimussuunnitelma muotoutuu työn edessä, jolloin suunnitelmamuutokset ja joustava tutkimuksen eteneminen on osa prosessia. (Hirsjärvi yms. 1998, 155, 157.)

4.2.4 Kirjallisuuskatsausen aineistonkeruu

Opinnäytetyössä aineisto koostui kirjallisuushaun tutkimusartikkeleista ja niistä kerätyistä havainnoista. Aineistonkeruunprosessi jakautui kahteen eri vaiheeseen, jotka olivat tutkimuskysymyksiin vastaavien hakulausekkeiden muodostaminen sekä hakutuloksen rajaaminen. Jotta haku palvelisi kasvatustieteen sosionomin tutkinnon syventämistä, hain tietokannoista sosiaali- ja kasvatustieteen käsitteleviä artikkeleita. Tavoitteenani oli, että aineisto tarjoaisi tietoa työntekijän toiminnan vaikutuksia vanhempaan ja lapseen ja työyhteisön vaikutuksia työntekijään.

Hakulausekkeiden muodostaminen

Kirjallisuuskatsauksen alkuvaiheessa tein testihakuja, joiden avulla etsin sopivia englanninkielisiä hakutermejä sekä tietokantoja. Tein haun ProQuest keskustietokannalla ja hakukohteeksi valitsin tietokannan ”Social Science Premium Collection”. Testihakujen muotoilun tein JAMKin ja Jyväskylän yliopiston kirjaston henkilökunnan kanssa. Koska opinnäytetyön aiheen käsitteet eivät olleet vakiintuneita ja tarkoitus oli hakea tietoa eri aloilta, tarvittiin samaa aihetta kuvaavia käsitteitä sekä kasvatustieteen- että sosiaalialalta.

Haun suuruutta saatiin kasvatettua tarpeeksi laajaksi useita käsitteitä sisältävien hakulausekkeiden avulla. Valitsin Social Science Premium Collection tietokannasta valittiin hakualueeksi kasvatustieteen lisäksi myös politiikkaa, sosiologiaa sekä kielitieteitä sisältävät tietokannat. Mukaan otettavien artikkeleiden laatu varmistettiin hyväksymällä katsaukseen vertaisarvioitua tieteellisiä artikkeleita. Oman kielitaito rajasi artikkelit englanninkielisiin artikkeleihin.

Viralliset haut tehtiin 17.10.2019 kahdella eri lausekkeella. Testihakujen perusteella päätettiin, että hakulausekkeet etsivät hakusanoja kaikkialta muualta kirjallisuusrekisteristä, paitsi artikkelin koko tekstistä. Ensimmäinen hakulauseke etsi sosiaalista oikeudenmukaisuutta edistävää monikulttuurista teoriaa hyödyntäviä asiakaslähtöistä kasvatustyöyhteistyötä tai vanhemmuutta käsitteleviä artikkeleita. Ensimmäinen hakulauseke oli:

"critical theory" OR "class consciousness" OR "multicultural*" OR "Consciousness Raising" OR "Multicultural Education" OR "Culturally Relevant Education" OR "social class" OR "Socioeconomic Influences" OR "Social justice" OR "racism"

AND "human agency" OR "Self Esteem" OR "Social Influences" OR "Social Status" OR "Empowerment" OR "Motivation" OR "Helping Relationship" OR "Feminism" OR "Community Involvement"

AND "parent-professional partnership" OR "ECEC partnership" OR "parent and teacher cooperation" OR "Parent Participation" OR "Parenting" OR "Parent Teacher cooperation" OR "Partnerships in Education" OR "Parenting Styles" OR "Parent School Relationship"

Toisella hakulausekkeella haettiin sosiaalista oikeudenmukaisuutta edistävää monikulttuurista teoriaa hyödyntäviä asiakaslähtöisiä työmenetelmiä, jotka käsittelevät kasvatusyhteistyötä tai vanhemmuutta. Hakutuloksien silmäilyn jälkeen päädyttiin siihen, että kasvatusyhteistyötä ja työmenetelmiä kuvaavien hakusanojen tulee sisältyä tiivistelmään ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta edistävää monikulttuurista teoriaa kuvaavia hakusanoja etsitään kaikkialta tekstistä. Toinen hakulauseke oli:

"critical theory" OR "class consciousness" OR "multicultural*" OR "Consciousness Raising" OR "Multicultural Education" OR "Culturally Relevant Education" OR "social class" OR "Socioeconomic Influences" OR "Social justice" OR "racism"

AND "parent-professional partnership" OR "ECEC partnership" OR "parent and teacher cooperation" OR "Parent Participation" OR "Parenting" OR "Parent Teacher cooperation" OR "Partnerships in Education" OR "Parent School Relationship"

AND "working method*" OR "method*" OR "Intervention*" OR "Intervention method*" OR "Model*" OR "Prevention model*"

Hakutuloksen rajaaminen

Katsaukseen otettiin mukaan artikkelit, jotka käsittelevät varhaiskasvatus- tai alakouluikäisen lapsen tai vanhemman kokemusta tai heidän kanssaan tehtävää kasvatus- tai sosiaalialan työtä

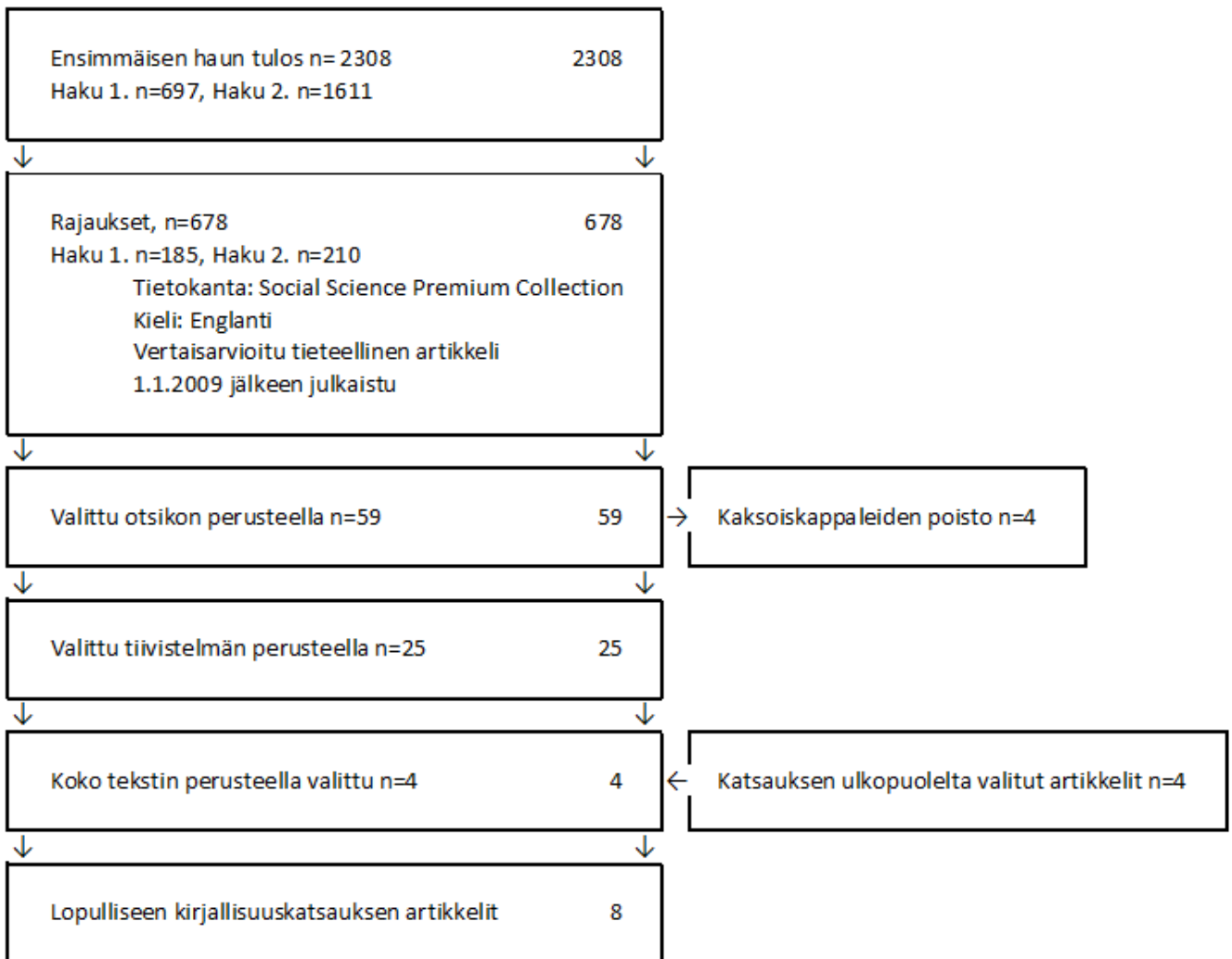
sekä artikkelit, jotka käsittelivät työntekijän omaa suhdetta työhön kasvatus- tai sosiaalialalla. Katsaukseen otettiin mukaan artikkelit, jotka käsittelivät aihetta jostain muusta, kuin ihmisten välisten valtahierarkioiden näkökulmasta. Tällaisia tutkimuksia olivat esimerkiksi riskitekijöitä ja syy- ja seuraussuhteita kartoittavat tutkimukset sekä rodullistamisen kohteena olevien asiakkaiden kohtaamista käsittelevät artikkelit. Katsauksesta jäivät ulkopuolelle myös artikkelit, jotka oli kirjoitettu yksinäisesti työntekijän näkökulmasta, joissa asiakas rodullistettiin ja asetettiin työn kohteeksi, mutta jotka eivät sisältäneet reflektiota työntekijän omasta positiosta tai asiakkaiden eroista. Katsauksesta rajautuivat pois myös eri yhteiskuntaluokkiin liittyviä terveystriskejä kartoittavat artikkelit sekä hyvää ja huonoa vanhemmuutta käsittelevät artikkelit. Aineiston sisäänotto- ja poissulkukriteerit kuvataan taulukossa yksi.

Sisäänottokriteeri	Poissulkukriteeri
Tieteellinen tutkimusartikkeli, kokoteksti saatavissa ilmaiseksi, vertaisarvioitu	Ei tieteellinen artikkeli tai ei kokotekstijulkaisua/ Kokoteksti saatavissa maksua vastaan tai ei vertaisarvioitu
Artikkelin asiakasryhmänä oli <ul style="list-style-type: none"> - työntekijät - vanhemmat - vanhemmat sekä työntekijät - lapset sekä vanhemmat - lapset, vanhemmat sekä työntekijät 	Artikkelin asiakasryhmänä oli <ul style="list-style-type: none"> -lapset -lapset sekä työntekijät, mutta ei vanhemmat -muut lapsen lähi-ihmiset, kuten isovanhemmat
Artikkeli liittyi varhaiskasvatus- tai alakouluikäisten lasten perheiden kanssa tehtävään työhön tai vanhemman kanssa tehtävään työhön tai työntekijöiden työnäkökulmaa kehittävään työhön.	Artikkeli liittyi muuhun, kuin varhaiskasvatus- tai alakouluikäisten lasten perheiden kanssa työskentelyyn, kuten nuorten ja heidän perheiden kanssa tehtävä työ. Artikkeli tutki työtä, jossa työskennellään jonkun muun kohderyhmän esim. erityislasten ja heidän perheiden kanssa.
Artikkelin tarjoaman tieto hyödyttää kehitystyötä, jota tehdään asiakastyöntekijäsuhteessa tai työntekijäyhteisössä.	Artikkelissa käsitellään vertaissuhteessa tehtävää vapaaehtoistyötä.

<p>Työmenetelmän aiheena oli rasismi, sen tuottaminen tai sen kohteena olevien ihmisten suojaavat tekijät tai valkoisuuden tai länsimaalaisuuden luonnollisuutta rakentavien toimintamallien purkaminen tai niiden näkyväksi tekeminen.</p>	
<p>Artikkeli käsittelee rasismin ilmenemistä ja vähentämistä</p>	<p>Artikkeli käsittelee aihetta, johon vaikuttaa rasismi, mutta ei vie tietoa rasismin kontekstiin</p> <ul style="list-style-type: none"> - käsittelee erilaisia yhteiskunnallisia asemaa synnyttäviä syy- ja seuraussuhteita, mutta ei niitä synnyttäviä rakenteellisen rasismin mekanismeja - käsittelee työnsisältöä länsimaisen valkoisen normaalin näkökulmasta ilman reflektiota normaaliutta tuottavan laitoksen vaikutuksista työkuulttuuriin - on yksiääninen, asiakasperhettä kuvataan työn kohteena. Esimerkiksi asiakkaan kohtaamista käsittelevät artikkelit
<p>Artikkelin tarjoama tieto soveltuu riittävästi suomalaisessa varhaiskasvatuspalveluissa työskentelevän työntekijän työnkuvaan.</p>	<p>Artikkelin tarjoama tieto ei ole sovellettavissa suomalaisen varhaiskasvatuksen työkuulttuuriin palvelumuodon erojen takia, esim. työmenetelmä perustuu vanhemman varhaiskasvatuksen piirissä tekemään vapaaehtoistyöhön tai vanhemmille tarjottavaan intensiivikurssiin.</p>

Taulukko 1. Tutkimuksen sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Koska kirjallisuuskatsauksen tehtävänä oli hakea suomalaiseen varhaiskasvatukseen soveltuvaa tietoa, rajauksen ulkopuolelle jäivät tutkimukset, joiden tulokset eivät tutkimusasetelman takia soveltuneet suomalaisen varhaiskasvatuskulttuuriin. Näitä olivat esimerkiksi vanhempien varhaiskasvatuspalveluissa tekemään vapaaehtoistyöhön perustuvat tutkimukset sekä asiakkaille tarjottavia intensiivikursseja käsittelevät artikkelit. Tutkimuskirjallisuuden hakuprosessi on kuvattu kuvassa yksi.

Kuva 1 Hakutuloksen rajaaminen

4.2.5 Kirjallisuuskatsauksen artikkelit

Katsaukseen hyväksyttiin neljä artikkelia, joista kaksi oli yhdysvaltalaisia, yksi britannialainen ja yksi uusiseelantilainen. Lisäksi katsaukseen valittiin mukaan kolme artikkelia sekä väitöskirjan pohdintaosuus suomalaisesta väitöskirjasta Rasismi lasten ja nuorten arjessa (Rastas 2005). Tutkimusartikkeleissa käsiteltiin rakenteellisen rasismien ilmenemistä kolmesta eri näkökulmasta, joita olivat lapsuuden rasismikokemuksen, rasismien vaikutukset kasvatustavoitteisiin, sekä valkoisuus- sekä keskiluokkaisuusnormin synnyttävät kasvatusyhteistyön esteet.

Vaikka tiedonkeruun tarkoitus oli yhdistää sekä sosiaalialan, että kasvatustieteen tietoja, rajasin lopputuloksessa kaksi sosiaalialan artikkelia katsauksen ulkopuolelle, koska niiden käsittelemät inter-

ventiot eivät olleet mukautettavissa varhaiskasvatuksen kontekstiin. Rastaa nuoruuden ja lapsuuden rasismikokemusta käsittelevä artikkeliväitöskirja valikoitui mukaan katsaukseen aineistohaun ulkopuolelta, koska se käsitteli suomalaisen varhaiskasvatuksen tuottamaa rasismia.

Artikkeleista yksi pohjautui laadulliseen tapaustutkimukseen (Lohfink 2014), yksi kirjallisuuskatsaukseen (Hornby & Lafaele 2011) ja kuusi haastattelututkimukseen (Rastas 2002; Rastas 2005a; Rastas 2005b; Rastas 2005c; Ayón 2016; Mirza & Meeto 2017). Haastattelututkimuksien haastateltavien kohdejoukko vaihteli tutkimuskohtaisesti ja kohdejoukkona olivat perheet, joissa toinen vanhempi oli valkoinen valtaväestöön kuuluva henkilö ja toisella vanhemmalla oli transnationaalisia perhesuhteita (Rastas 2002; Rastas 2005a; Rastas 2005b), Latinalaisesta Amerikasta Yhdysvaltoihin muuttaneiden perheiden vanhemmat (Ayón 2016) ja islamin uskoiset oppilaat, jotka olivat tyttöjä, heidän vanhempansa sekä heidän kanssaan työskennelleet viranomaiset ja opettajat (Mirza & Meeto 2017). Minkään artikkelin haastattelijoukko ei sisältänyt varhaiskasvatusikäisiä lapsia, mutta Rastaa artikkelit käsitelivät varhaiskasvatusikäisenä koettua rasismia.

Rakenteellinen rasismi ei ole vakiintunut käsite tutkimuskirjallisuudessa, joten siihen viitattiin artikkeleissa eri termein ja käsittein. Rasismia käsiteltiin artikkeleissa seuraavista näkökulmista: Islamofobia sekä kasvatuslaitosten tavat tuottaa keskiluokkaisen länsimaisen tyttöoppilaan mallia (Mirza & Meeto 2017), rodullistaminen, epätasa-arvo, maahanmuuttovastaisuus ja syrjintä (Ayón 2016), kasvatusyhtesityöhön liittyvän retoriikan ja todellisuuden välinen kuilu (Hornby & Lafaele 2011) ja opetussuunnitelman standardien ja monikulttuurisen pedagogiikan toteutuksen välinen ero (Lohfink 2014) sekä rasismi, rakenteellinen rasismi ja rodullistaminen (Rastas 2002; Rastas 2005a; Rastas 2005b; Rastas 2005c). Kirjallisuuskatsauksen artikkelit käsitelivät rasismeja, jotka kohdistuivat mustuuteen, ruskeuteen, uskontoon ja kulttuuriin. Yhteenveto opinnäytetyön kirjallisuuskatsaukseen hyväksytyistä artikkeleista on kuvattu taulukossa kaksi. Taulukossa on myös tiivistelmät tutkitusta aiheesta sekä tutkimuksen tarkoituksesta.

Kirjoittaja, vuosi, maa	Tutkittavat	Tutkimuksen nimi	Tutkimusmenetelmä	Aihe	Tarkoitus
Rastas 2005c, Suomi	Lapset, nuoret, vanhemmat	Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi: artikkeliväitöskirjasta katsauksessa mukana 3 artikkelia	- laadullinen haastattelututkimus n= 50, tutkijan päiväkirja, jossa havaintoja toimintaympäristöistä '- Kohdejoukko: Perheet (vanhemmat ja lapset) joissa toisella vanhemmalla on transnationaalisia juuria ja toinen vanhempi on valtaväestön edustaja '- etnografinen tutkimusmenetelmä	Rasismi lasten ja nuorten arjessa	Tutkia rasismin muotoja, jotka näyttäytyvät merkityksellisiltä lasten ja nuorten arjessa.
Rastas 2002	Lapset, nuoret, vanhemmat	Katseilla merkityt, silmännähdän erilaiset: Lasten ja nuorten kokemuksia rodullistavista katseista		Lasten ja nuorten kokemukset rodullistavista katseista	Paikantaa erilaisuuden ja toiseuden tuottamisen sekä rodullistamisen ja rasismin käytäntöjä ja diskursseja suomalaisten lasten ja nuorten arjessa.
Rastas 2005a	Lapset, nuoret, vanhemmat	Rasismi Opeja, asenteita, toimintaa ja seurauksia		Erilaiset tavat määritellä ja tutkia rasismia sekä rasismin ilmeneminen toimintana ja seurauksina.	Rasismin takana olevien oletusten sekä rasismin ja syrjinnän välisen eron tarkentaminen.
Rastas 2005b	Lapset, nuoret, vanhemmat	Racializing categorization among young		Rodullistavat kategoriat lasten ja nuorten	Paikantaa erilaisuuden ja toiseuden tuottamisen

		people in Finland		arjessa Suomessa.	sekä rodullistamisen ja rasismin käytäntöjä ja diskursseja suomalaisten lasten ja nuorten arjessa.
Ayón 2016, Yhdysvallat	Vanhemmat	Talking to Latino Children About Race, Inequality, and Discrimination: Raising Families in an Anti-Immigrant Political Environment	'- puolistrukturoitu syvähaastattelut n=54 '- kohdejoukko: vanhemmat '- haastateltavien perheessä oli 7-12 vuotiaita lapsia. Tämä ikäjoukko valikoitui sillä perusteella, että tällä ikäajanjaksolla lapsen käsitys rodusta alkaa ilmetä '- tutkimusmenetelmä: jatkuvan vertailun menetelmää s 456	Vanhempi-lapsi vuorovaihtelu, joka käsittelee rasismia, epätasa-arvoa ja rodullistamista.	Kerätä tietoa siitä, miten Latinalaisesta Amerikasta pois muuttaneet vanhemmat puhuvat lapsilleen rodusta, epätasa-arvosta ja syrjinnästä. s 454
Lohfink 2014, Yhdysvallat	Työntekijä	The Impact of a School-University Multicultural Read-Aloud Project on Pre-Service Teachers' Pedagogical Understandings	'- laadullinen tapaustutkimus n=54 '- kohdejoukko: esikouluopettajat '- interventio: koulutus 90h '- aineistoanalyysi tutkimusjoukon reflektioteksteille n=44 s. 40	Kulttuurisesti relevantin pedagogiikan vaikutus esikouluopettajien pedagogiseen ymmärrykseen.	Tutkia sitä, mikä vaikutus monikulttuurisen kirjallisuuden lukemisella sekä kulttuurisesti relevanttia pedagogiikkaa käsittelevällä koulutuksella on esikouluopettajien pedagogiseen ymmärrykseen. S35
Hornby, Lafeale 2011, Uusi-Seelanti	Kirjallisuuskatsaus	Barriers to parental involvement in education: an	- kirjallisuuskatsaus	Työntekijän ja vanhemman väliseen keskusteluun kehitetty malli,	Kehittää työntekijöiden ymmärrystä kasvatusyhteistyöstä

		explanatory model		jonka avulla on mahdollista käsitellä kasvatusyhtesityössä ilmeneviä erojen tuottamia esteitä.	n esteistä keskustelua tukevan mallin avulla.
Mirza, Meetoo 2017, Britannia	Muslimityttöoppilaat, viranomaiset, vanhemmat, opettajat	Empowering Muslim girls? Post-feminism, multiculturalism and the production of the 'model' Muslim female student in British schools	- fokuoitu ryhmähaastattelu n= 34 '- kohdejoukko muslimityttöoppilaat n=17 joiden lisäksi heidän opettajat, viranomaiset ja vanhemmat	Koululaitoksen tavat tuottaa keskiluokkaisen tyttöoppilaan mallia	Tunnistaa tapoja, joilla koululaitos ohjaa muslimille suunnatun voimauttamispuheen kautta muslimioppilaita kyseenalaistamaan oman kulttuurinsa ja omaksumaan länsimaisen post-feminismin voimaantuneen naisen roolin.

Taulukko 2. Yhteenveto kirjallisuuskatsaukseen hyväksytyistä artikkeleista

Rakenteellisen rasismien kokemusta tutkineiden haastattelututkimusten osuus painottui kirjallisuuskatsauksessa. Kokijoihin kohdistuva haastattelututkimus on tyypillinen tutkimusmuoto, kun tavoitteena on tuottaa uutta tietoa yhteiskunnan valtaeroja tuottavista rakenteista. Valtaeroja tuottavia rakenteita ylläpidetään tiedostamatta, minkä takia valta-asemassa olevien haastattelu aiheesta voi olla vaikeaa. Kokijoihin kohdistuvan haastattelututkimuksen avulla pystytään selvittämään rakenteellisen rasismien ilmenemismuotoja, koska rasismia kokevalle rakenteiden epämuakavuus on selkeämmin havaittavissa, kun taas rakenteiden sopivuudesta syntyvä mukavuus on valkoiselle valta-asemassa olevalle ihmisille hankalasti havaittavissa. (Keskinen 2012, 310–312; McIntyre 1997, 14–15).

4.2.6 Aineiston analyysi

Sisällönanalyysi

Kirjallisuusanalyysi tehtiin aineistolähtöisen sisältöanalyysin avulla, jonka avulla aineistosta luotiin teoreettinen kokonaisuus. Aineistolähtöisessä sisältöanalyysissä tavoitteena on, että aikaisemmat havainnot, tieto ja teoria eivät vaikuta analyysin toteuttamiseen ja lopputulokseen. Aineistolähtöistä sisältöanalyysiä tehdessä aineiston analyysin lisäksi analyysissä käsitellään myös tutkijan omia ennakkokäsityksiä tutkittavasta aiheesta. Tällöin tulkinnan säännöt ja objektiivisuus ovat avoimen ja jatkuvan keskustelun alaisena, jolloin tutkijan esiymmärryksellä on merkitys tutkimuksen tuloksen kannalta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 95–96, 103.)

Opinnäytetyössä käytetty sisältöanalyysi on käytännössä tekstianalyysiä. Laadullisella aineistolla tarkoitetaan pelkistetyimmillään aineistoa, joka on ilmiänsuhtaan tekstiä. Sekä sisältöanalyysissä, että diskurssianalyysissä tarkastellaan inhimillisiä merkityksiä, joita tutkimusaineistossa löytyy. Sisältöanalyysissä aineistosta etsitään merkityksiä, kun taas diskurssianalyysissä mietitään, miten näitä merkityksiä tuotetaan. Tämä jako on olennainen, sillä Tuomen ja Sarajärven mukaan nämä kaksi analyysiä eivät tuota yhteismitallista tietoa, vaikka molempien sisällä voidaan lainailla tutkimuksellisia ideat ja soveltaa niitä joustavasti. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104; Eskola & Suoranta 2014, 15.)

Teemoittelu

Aloitin analyysin lukemalla aineiston läpi ja keräämällä excel-tiedostoon tutkimuskysymyksiensä kannalta oleellisia asioita sisältävät tekstiainekset. Näin pilkoin aineiston koodattaviin yksikköihin, eli aineistohavaintoihin. Havaintojen määrä vaihteli artikkelikohtaisesti ja yhteensä niitä oli 300 kappaletta. Käytin analyysiyksikkönä useita lauseita käsittävää ajatuskokonaisuutta.

Teemoittelu on yksi kvalitatiivisista tutkimustyypeistä. Analysoin aineistohavainnot teemoittelemalla ja teemoittelussa pyrkimykseni oli tulkita aineistosta rasismiin ja valkoisuuteen liittyviä merkityksiä. Teemoitteluun perustuvassa analyysissä tiettyyn teemaan kuuluvien havaintojen lukumäärää ei painoteta. Menetelmän tavoitteena on pyrkiä selvittämään, mitä kustakin teemasta on aineistossa sanottu. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1998, 152, 157.)

Teemoittelussa aineiston pelkistetyistä havainnoista etsitään samankaltaisuuksia ja poikkeavuuksia, joiden avulla muodostetaan alaluokkia. Teemoittelu etenee teemojen muodostamisen kautta ryhmittelyyn ja ryhmien yksityiskohtaisempaan tarkasteluun. Ryhmittelyssä on kolme eri vaihetta, jotka ovat aineiston pelkistäminen, aineiston ryhmittely sekä kategorisointi. Teemoittelun ja ryhmittelyn kautta aineistosta muodostuu tiivistynyt kokonaisuus, kun yksittäiset pelkistetyt käsitteet ryhmittyvät luokiksi. Tässä prosessissa havaintojen tarkka tieto vähitellen menetetään, mutta saavutetaan vertailukelpoista tietoa. Teemoittelun ja ryhmittelyn aineiston excel-tilin lajittelu ja suodatus toimintojen avulla. Havaintojen ryhmittely vaatii kolme havaintojen läpikäymistä ja koodausta. Ensimmäisessä vaiheessa aineisto pelkistetään, jonka kautta siitä nostetaan esille tutkimuskysymysten mukaan olennainen tieto. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109; Tuomi & Sarajärvi 2009, 101, 111–113.)

Opinnäytetyöprosessin aikana tutkimuskirjallisuutta lukiessa olin saanut käsityksen, että vaikuttava muutostyö vaatisi lisää tutkimusta, joka syventyisi valkoisuuteen. Koska tavoitteenani oli tämän takia kuvata rasismia sekä valkoisen työntekijän, että rasismien kohteena olevan vanhemman ja lapsen näkökulmista, mutta aineisto käsitteli suurilta osin vanhempien ja lasten rasismikokemuksia, tein valkoisen ihmisen tekoa kuvaavista havainnoista pelkistämävaiheessa kaksi havaintoa, joista toisen pelkistin kuvaamaan valkoista tekoa ja toisen rasismikokemusta. Näin pystyin käsittelemään vanhemman, lapsen ja työntekijän kokemuksia erikseen, mutta rinnakkain. Taulukossa kolme on esimerkki aineiston pelkistämisestä valkoisuuden näkökulmaan.

Artikkeli	Havainto	Pelkistetty ilmaus
Rastas, 2005	Heidät nähdään poikkeuksetta aina sen vanhemman näköiseksi, joka ei ole alun perin suomalainen. Kukaan ei toteta heidän muistuttavan ulko- näöltään suomalaista vanhempaa. s. 7	Valkoisen vanhemman kokemus, että ruskea/musta lapsi ei ympäristön mielestä näytä häneltä.
Rastas, 2005	Heidät nähdään poikkeuksetta aina sen vanhemman näköiseksi, joka ei ole alun perin suomalainen. Kukaan ei totea heidän muistuttavan ulko- näöltään suomalaista vanhempaa. s. 7	Valkoisen kokemus siitä, että lapsi näyttää ensisijaisesti mustalta/ruskealta vanhemmalta.

Taulukko 3. Esimerkki aineiston pelkistämisestä valkoisuuden näkökulmaan.

Toisella lukukerralla kategorisoin havainnot yläkategorioihin rodullistaminen, rodullistamisen kokemus sekä alakategorioihin, jotka kuvaisivat rakenteellisen rasismin tapahtumaa mahdollisimman selkeästi. Vanhemman ja lapsen yhteen kietoutuvaa rasismikokemusta käsittelevät havainnot jaoteltiin toisella lukukerralla alakategoriaan perhe, jotta vanhempi-lapsisuhteessa tapahtuvaa rasismin aiheuttamaa muutosta olisi mahdollista tarvittaessa käsitellä yhtenä teemana. Ylä- ja alaluokkiin ryhmittelyä kuvataan taulukossa neljä.

Artik- keli	Havainto	Yläluokka	Alaluokka
Rastas, 2005	Heidät nähdään poikkeuksetta aina sen vanhemman näköiseksi, joka ei ole alun perin suomalainen. Kukaan ei totea heidän muistuttavan ulkonäöltään suomalaista vanhempaa. s. 7	Rodullistami- sen tuottami- nen	Ei-valkoisuu- den komment- ointi
Rastas, 2005	Heidät nähdään poikkeuksetta aina sen vanhemman näköiseksi, joka ei ole alun perin suomalainen. Kukaan ei totea heidän muistuttavan ulkonäöltään suomalaista vanhempaa. s. 7	Rodullistami- sen kokemus	Perhe

Taulukko 4. Ylä- ja alaluokkien ryhmittely esimerkki yksi.

Tämän jälkeen koodausrunko oli melko toimiva, mutta ongelmaksi muodostui se, että yläkategorioiden rodullistaminen ja rodullistamisen kokemus takia kokijan ja tekijän kokemukset päätyivät rungossa kauas toisistaan, jolloin intersektionaalisten erojen havainnointi oli vaikeaa, minkä takia en hahmottanut koodausrungosta syy- ja seuraussuhteita. Toisena ongelmana oli ensimmäistä tutkimuskysymystä, eli valkoisuuden ilmenemistä käsittelevässä koodausrungossa yläkategorioiden vähyys. Tämä johti siihen, että jotkut laajat teemat jäivät alakäsitteeksi, vaikka ne tuntuivat olevan yhteyksiä määritteleviä yläkategorioita.

Näiden ongelmakohtien kautta syntyi idea tekijän ja kokijan jaon siirtämisestä alimmaksi alakategoriaksi ja itse toiminnon kuvauksen toiseksi alakategoriaksi. Ensimmäisen alaluokan avulla samankaltaiset toiminnot jaoteltiin yhden teeman alle. Ja toisen alaluokan avulla saatiin eroteltua tekijän ja kokijan kokemukset erilleen. Yläkäsitteiksi valitsin tutkimuskysymysten suuntaamat teemat, eli rakenteellisen rasismien tuottaminen ja rasismien seuraukset. Tämä koodausrunko osoittautui yksinkertaiseksi ja toimivaksi, minkä ansiosta kolmannella lukukerralla teemoittelu tuntui aiempaa hel-

pommalta ja teot ja kokemukset saatiin teemoiteltua ilman, että kokijoiden kokemukset ja tekijöiden teot erottuisivat koodausrungosta kauas toisistaan. Taulukossa viisi on erimerkki lopullisesta koodausrungosta.

Artikkelikieli	Havainto	Yläluokka	Alaluokka 1	Alaluokka 2
Ras- tas, 2005	Heidät nähdään poikkeuksetta ainasen vanhemman näköiseksi, joka ei ole alun perin suomalainen. Kukaan ei totea heidän muistuttavan ulkonäöltään suomalaista vanhempaa. s. 7	Rakenteellinen rasismi, tuottaminen	Katse, kommentointi, oletukset	Ei-valkoisuuden kommentointi
Ras- tas, 2005	Heidät nähdään poikkeuksetta ainasen vanhemman näköiseksi, joka ei ole alun perin suomalainen. Kukaan ei totea heidän muistuttavan ulkonäöltään suomalaista vanhempaa. s. 7	Rakenteellinen rasismi, tuottaminen	Katse, kommentointi, oletukset	Perhe

Taulukko 5. Ylä- ja alaluokkien ryhmittely esimerkki kaksi.

Teemoittelu mahdollisti myös sen havainnoinnin, miten oman normin mukaisen valkoisuuden kokemus pakenee määritelmiä, minkä takia se on hankala tiedostaa. Ensimmäistä koodausrunkoa havainnoidessani huomasin, että se piti sisällään rasismien kokijan tekoja ja kokemuksia sekä valkoisen valtaväestön tekoja, mutta ei ollenkaan valkoisen valtaväestön kokemuksia. Lähdin etsimään valkoisen valtaväestön kokemuksia aineistosta ja huomasin, että olin koodannut kaikki valkoisuudesta kumpuavat kokemukset rasismien mekanismeiksi tai rasismien taustaksi. Taulukon suodatus-toiminnan ansiosta pystyin ymmärtämään, että olin oman sisäistetyn valkoisen ylivallan ansiosta koodatessa määritellyt oman valkoisen positioni kokemukset ”taustaksi”, eli toisin sanoen valkoisuusnormiksi. Nimeisin oman toiminnan asiaksi, joka vain on. Asiaksi, jolle ei voi mitään ja joka säätelee toimintaa automaattisesti.

Tämän teon ymmärtäminen tuntui todella inhottavalta ja epämukavalta ja tästä tunteesta palautuminen kesti pari päivää. Vaikka tiesin, että tiedostamattomassa rasismissa valkoisuus pakenee määritelmiä, siitä huolimatta oli karmivaa huomata, että kategorisoin valkoisen kokemuksen taustaksi. Tunsin yksinäisyyden kokemusta ja sekä suru siitä, että kaikki on niin kesken. Oma toimintani on esimerkki siitä, miten valkoisuusnormi on nähtävissä valkoisuusnormin ulkopuolelta. Tällä kertaa excel-tiedoston suodata-toiminnon näkökulmasta. Valkoisuus meinasi kadota minulta myös silloin, kun lähdin sitä etsimään. Vaikka rakenteellinen rasismi on systeemi, sen mekanismit ovat lopulta ihmisten henkilökohtaisia kokemuksia, joita normit synnyttävät. Nämä kokemukset ovat myös muokkautuvia, tässä tilanteessa excelin painalluksella, valkoisuuden kokemuksiksi, jotka tunnistin. Kokemus valkoisesta rodusta muuttuu vähitellen todenmukaisemmaksi, kun valkoiset ihmiset siirtävät mustien ja ruskeiden ihmisten tiedon ensisijaiseen asemaan rasismia vähentävässä työssä.

4.2.7 Tutkijan positio

Niille, jotka tulee yhteiskunnan määrittelemäksi syrjinnän kautta, henkilökohtainen on poliittista. Kriittinen tutkimus perustuu ajatukseen siitä, että kaikki tutkimus on poliittista. Jos tutkimusta kutsutaan neutraaliksi, kysymykset kuten ”Kenen poliittisia tavoitteita tutkimus palvelee?”, ”Kenen tiedolle tutkimustulos perustuu?” ja ”Miten tietoa on käytetty?” pyritään häivyttämään. Kriittiselle tutkimukselle tyypillisesti olen opinnäytetyössä jotain mieltä, enkä pyri sitä piilottamaan. Haluan myös avata teille sitä, mistä positioista tutkimus on kirjoitettu. (Harding 1986; Brown & Strega 2005.)

Vaikka tavoitteeni on pyrkiä ymmärtämään rasismia, en kuitenkaan koskaan tule ymmärtämään rasismia ja tulen aina tuottamaan rasismia. Koska olen valkoinen, minuun ei kohdistu rassistista taakkaa. Olen omaksunut valkoisen valtapositioni sosialisoinnin kautta ja valkoisuusnormin takia olen sokea tuottamalleni rasismille.

Olen elänyt kasvanut Jyväskylässä rakenteellisen rasismien ja segregoinnin seurauksesta valkoisten ihmisten seurassa, eikä lähipiirissäni ole ollut ennen Helsinkiin muuttamista BIPOC-ihmisiä. Vaikka tunnistan tilanteita, joissa varhaiskasvatuksessa tuotetaan arkipäivän rasismia ja mikroag-

gressiota, tuotan varhaiskasvatuksen työntekijänä rasismia enkä tunnista tekoani rasismiksi. Tämän takia minun velvollisuuteni tulee aina olemaan yrittää ymmärtää rasismin työnsisältöön tuomia merkityksiä kouluttautumalla, refleктоimalla ja opiskelemalla itsenäisesti.

Omakohaisten syrjintäkokemusten ansiosta sosiaali- ja kasvatusalalle tyypilliset syrjinnän mekanismit ovat minulle tuttuja. Sosiaali- ja terveystieteiden ja kasvatustieteiden institutionaalinen syrjintä on yleinen queeryteen kohdistuva henkisen väkivallan muoto (Hästbacka 2017, 108; Tuovinen, Ståhlström, Nissinen & Hentilä 2011, 9; Jämsä 2008, 88, 91, 96; Törmä, Huotari ym. 176-196; Lehtonen 2002, 5-6). Syrjinnästä puhuessani olen usein kohdannut opettajille ja opiskelijoille yhteisen valkoisen haurauden kaltaisen tilan, jossa syrjintää vähentävästä työstä ja cis-heterouteen perustuvasta opetuskulttuurista puhuminen on käynyt mahdottomaksi. Keskustelu on tyrehtynyt hiljaisuuteen, pahastumisen purkauksiin, ja yrityksiin siirtää keskustelu pois syrjinnästä tai sitä vähentävästä työstä. Keskittymisen tilalle on tullut aiheen ohittaminen, syrjinnän muuksi nimeäminen ja passiivinen haluttomuus osallistua keskusteluun. Keskustelu on usein sisältänyt myös ihmis-oikeuksia puolustavia epäinhimillistäviä argumentteja, jotka ovat rakentuneet ajatukselle kasvatustieteiden ja sosiaalialan tasa-arvoisuudesta.

Opintojen aikana tein tasa-arvoaloitteen ja kantelun oikeusministeriöön. Aloitteeseen liittyvän yhteistyön kautta yhdenvertaisuustyön tasa-arvoretoriikan ja syrjivän todellisuuden välinen ristiriita alkoi kiinnostaa minua ja halusin lähteä tutkimaan sitä, mitä merkityksiä sen taakse kätkeytyy rasismista ja oman valkoisuuden näkökulmasta. Tiedän siis, miltä tuntuu olla ensisijaisesti ohitettu ja haluan, että asiakkaani eivät kohtaa samanlaista ohittavaa vastarintaa ja normien puolustamista, mitä itse olen kohdannut. Valkoisuuteni takia tuotan rasismia, jolloin minulla on myös valta vähentää tuottamaani rasismia. En ole onnistunut vähentämään itseäni kohdistuvaa syrjintää tai saavuttamaan keskustelussa tilaa, jossa syrjinnän olemassaolosta olisi vallinnut yhteisymmärrys. Oman rasismista tiedostaminen on ollut terapeutin prosessi, koska sen avulla olen voinut ymmärtää tiedostamattomia valtasuhteita, joiden takia olen itse ollut institutionaalisen minimointina ilmenevän henkisen väkivallan kohteena.

4.2.8 Luotettavuus ja eettisyys

Teoriaosan aineistossa painottuu mustien ja ruskeiden asiantuntijoiden, tutkijoiden, aktivistien tieto. Suomen somaliseuran 2009 vuoden puheenjohtajan Adenin (2007) kotouttamistyötä käsittelevä artikkeli ”Ikuisesti pakolaisena? Maahanmuuttokeskustelu Suomen somalialaisten näkökulmasta” tarjosi opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa tärkeää tietoa, jonka avulla ymmärsin, miten tärkeää on lukea suomenkielistä valkoista sosiaali- ja kasvatustietoa kriittisesti.

Yksi tutkimuksen eettisistä ongelmista liittyy aineiston keruuseen. Aineiston keruuta aloittaessani tarkoitukseni oli keskittyä tutkimaan mustien ja ruskeiden lasten vanhempien kokemuksia kasvatustyhteistyöstä, mutta en tiennyt tarkalleen, mistä suunnasta aihetta lähestyä. Tämän takia kirjallisuuskatsauksen hakulausekkeesta puuttui rasismia laajasti kuvaavat käsitteet. Hakulausekkeista puuttuivat termit, kuten mikroaggressio, rakenteellinen rasismi, arkipäivän rasismi ja islamofobia. Lauseke sisälsi myös ongelmallisia termejä, kuten voimaantumisen, motivointi ja auttava vuorovaikutussuhde, jotka rasismin kontekstiin vietyinä viestivät valkoisen pelastajan kompleksista. Tämän takia jouduin aineiston poissulkukriteereitä tehdessäni perustelemaan, miksi suurin osa haun artikkeleista ei soveltunut aineistoksi. Ei-rasismitietoisien hakulausekkeen hyvä puoli on se, että poissulkukriteerit tarjoavat kuvauksen tutkimusasetelmista, jotka häivyttävät rasismin vaikutukset tutkimuksesta.

Tutkimuksessa tulee noudattaa hyviä toimintatapoja, eli rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta, ja tutkimukseen tulee soveltaa tieteellisen tutkimuksen mukaisia eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. (TENK 2012, 16.) Näihin tavoitteisiin olen pyrkinyt käyttämällä tiedonhaun muotoiluun Jyväskylän yliopiston sekä JAMKin kirjaston henkilökunnan asiantuntemusta ja kuvaamalla tarkasti aineistonkeruu- ja poissulkukriteerejä. Näin tutkimuksen toistaminen on mahdollista. Pyrin myös kertomaan avoimesti tutkimusta suunnanneista periaatteista. Olen myös pyrkinyt olemaan tarkka lähdeviitemerkinnöissä sekä kuvaamaan avoimesti sitä, millä perusteilla aineiston tarjoamaa valkoista rasismista vaikenevaa tietoa olen käsitellyt rasismin kontekstissa. Jotta opinnäytetyö olisi sidottuna tähänhetkiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja suomalaiseen mustaan ja ruskeaan tietoon, tieteellisten artikkelien lisäksi työssä on käytetty lähteenä suomalaisten ruskeiden aktivistien, tutkijoiden ja asiantuntijoiden tietoa keskusteluohjelmista ja koulutuksista.

Opinnäytetyön luotettavuutta arvioidessani pohdin usein sitä, missä määrin kirjallisuuskatsausten aineiston kansainvälinen tutkimustieto on Suomessa sovellettavissa. Maakohtaisten erojen pohdinnat liittyivät Mirzan ja Meeton (2017) artikkeliin, joka käsitteli kasvatustieteiden islamofobiaa ja keskiluokkaisen länsimäisen tyttöoppilaan mallia ja Ayónin (2016) artikkeliin, joka käsitteli vanhempi-lapsisuhteessa käytäviä rasismiaiheisia keskusteluja. Mirzan ja Meeton tutkimuksen kohdalla mietin Iso-Britannian ja Suomen luokkayhteiskuntaan liittyviä eroja, ja Ayónin tutkimuksen kohdalla pohdintaa synnytti artikkelin kohdemaan Yhdysvaltojen Suomesta poikkeavat kansalaisuusprosessit. Näissä kysymyksissä pääsin eteen päin Mona Eidin podcast-ohjelman ”Ruskeat tytöt: Kaikkien koulu?” avulla (Eid 2019). Tässä podcastissa ja edellä mainituissa artikkeleissa kuvatut rasismikokemukset olivat hyvin samankaltaisia. Tätä päätelmää perusteli myös Anna Rastaa väitöskirjan havainnot siitä, miten mustien ja ruskeiden lasten ja nuorten rasismikokemukset ovat hyvin samankaltaisia riippumatta siitä, mihin maahan tutkimukset ovat sijoittuneet. Työn luotettavuutta heikentää se, että aineisto ohittaa Suomen alkuperäiskansoihin kohdistuvan rasismien ja käsittelee vain vähän romaneihin kohdistuvaa rasismia.

Aihevalintaa tehdessään tutkijan on tarkkaan mietittävä, mikä on työn tarkoitus ja kenen ehdoilla tutkimusta tehdään. On myös pohdittava, voiko tutkimuksen tuloksia käyttää vahingoittamistarkoituksiin tutkimuksen valmistuttua (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 127, 129, 130; TENK 2019, 7). Korostunut vastuu syntyy tilanteessa, jossa tutkija ei voi valta-asemansa takia ymmärtää syrjinnän muotoa, jota itse tiedostamatta tuottaa. Tällöin riskinä on, että tutkimus toisintaa yhteiskunnan sortavia rakenteita, eikä pysty siksi purkamaan niitä. Huoli BIPOC-ihmisiin opinnäytetyön kohdistamasta arvostuksesta ja arvostuksen puutteesta on ollut koko prosessin ajan eettisten pohdintojeni ytimessä. Olen tutkimusta tehdessäni reflektoinut valkoista ekseptionalismaa vertaistukiryhmässä, koska tunnistan kyseisen rasismien ja siihen liittyvän tutkimuseettisen riskin itsessäni. Pyrin analyysissä keskittämään huomion valkoisten ihmisten tapoihin tuottaa rasismia.

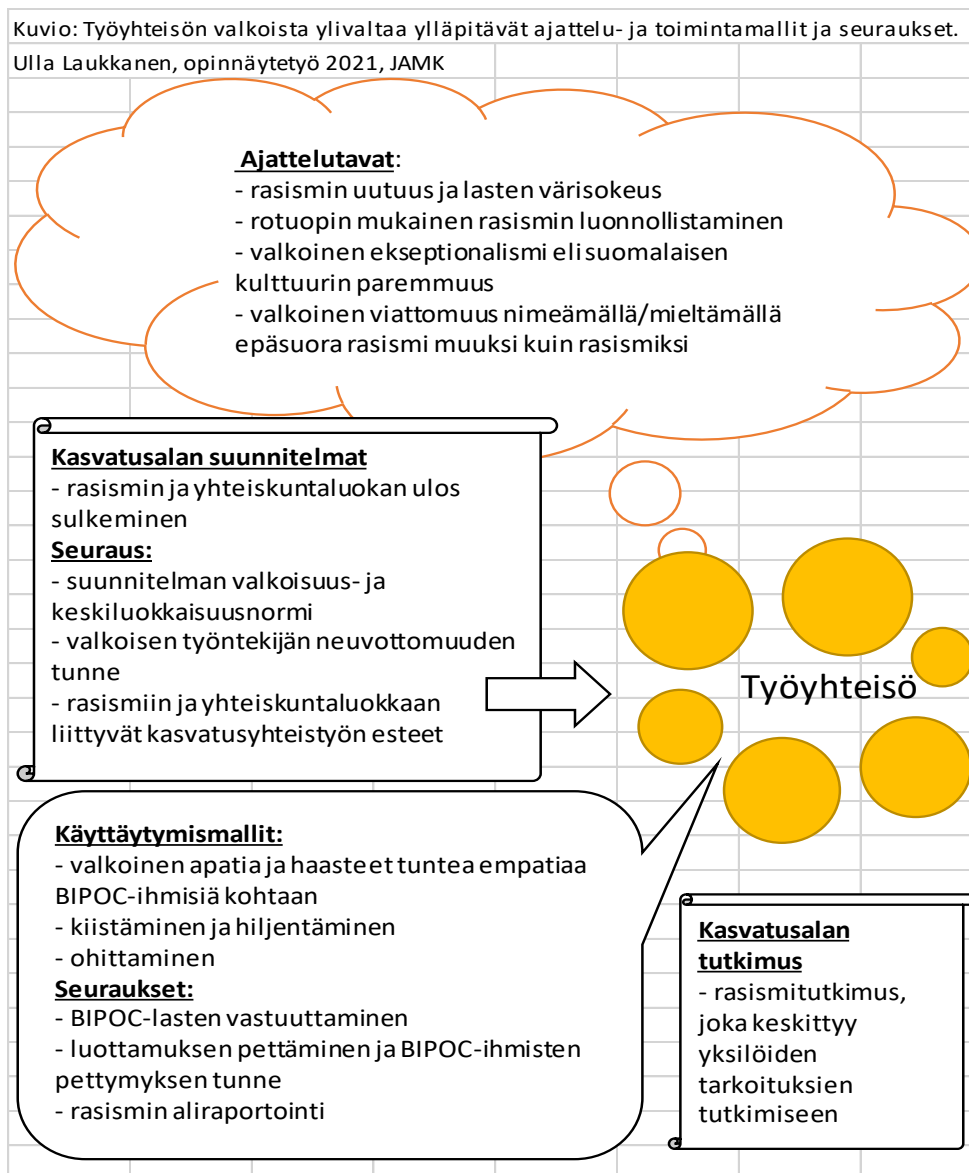
5 Tulokset

Tutkimustuloksissa käyn läpi, miten kirjallisuuskatsauksen artikkeleissa kuvataan kasvatustieteiden rasismien ja valkoisuuden muotoja sekä rasismien vaikutuksia mustien ja ruskeiden lasten vanhempien kasvatustieteiden strategioihin. Tuloksissa reflektoin myös sitä, miten aineistossa ilmenevät rasistisen syrjinnän mekanismit toistuvat omassa valkoisuudessa ja itseäni kohdistuvassa cis-heteronormatiivi-

sessä syrjinnässä. Aineistonanalyysi jaottuu kolmen pääteeman mukaan valkoisuuden puolustaminen työyhteisössä, valkoinen arkipäivän rasismi ja mikroaggressio sekä vanhemman rasismia käsittelevät kasvatustrategiat.

5.1 Valkoista ylivaltaa puolustavat ajattelu- ja toimintamallit

Tunnistin aineiston kolme teemaa, jotka käsittelevät valkoisuuden puolustamista työyhteisössä. Ne ovat: valkoisuusnormia puolustavat kasvatustieteiden suunnitelmat, valkoisuusnormia puolustavat ajattelutavat ja valkoisuusnormia puolustavat käyttäytymismallit. Näitä teemoja kuvataan kuvassa kaksi.

Kuva 2 Työyhteisön valkoista ylivaltaa ylläpitävät ajattelu- ja toimintamallit ja seuraukset.

5.1.1 Valkoisen ylivallan ajattelutavat

Aineistossa kuvattiin lasten valkoiseen viattomuuteen ja värisokeuteen perustuvaa ajattelumallia, jonka mukaan pienten lasten arjessa ei ilmene rasismia. Kyseisten ajattelumallien takia rasismikokemuksen kuuleminen on valkoisille vaikeaa (Wekker 2016, 27; Saad 2020, 102). Tämä ilmiö toistui aineistossa kertomuksissa, joissa vanhempien ja lasten on vaikea kertoa rasismikokemuksista kasvatustyöntekijälle.

Päiväkotien työntekijät, joiden kanssa olen keskustellut paitsi äitinä myös erilaisissa koulutustilaisuuksissa, samoin kuin niin sanotut tavalliset suomalaiset vanhemmat, tuntuvat pääsääntöisesti jakavan näkemyksen siitä, ettei pienten lasten arjessa, etenkin päiväkodeissa, voi olla rasismia. ... mainitsemani lasten ja lapsuuden viattomuutta korostavat diskurssit näyttävät elävän vahvasti päiväkotien arjessa. Monen tummaihoisen tai ”erinimisen” suomalaislapsen kertomukset, samoin kuin nuorten kertomat muistot, kyseenalaistavat ajatukset lasten viattomuudesta. (Rastas 2005c, 112–113.)

Suomalainen ekseptionalismi, ..., rakentuu ajatukselle, että kolonialismin seurauksena syntyneet ajattelutavat eivät voisi vaikuttaa, ainakaan samalla tavoin rasistisina, yhteiskunnassa, jolla ei ole samanlaista kolonialismin historiaa kuin monilla muilla Euroopan valtioilla. Ajatus suomalaisten poikkeuksellisuudesta, mitä tulee suhteeseemme rasismiin, perustuu myös jonkinlaiseen puolustautumiseen, ajatukseen, että koska emme ole vielä tottuneet vieraisiin kansoihin omalla maaperälläämme, meiltä ei tule myöskään vaatia liikoja. (Rastas 2005c, 129.)

Omien kokemusten mukaan varhaiskasvatuksen valkoinen viattomuus voi perustua ajatukseen, jonka mukaan identiteettien eroista vaikenemalla suojellaan lasta järkytykseltä. Kyseinen rasismin muoto voi myös perustua lastensuojelussa käytettyyn ”lapsen etu”-käsitteeseen, jolloin vaikenemisen koetaan olevan lapsen edun mukaista. Ei-normatiivinen tieto koetaan usein järkyttävänä normatiivisen aikuisen näkökulmasta ja harvoin lapsen näkökulmasta. Kyseisten rasismin ja syrjinnän muotojen taustalla on työntekijän tiedostamattomat tunteet, joista puhuminen on mahdollista peilaamalla niitä lapseen.

Valkoisen hiljaisuuden takia rasismi voi tuntua uudelta asialta. Sitä se ei kuitenkaan ole, eikä rasismi häviä yhteiskunnan muuttuessa monikulttuurisemmaksi (Rastas 2005c, 122). Vaikka rasismilla on aina paikalliset ilmenemismuodot, nuoruutta ja lapsuutta käsittelevän rasismitutkimuksen perusteella rasismia tuottavat ajattelumallit ovat samankaltaisia ympäri maailmaa:

Tutustuminen Suomen ulkopuolella tehtyyn, lasten ja nuorten kokemuksia lähtökohdانا pitävään rasismia käsittelevään tutkimukseen on, ... yllättänyt ennemminkin kertomusten ja kokemusten samankaltaisuudella kuin eri maiden välisillä eroilla. (Rastas 2005c, 121.)

... tietyntyyppiset katseet, jatkuvat utelut alkuperästä, vaatimukset henkilöhistorian avaamisesta ventovieraille, nimittelyt (erityisesti n-sanalla), koulukiusaaminen, väkivallan uhka ja monet muut tässäkin tutkimuksessa esiin tulevat asiat. Paljon yhtäläisyyttä löytyy myös eri maiden nuorten näkemyksissä aikuisten, niin omien vanhempien kuin esimerkiksi opettajien, kyvyttömyydestä nähdä ja ymmärtää lasten ja nuorten rasismia ja niiden vaikutuksia heidän hyvinvointiinsa. (Rastas 2005c, 121.)

Rastaa tutkimuksen kuvaus aikuisista, jotka ovat kyvyttömiä näkemään ja ymmärtämään lapsen rasismikokemusta, on kuvaus kasvatustieteen valkoisesta apatiasta ja tunteettomuudesta, joka juontaa juurensa valkoiset ja ruskeat kehot epäinhimillistävään yhteiskunnallisen valtarakenteen syntyyn 1500-luvulla, jonka avulla perusteltiin BIPOC-ihmisten kustannuksella voiton tavoittelu (Sheikh 2020b). Aineistossa kuvattiin rotuopin mukaiseen rasismia muotoa, jossa lasten välinen rasismi neutraloidaan normaaliutta rakentavan kielen avulla (vrt. Carter 2007). Aineistossa kuvattiin myös rasismia, joka perustuu ajatukselle, jonka mukaan Suomella ei ole kolonialistista historiaa.

Rasismi on juuri lasten kohdalla selitetty, milloin "luonnolliseksi" taipumukseksi havaita ja arvottaa eroja, milloin "luonnolliseksi" taipumukseksi olla näkemättä ja arvottamatta eroja. Analyysini kyseenalaistaa molemmat ajattelutavat. Jos jo pieni lapsi tietää, että tietyt termit ovat käyttökelpoisia silloin kun riidellään, ja hän käyttää niitä vain lasten keskinäisissä valtataisteluissa, kyse on ennen kaikkea opituista kategorisoinneista. (Rastas 2005c, 127)

Hyvin monenlaiset erot voidaan essentialisoida eli esittää ikään kuin luonnollisina ja muuttumattomina, ja – aina tarvittaessa – kääntää jotakuta vastaan. (Rastas 2005a, 87)

Suomalainen ekseptionalisismi, jota selvennän tarkemmin tuossa artikkelissa, rakentuu ajatukselle, että kolonialismin seurauksena syntyneet ajattelutavat eivät voisi vaikuttaa, ainakaan samalla tavoin rasistisina, yhteiskunnassa, jolla ei ole samanlaista kolonialismin historiaa kuin monilla muilla Euroopan valtioilla. (Rastas 2005a, 129.)

Rasismien vähättelyyn ja ohittamiseen perustuvat valkoisen ylivallan ajattelumallit voivat siis ilmetä usealla eri tavalla. Aineistossa ne ilmenivät rasismien olemassaolon ja historian ohittavina ajattelumalleina, jotka perustuivat lasten värisokeuteen, rasismien uutuuteen ja kolonialisaation vaikutusten kieltämiseen. Rasismien vähättelyyn perustuvat ajattelumallit puolestaan perustuivat rotuopin mukaiseen lasten välisen rasismien luonnollistamiseen, valkoiseen ekseptionalismiin perustuvaan kolonialismin vaikutusten kieltämiseen.

Kasvatustilanteissa valkoista viattomuuden kertomusta pidetään yllä ekseptionalismin avulla, jossa kiellään suomalaisen rasismien olemassaolo siirtämällä keskustelu eri maiden epätasa-arvoa tuottaviin valtarakenteisiin. Ekseptionalisismi voi ilmetä käsityksinä, joiden mukaan suomalaisen yhteiskunnan palvelujärjestelmä on tasa-arvoinen, koska se on tasa-arvoisempi kuin muiden maiden vastaavat palvelujärjestelmät. Kun huomio kiinnitetään ”muiden maiden etnisten vähemmistöjen asemaan”, voidaan valkoisesta viattomasta itsestä kertovalla kertomuksella ohittaa rasismi omassa ympäristössä. (Wekker 2016, 3; Wekker 2021; Rastas 2005a, 92–93.)

Keskustelu rasismista Suomessa tyrehtyy varmasti, jos rasismi Suomessa rinnastetaan esimerkiksi toisen maailmansodan aikaiseen natsismiin tai Etelä-Afrikan apartheidpolitiikkaan. Suomessa rasismi voi vaikuttaa merkityksettömältä myös verrattaessa erilaisten etnisten vähemmistöjen määriä ja asemaa muihin maihin. (Rastas 2005a, 70.)

Rastaa tutkimuksessa kuvattiin myös valkoista ekseptionalisimia, jossa rasismi määritellään toiminnaksi, joka on lainsäädännössä tuomittua, minkä takia ihmiset pääsääntöisesti kieltävät toimintansa rasistisuuden. Kyseinen ajattelumalli voi johtaa siihen, että työntekijäyhteisö ryhmänä saunoutuu irti antirasistisista työn tavoitteista (Ayón 2016; Rastas 2005c) ja näin tuottaa pohjoismaalle tyypillistä rasismia, joka perustuu siihen, että mitään ei nimetä rasismiksi. (Gathou 2021; Kiros 2021; Rastas 2005c, 88).

Omaehtoisen syrjintään liittyvän kokemustietoni perusteella viattomuus toimii usein perustana syrjinnän ohittaville käyttäytymismalleille. Olen usein törmännyt aktivisti Verwijnenin kuvaaman

suomalaiseen rakenteelliseen syrjintään, joka tarjoillaan ”sokerikuorrutuksella” (Verwijnen 2020). Tällöin tasa-arvoa edistävää työtä arvostetaan puheen tasolla, ja tasa-arvon ideasta keskusteleminen on mieluisaa ja keskustelua siirretään toistuvasti ideoiden tasolle. Kuitenkin samanaikaisesti syrjinnän muodoista ja syrjintää vähentävästä työstä ei kyetä konkreetian tasolla puhumaan, jolloin itse tuotetun syrjinnän vähentäminen on mahdotonta.

Laittomuuden ja rasismien yhdistävät ajattelumallit voidaan tulkita myös yhdeksi valkoista viattomuutta vahvistavaksi kertomukseksi (Wekker 2016). Tulkitsen, että taustalla on myös pohjoismaalaiselle rasismille tyypillinen ajattelumalli, jonka mukaan rasismia on vain pahantahtoinen avoin rasismi, jolloin epäsuorasta rasismista puhuminen on mahdotonta (Moua 2020). Valkoinen viattomuus voi näyttäytyä BIPOC-ihmisen näkökulmasta hyväntahtoiselta epähuomaavaisuudelta:

Haastattelemani vanhemmat kertovat, miten päiväkodeissa toisaalta puhutaan suopeasti monikulttuurisuudesta, mutta samalla saatetaan pitää vierasperäistä nimeä liian vaikeana lausua. (Rastas 2005c, 112.)

Länsimaalainen epäsuora rasismi on usein miellyttävää (Anderson 2016; Verwijnen 2020; Wekker 2016, 27). Työyhteisö, jossa ”puhutaan suopeasti monikulttuurisuudesta” ja samanaikaisesti ei osata lausua vanhempien nimiä, kuvastaa toimintakulttuuria, joka rakentuu valkoiseen viattomuuteen ja sen hyväntahtoisille tulkinnoille rasismista vapaasta itsestä (Wekker 2016, 27).

5.1.2 Valkoinen ylivalta kasvatusalan suunnitelmissa ja tutkimuksessa

Hornbyn ja Lafaelen uusiseelantilaisessa tutkimuksessa käsiteltiin kasvatusyhteistyön esteitä, joita kasvatusalan suunnitelmat tuottavat. Tutkimuksen mukaan suunnitelman tapa vaieta rasismista, valkoisuudesta ja yhteiskuntaluokasta, tuottaa kasvatusyhteistyön esteinä ilmenevää rasismia (Hornby & Lafaele 2011).

Kasvatusyhteistyötä käsittelevä ammattiretoriikka ei sisällä ajatuksia siitä, miten ehkäistä tyypillisiä luokkaan ja etnisyyteen perustuvia kasvatusyhteistyön esteitä, ja niin

tehdessään (ammattiretoriikka) asettuu valkoisuudesta ja keskiluokkaisuudesta peräisin olevien arvojen puolelle ja sivuttaa ihmisten erot ja ihmisyyden moninaisuuden. (Hornby & Lafaele 2011, 41, suom. UL)¹

Uusi-Seelantilaisen tutkimuksen kuvauksissa toistui myös suomalaisille opetussuunnitelmille tyyppillinen rakenteellinen rasismi. Teoriaosassa käsitelin sitä, miten kyseisen rasismin taustalla on pohjoismaissa universalismi ja siihen liittyvä idea ihmisten samankaltaisuudesta ja tasa-arvoisuudesta. Rasismista vaikenemisen avulla, niin Suomessa, kuin Uudessa-Seelannissa voidaan kasvatustalouden suunnitelmissa pitää yllä kuva neutraalista kasvatustaloudesta, joka sisältää erilaisuutta, mutta jossa vallitsee tasa-arvo. (Lappalainen 2006, 11–12; Juva 2019, 57–58; Keskinen 2009, 43, 28; Tuuliainen 2012.)

Kun yhteiskuntaluokkien ja rodullistamisen vaikutuksia ei käsitellä, työntekijät jäävät vaille valtarakenteita purkavia keinoja. Aineistossa kuvattiin rasismiin liittyvän ammattitaidon puutetta suomalaisella kasvatustaloudella:

ammattitaitoa näyttäisi tulevan ennemminkin kokemuksen kuin koulutuksen kautta, mikä kertoo jotain koulumaailmasta ja muutoin niin arvostetusta suomalaisesta opettajankoulutuksesta. (Rastas 2005c, 118.)

Työntekijöiden rasismiin liittyvä neuvottomuus vaikuttaa mustien ja ruskeiden lasten ja työntekijöiden välisiin vuorovaikutussuhteisiin. Mustien ja ruskeiden lasten ja nuorten haastatteluissa valkoisiin työntekijöihin ei liitetty ainoastaan etuoikeutetun aseman merkityksiä vaan myös tietämättömyyttä, tunteettomuutta sekä haluttomuutta ja kykenemättömyyttä ymmärtää kokemusta, joka liittyy valkoisuusnormin marginalisoivaan valtaan (Rastas 2005c, Mirza & Meetoo 2017; Lohfink 2014; Ayón 2016).

¹ *While the rhetoric on PI does include suggestions of how to overcome the typical disadvantages of social class and ethnicity, it does so with an essential bias of white middle-class values that ignores difference and diversity. (Hornby & Lafaele 2011, 41)*

Hornbyn ja Lafaelin tutkimuksessa käsiteltiin myös käytännön tasolla kasvatusyhteistyön esteitä. Tutkimuksen mukaan valkoiset ja keskiluokkaiset vanhemmat ovat etuoikeutetussa asemassa kasvatusyhteistyössä etuoikeuksien tuomien resurssien ja kulttuurisen pääoman kautta:

valkoiset keskiluokkaiset vanhemmat eivät kohtaa tällaisia (kasvatusyhteistyöhön liittyviä) esteitä osallistua kasvatustieteiden toimintaan. Heillä on resursseja ja valtaa, joiden avulla he pystyvät etsimään lapselleen etuja, kuten esimerkiksi kodinhoitoapua vapauttaakseen aikaa kasvatustieteiden toimintaan osallistumiseen. Tällaiset luokkaan liittyvät piirteet kasvatusyhteistyössä auttavat säilyttämään järjestelmän nykyistä eriarvoisuutta sekä retoriikan ja todellisuuden välistä kuilua. (Hornby & Lafael 2011, 41, suom. UL)²

Reay (1998) esittää, että juuri näillä vanhemmilla on kulttuurista pääomaa, joka vastaa koulujen yleisesti arvostamia arvoja. Työväenluokkaiset vanhemmat ovat aliarvostetun kulttuurisen pääomansa vuoksi tietoisia heidän ja opettajan välisestä kulttuurisen pääoman eroista. (Hornby & Lafael 2011, 41, suom. UL)³

Yleisesti katsottuna vähemmistöt ovat vähemmän mukana (kasvatustieteiden toiminnassa), ovat vähemmän edustettuina, saavat vähemmän informaatiota ja heillä on vähemmän mahdollisuuksia käyttää resursseja sekä todennäköisemmin sekä kieleen, liikenteeseen ja viestintään sekä lastenhoitoon liittyviä ongelmia. Heillä on erilaiset suhteet opettajiin, joilla useimmiten on valkoinen ja keskiluokkainen kulttuurinen pääoma. (OECD 1997) (Hornby & Lafaele 2001, 41, suom. UL.)⁴

² *white middle-class parents face no such obstacles in becoming involved at school. They have the resources and power to enable them to continue to seek advantages for their own children, for example, by engaging home-help to free up time for greater involvement at school. This type of class related PI helps maintain the current inequalities in the system and the gap between rhetoric and reality [Reay 1998]. (Hornby & Lafael 2011, 41.)*

³ *Reay (1998) suggests that it is these parents who possess cultural capital which matches that generally valued by schools. In contrast, working-class parents, though possessing their own undervalued cultural capital, are aware of the difference between the cultural capital they possess and that of teachers. (Hornby & Lafael 2011, 41, suom. UL.)*

⁴ *In general, minorities are less involved, less represented and less informed, and are less likely to have access to resources, as well as more likely to have problems associated with language, transport, communication and child care. They have substantially different relationships with teachers, who most often share white middle-class cultural capital [OECD 1997]. (Hornby & Lafaele 2001, 41.)*

Kasvatusyhteistyön esteinä ilmenevä rasismi voi liittyä moniin eri teemoihin. Teoriaosan perusteella suomalaiset rasismiin liittyvät kasvatusyhteistyön esteet voivat liittyä vanhempaan kohdistuvaan kielisyrjintään, työyhteisön yksikulttuurisuuden perustuviin ajattelumalleihin, työntekijän ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen vähyyteen tai vuorovaikutuksen vähyydestä johtuviin aiheettomiin lastensuojelun yhteydenottoihin. (ETNO nd, 13; Hiitola & Peltola 2018, 137.) Myös valkoisesta traumasta kumpuavat valkoisuutta puolustavat toimintamallit, kuten syyllistäminen ja ohittaminen sekä valkoisen pelastajan kompleksista johtuvat vanhemman ja työntekijän etäännyminen synnyttävät kasvatusyhteistyön esteitä (Saad 2020, 40–41; Menakem 2018).

Rastaaan mukaan, koska työyhteisöt jakavat ajatuksen suomalaisesta tasa-arvon toteutumisesta, rakenteellisen ja tiedostamattoman rasismien tutkimus on hankalaa. Lohfinkin puolestaan nostaa esille, että kasvatusalan tutkimuksen ei tulisi keskittyä vain siihen, miten ihmisiä koulutetaan, vaan myös siihen, miten koulutus vaikuttaa opiskelijoiden kulttuuriseen kompetenssiin. Myös Rastas nostaa esille, että kasvatusalan tuottaman rakenteellisen rasismien seurauksia ei voi ennustaa yksilöiden tarkoituksia tutkimalla, koska vain yksilöiden itse sanoittamiin toiminnan tavoitteisiin keskittyessään työyhteisön on hankala reflektoida sitä, miten jaetut toimintatavat toisintavat yhteiskunnan rasismia tuottavia valtarakenteita (Rastas 2005a, 89; Rastas 2005c, 112–113; Lohfink 2014, 35.)

5.1.3 Valkoisen ylivalan käyttäytymismallit

Sisäistetty valkoinen ylivalta johtaa valkoiseen apatiaan, johon liittyy vaikeudet tunkea empatiaa BIPOC-kokemusta kohtaan (Saad 2020, 127). Valkoisten ihmisten valkoinen elämämpiiri on toimintamalli, joka aiheuttaa empatian tuntemisen haasteita valkoisille ihmisille:

Tutkimukset osoittavat, että opettajilla, joilla ei ole merkityksellisiä ihmissuhteita maahan muuttaneisiin ihmisiin, on todennäköisemmin vaillinainen suhde maahan muuttaneiden ihmisten perheiden lapsiin, ja todennäköisemmin he tekevät negatiivisia oletuksia lasten kotielämästä. [Adair & Barraza, 2014]. (Ayón 2016, 472, suom. UL.)⁵

⁵ Research indicates that teachers who lack meaningful relationships with immigrant families are more likely to use a deficit approach to their interactions with children of immigrant parents and

Ayónin latinoperheiden vanhempien kasvatustrategioita tutkivan artikkelin mukaan empatian tuntemisen tukeminen on osa eettistä ja rodullista sosialisatiota. Saman aikaisesti aineistossa valkoisuus liitettiin ominaisuuksiin, jotka kumpusivat haasteista tuntea empatiaa ja myötätuntoa.

... vanhemmat kannustivat tuntemaan empatiaa muita ihmisiä kohtaan ja kertoivat ylpeänä esimerkkejä siitä, miten heidän lapsensa oli osoittanut myötätuntoa muita kohtaan. Tämä havainto on yhdenmukainen Segalin ja kumppaneiden (2011) tutkimustulosten kanssa, jotka osoittivat, että latino-opiskelijat tuntevat enemmän sosiaalista empatiaa valkoisiin opiskelijoihin verrattuna. Latino-opiskelijat olivat halukkaampia auttamaan tuntematonta ja suvaitsevaisempia muita ihmisiä kohtaan. Tutkimuksen mukaan nämä erot johtuivat kulttuurisista eroista sekä latino-opiskelijoiden vähemmistöstatuksesta Yhdysvalloissa. [Segal et al., 2011]. (Ayón 2016, 470, suom. UL.)⁶

Tunnistan itsestäni valkoiseen apatiaan liittyvän empatian tuntemisen esteen. Koska ystäväni on enimmäkseen valkoisia, puhun harvoin rasismikokemuksesta ja olen oppinut ymmärtämään rasismia ilmiönä kirjojen ja tutkimuksien kautta. Olen joitakin kertoja tarjonnut emotionaalista tukea rasismia kohdanneelle BIPOC-kollegalle töissä ja niinä kertoina olen tuntenut oloni epävarmaksi valkoisen tunteettomuuden takia. Tiedän, mitä rasismi on teoriatasolla, mutta teoriatieto ei pidä sisällään tunnetta, jonka tunteminen on empaattisen kuuntelun edellytys. Vaikka tiedän jo paljon, tunnistan itsessäni valkoiseen apatiaan liittyvän tunteettomuuden. Tämän takia minun harjoitettava rasismitietoista empaattista kuuntelua, koska rasismikokemukseen liittyvien tunteiden ohittaminen on yksi tiedostamattoman rasismin muoto.

make negative assumptions about the children's home life [Adair & Barraza, 2014]. (Ayón 2016, 472.)

⁶ *... the parents encouraged their children to empathize with others and proudly shared examples of their children's compassion for others. This finding is consistent with Segal and colleagues (2011) who found that Latino college students had higher levels of social empathy as compared with White students; that is, Latino students were found to be more willing to help strangers and more tolerant of others. These differences were attributed to cultural differences and the Latino students' nondominant status in the United States [Segal et al., 2011]. (Ayón 2016, 470.)*

Aineistossa kuvattiin valkoisuusnormia ylläpitäviä tiedostamattomia valkoisia kasvatustrategioita, jotka perustuivat rasismien olemassaolon kiistämiseen ja rasismista vaikenemiseen. Kiistäminen ilmeni kuvauksina mustan ja ruskean lapsen rasismivapaasta kokemusmaailmasta ja vaikeneminen haluttomuutena puhua työyhteisössään ilmenevästä rasismista aihetta käsittelevällä kurssilla.

Eräs opettaja kertoi, ettei rasismi ole ollut ongelma heidän koulussaan, jossa opettajan mukaan kaikki olivat jo tottuneet koulun muutamisiin ulkomaalaistaustaisiin. Hän mainitsi esimerkkinä yhden oppilaansa, jonka tunnistin opettajan kuvauksen perusteella yhdeksi haastateltavistani. Sain myöhemmin vielä varmistuksen asiaan. Luenollani olleen opettajan mukaan tämä nuori ei ollut kohdannut rasismia koulussa. Kyseinen nuori oli kuitenkin vain hieman aiemmin kirjoittanut minulle pitkän kuvauksen saman koulun toisesta opettajasta. Kuvauksen perusteella tuon toisen opettajan näkemykset ja toiminta olivat selvästi rasistisia, minkä olivat todenneet myös muut oppilaat. Huomionarvoista esimerkissä on paitsi se, millaisella varmuudella opettajat saattavat puhua oppilaittensa kokemuksista, myös se, ettei tämä opettaja joko tiennyt työtoverinsa asenteista ja käytöksestä tai halunnut tuoda niitä esiin rasismia käsittelevällä kurssilla. (Rastas 2005c, 117.)

Teorian mukaan ei-normaaliksi työntekijöiden kuvaamien lasten katsottiin ansaitsevan vähemmän apua ja tukea kiusaamistilanteissa (Juva 2019, 64–65). Edellinen havainto kuvaa rasismia, joka ilmenee antimustuuteen ja BIPOC-lapsen vastuuttamiseen perustuvina valkoisina kasvatustrategioina.

Omien opiskelu- ja työkokemusten mukaan rasismi kiistetään usein tapahtuman merkitystä vähätteleillä. Tällöin argumenttina voi olla esimerkiksi se, että lapset eivät ajattele rasismia kaltaisia monimutkaisia asioita. Minusta monet lasten kanssa käsiteltävät aiheet ovat monimutkaisia. Samalla argumentilla voitaisiin kyseenalaistaa esimerkiksi matematiikan opetus. On totta, että rasismi on monimutkainen ilmiö, mutta monimutkaisuus ei ole peruste sille, että rajaisin valkoisuuden reflektoinnin tai antirasismien oman työsisältöni ulkopuolelle. Tiedon puute ja valkoinen hiljaisuus ovat myös syitä siihen, miksi rasismi koetaan monimutkaiseksi. Aikuisena minun on hankala puhua lapsille asioista, joiden taustalla olevat merkityksiä en itse ymmärrä.

Tiedän omakohtaisen kokemuksen kautta, että tiedon puute ei ole kuitenkaan suurin syy tietämättömyydelle. Valkoisuus on trauma, minkä takia rasismitiedon omaksumista vastustetaan tiedostamatta traumareaktioilla, kuten syyllistäminen, vaikeneminen, apatia ja kiistäminen (Menakem

2018). Cis-hetero- tai valkoisuusnormiin perustuvasta syrjinnästä puhuessani olen toistuvasti osunut opintojeni aikana puhumattomuuden alueelle, jonka reunojen ylittyessä tunnen, kuinka sosiaalinen ympäristö yllättäen muuttuu. Se vetäytyy vastuusta, hiljenee ja hiljentää. Ne ihmiset, joiden kanssa yleensä syntyy vuoropuhelua, ovat yllättäen hiljaa. Joskus paikalla olleet ovat tulleet keskustelun jälkeen kiittämään siitä, että olen puolustanut syrjinnän ja/tai rasismien kohteena olevien asiakasryhmien oikeuksia. Vaientaminen ja ohittaminen pitää yllä työyhteisön yhteisiä puhumattomuudet alueita, jotka vaikeuttavat niiden ihmisten elämää, joiden henkilökohtaiseen ja ammatilliseen elämään liittyvä alistaminen on yhteisen puhumattomuuden alueella.

Myös aineistossa kuvattiin ohittamiseen perustuvaa käyttäytymismalleja, joiden avulla valkoista ylivaltaa puolustettiin hiljentämällä ja ilmaisemalla haluttomuutta kuunnella rasismikokemusta. Rastaa tutkimuksen mukaan myös ihonväri voi vaikuttaa siihen, kuinka todennäköisesti valkoinen ihminen hiljentää rasismista puhuvan ihmisen:

”Ei-valkoisuus” tai vanhemman maahanmuuttajatausta ei vielä yksin takaa sitä, että vanhempi osaa kuunnella lastaan ja toimia oikein erilaisissa tilanteissa. Rasismien tragediaa voi lisätä vielä se, että tällaisen vanhemman mahdollisuudet vastustaa lapsensa kohdistuvaa rasismia voivat ”valkoisessa yhteiskunnassa” olla vielä heikommät kuin ”valkoisen” vanhemman. Moni kentällä tapaamani maahanmuuttajataustainen vanhempi on todennut minulle tämän suoraan, puhuesseen esimerkiksi yrityksistään lähestyvä lastensa opettajia: ”Niin, mutta se on meille vaikeampaa. Sinua ne sentään kuuntelevat”. (Rastas 2005c, 134.)

Itselleni tyypillinen tapa ohittaa rasismikertomus on yllättyä tai järkyttyä. Koen näitä tunteita käytännössä tilanteissa, joissa kuulen rasistisesta tapahtumasta ja ainut tapa, jolla pystyn osallistumaan keskusteluun, on ihmettelevä kommentointi, kuten ”En voi käsittää sitä”, ”Miten hän noin toimi?”, ”Mitä ihmettä, ihan kauheaa!” tai ”Tosi outoa!”. Rasismista järkyttyessäni vien keskustelua kauemmaksi systemaattisen rasismien kontekstista. Näin vien keskustelua suuntaan, jossa rivien välissä kyseenalaistan systemaattisen rasismien olemassaolon, vaikka tiedän sen ilmenemismuodoista jo aika paljon. Lisäksi kauhistun BIPOC-ihmisen elämää, joka sisältää rasismien kohtaamista. Kauhistun asiaa, joka on kertojalle arkinen. Olen tullut siihen lopputulokseen, että tämä toimintatapani on ongelmallinen ja vie keskustelussa huomion omiin valkoisiin tunteisiini.

Tutkimuksien mukaan ei-normaaliksi luokiteltu lapsi on Suomessa alttiimpi kiusaamiselle, koska työntekijän on vaikea nähdä tai tunnistaa ”ei-normaali” lapsi kiusaamisen uhrina (Juva 2019, 64–65). Myös aineistossa esiintyi myös useampia kuvauksia ohittamisesta, joissa työntekijä oli nähnyt lasten välisen rasistisen kiusaamistilanteen, mutta ei ollut tehnyt mitään:

Vaikka jotkut opettajat puuttuivat henkilökohtaisesti tilanteisiin puolustaakseen nuoria naisia kunniaperusteiselta väkivallalta ja lähisuhdeväkivallalta, Hazelvillen opiskelijat yleisesti kokivat, että koulu ei ollut käsitellyt tehokkaasti koulussa tapahtuvaa rasistista ja seksististä kiusaamista. (Mirza & Meeto 2017, 243.)⁷

Kyseisen rasismin taustalla voi olla monia erilaisia valkoisen ylivallan ajattelumalleja. Valkoisen pe-lastajan kompleksin takia työntekijä saattaa kokea tarvetta pelastaa lapset omalta kulttuuriltaan ja samanaikaisesti valkoisen ekseptionalismin ja aikuistamisen takia hän voi olla kykenemätön tunnistamaan lapsiin kohdistuvaa rasistista ja seksististä kiusaamista. (Saad 2020, 67–68; Fem-r 2020.)

Edellä kuvatut kasvatusalan valkoiset toimintamallit, kuten valkoinen apatia, kiistäminen, ohittaminen ja vaikeneminen ovat BIPOC-lasten hyvinvointia heikentävän toimintakulttuurin piirteitä. Rastas kuvaa artikkelissaan näiden toimintamallien seurauksesta syntyviä valkoisia kasvatusstrategioita, jotka perustuvat BIPOC-lapsen vastuuttamiseen:

Monesti tämän tutkimusprosessin aikana minulta on kysytty lasten selviytymisstrategioista. Aikuiset toivovat, että löytyisi hyviä strategioita, joita sitten tarjota lapsille, jotta nämä pystyisivät vastustamaan rasismia, tai edes selviytyisivät rasismin kokemuksistaan mahdollisimman vähin vaurioin. (Rastas 2005c, 131.)

Rastaa artikkelissa kuvattu toive ”BIPOC-lapselle tarjottavista antirasistisista strategioista” voi olla myös BIPOC-lapsen aikuistamiseen perustuva rasismin muoto, jonka takia lapsen oletetaan tarvitsevan vähemmän hoivaa, huolenpitoa, suojelua ja turvaa ja hänen odotetaan olevan valkoisia lapsia itsenäisempi (Saad 2020, 101–102). Rastaa tutkimus sisälsi kuvauksia kasvatusalan työntekijöiden valkoiseen apatiaan perustuvista rasismin ohittavista ja lasta valtuuttavista toimintamalleista:

⁷ *Although some teachers did personally intervene to protect young women from honourbased familial tensions and violence at home, the students at Hazelville universally felt the school did not deal with school-based racist and sexist bullying effectively. (Mirza & Meeto 2017, 243.)*

... vastuu rasismien vastustamisesta jää usein lapselle itselleen, silloinkin, kun hänellä ei ole tosiasiallista valtaa sen vastustamiseen. Toisinaan aikuiset suoraan vetäytyvät vastuustaan, toisinaan he tekevät sen ilmeisen tahtomattaan, esimerkiksi yrittäessään vain rohkaista tai lohduttaa lasta. Yhtenä tämän artikkelin tutkimustuloksista voi pitää seuraavaa opetusta: sen sijaan, että aikuinen sanoo ”Älä välitä” hänen tulisi sanoa ”Minä välitän”. (Rastas 2005c, 126–127.)

Siihen, mitä merkityksiä rasismien ohittamiseen liittyy, vaikuttaa ihmisen asemoituminen rasismia tuottaviin valtarakenteisiin. Ayónin, Rastan ja Miraza & Meeton tutkimuksissa kuvattiin ruskeiden lasten vanhempien kasvatustrategioita, joissa ohittavan sanoman sisältävällä lohduttamisella pyrittiin vähentämään rasismikokemuksen tuomaa pahaa oloa. Valkoisen- ja BIPOC-ihmisen ohittamisen välillä on kuitenkin ero. Ohittaminen on vallankäyttöä silloin, kun ihminen on itse rasismien kohteena. Ohittaminen on puolestaan rasismia silloin, kun on itse valkoisena ihmisenä vastuussa rasismien tuottamisesta ja sen vähentämisestä.

Lapsi elää ristiriitaisessa todellisuudessa, kun työntekijöiden lämpöiset puheet monikulttuurisuudesta yhdistyvät rasismia ehkäisevän kasvatuksen puuttumiseen (Rastas 2005c, 118). Aineistossa kuvattiin mustien ja ruskeiden oppilaiden pettymystä, joka johtui valkoisten työntekijöiden haluttomuudesta ja kykenemättömyydestä vastustaa rasismia.

Hazelvillen opiskelijat yleisesti kokivat, että koulu ei ollut käsitellyt tehokkaasti koulussa tapahtuvaa rasistista ja seksististä kiusaamista: ”Jos koulussa on yksi ihminen samalla vuosikurssilla tai luokalla ja hän aloittaa (rasistisesti kiusaamaan) uutta oppilasta, tai oppilasta, jolla on eri kulttuuri tai etninen tausta, ja opettaja ei tee mitään sille... En ole varma johtuuko se koulutuksesta vai siitä, että heitä ei vaan kiinnosta.” Tässä havainnossa toistuu Tippetin, Hustonin ja Smithin (2010) tutkimustulokset, joiden mukaan kiusaamisen ennaltaehkäisyn tehottomuus johtuu siitä, että opettajilla ei ole riittävää osaamista ihmisen monimuotoisuuteen liittyen. Kun keskeisenä tavoitteena on nuorten naisten suojeleminen omalta yhteisöltään, koululaitoksen sisäisten ongelmien ratkaiseminen on kaukainen unelma. (Mirza & Meeto 2017, 243, suom. UL.)⁸

⁸ *the students at Hazelville universally felt the school did not deal with school-based racist and sexist bullying effectively: If there is one person in the year or class that starts on the new person, or the person who is a different culture, or ethnic background, and the teacher doesn't do anything about it ... I'm not sure if it's the training, or they just don't care. This echoes research by Tippet, Houlston, and Smith (2010) who found that a common cause of ineffective intervention in bullying*

Aineistossa kuvattiin sitä, miten ohittamiseen ja rasismien olemassaolon kieltämiseen perustuvat käyttäytymismallit johtivat siihen, että mustat ja ruskeat ihmiset eivät raportoi rasismikokemuksistaan, koska raportoinnin ei joko uskota johtavan muutoksiin (Hiltunen 2020, 4, 15). Aineistossa kuvattiin myös aliraportointia vähentäviä toimintamalleja.

Latinovanhempien kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden tulee olla valmiita ottamaan syrjintä puheeksi. Tämä työ pitää sisällään virallisista syrjityn oikeuksia ajavista tahosta tiedottamista sekä ”rotuun”, epätasa-arvoon ja syrjintään liittyvän tiedon integroimista perhetyöhön. Virallinen syrjityn oikeuksia ajava taho on tarpeen, koska vanhemmat raportoivat, että heidät hiljennetään, kun he yrittävän puolustaa itseään. Tämän lisäksi vanhempien mahdollisuudet puolustautua vaihtelevat eri mikrosysteemeissä (koulu vs. naapurusto). Voi olla, että vanhemmat kokevat, että viralliselle taholle raportointi on parempi keino kuin epävirallisesti yhteisössä raportointi, koska siellä kenenkään ei nähdä olevan vastuussa tilanteesta. (Ayón 2016, 111, suom. UL.)⁹

Ayónin artikkelin mukaan yksi ratkaisu aliraportointiin on se, että työntekijä kantaa vastuun rasismien olemassaolon puheeksi ottamisesta sekä tiedottaa ihmisiä virallisesta tahosta, johon ottaa yhteyttä rasismia kohdatessaan ja joka kantaa vastuun antirasistisen työn käytännön muutostöistä (Ayón 2016, 111). Valkoinen haurauden takia keskustelu, joka sivuaa rasismia, johtaa usein valkoiseen hiljaisuuteen (Saad 2020, 40–41). Rastiaan artikkelissa kuvattiin valkoisen hiljaisuuden vaikutuksia lapsen elämään:

Se, miten rasismi Suomessa ymmärretään ja miten siitä puhutaan, vaikeuttaa henkilökohtaisista rasismikokemuksista puhumista. Monet haastattelijoistani ovat kohdan-

is the teacher’s poor understanding of diversity. With the school priority on PREVENT and safeguarding the young women from their own communities, solving this more immediate endemic school-based problem seemed a distant dream. (Mirza & Meeto 2017, 243.)

⁹ *Social workers working with Latino families must be prepared to address issues of discrimination. This involves linking families to formal advocacy resources and integrating issues of race, inequality, and discrimination in family programming. Formal sources of advocacy are needed because parents reported that they were silenced when they advocated for themselves. In addition, parents’ advocacy efforts varied by micro system (e.g., school vs. neighborhood). It might be that these parents feel more comfortable advocating in a formal setting rather than in an informal community setting in which no one can be held accountable. (Ayón 2016, 111.)*

neet nämä tilanteet yksin, ilman muiden ihmisten apua ja ilman tukea antavia yhteisöjä, missä negatiivisista kokemuksista olisi voinut puhua ja missä niitä olisi voinut jakaa [Rastas, 2004a].¹⁰

5.2 Valkoisuus arkipäivän rasismina ja mikroaggressiona

Tunnistin aineiston arkipäivänrasismien ja mikroaggression kuvauksista kolme eri teemaa, jotka ovat rasismi valkoisissa katseissa, rasismi valkoisessa puheessa ja rasismi valkoisissa oletuksissa. Taulukossa kuusi käyn läpi nämä teemat ja niiden alakategoriat.

Valkoisuusnormia ylläpitäviä mikroaggressioita ja arkipäivän rasismit		
Valkoiset katseet	Valkoinen puhe	Valkoiset oletukset
<ul style="list-style-type: none"> - merkitsee ruskeuden erillaisuudeksi - positiivisten katseiden sanoma voi olla esimerkiksi: "olet suloinen", "hyvä että on teidänkin kaltaisia" - negatiivisten katseiden sanoma voi sisältää pelkoa tai vihaa - ruskean lapsen ikä ja sukupuoli vaikuttaa katseisiin - ympäristön valkoisuus lisää mustuuden ja ruskeuden merkitseviä valkoisia katseita <p>Seuraus: vaikuttaa kehoon liittyvään identiteettiin ja aiheuttaa sisäistettyä rasismia</p>	<ul style="list-style-type: none"> - pienten lasten rasismi perustuu rasismien negatiivisten merkitysten oppimiseen, ei aina sanojen merkityksen oppimiseen - aikuisten rasismi voi perustua lapsen vastuuttamiseen: tulkitaan lapsen suojauskeinot ratkaisuna rasismien ongelmaan - rasistinen puhe antimustuuden ylläpitäjänä - ulkonäkökeskustelun kaantuminen ihonvärikeskusteluksi - vaatimus esitellä kansalaisuutta <p>Seuraus: asettaa ruskean lapsen asemaan, jossa hän joutuu puolustamaan kansalaisuutta ja identiteettiä</p>	<ul style="list-style-type: none"> - kielitaitoon liittyvät oletukset - yli- ja ali-inhimillistävät oletukset, kuten mallioppilas ja uhrimaahanmuuttaja - median vaikutus stereotyyppisiin oletuksiin <p>Seuraus: Oletukset vaikuttaa työntekijän vuorovaikutussuhteisiin -> luo kasvatusyhteistyön esteitä</p>

Taulukko 6. Valkoisuusnormia ylläpitävät mikroaggressiot ja arkipäivän rasismi

¹⁰ *The way racism is understood and discussed in Finland makes it difficult to express personal experiences of racism. Many of my interviewees have confronted these situations alone, without any help from other people, and without supportive collectivities where negative experiences could have been shared and processed [Rastas, 2004a].*

Kun tein analyysiä, pohdin usein sitä, onko työajalla tuotettu mikroaggressio ja arkipäivän rasismi rakenteellista rasismia. Koska rakenteellisen rasismin määritelmät vaihtelivat, jätin tähän kysymyksen liittyvät pohdinnat analyysin ulkopuolelle. Pohdin myös sitä, mitkä havainnot kuvasivat mikroaggressiota ja mitkä arkipäivän rasismia. Lähdekirjallisuuden vertailun perusteella mikroaggressio on hyväntahtoisempaa (vrt. Fem-r 2020), kuin arjen rasismi (vrt. Puuronen 2011, 60–63). Jätin myös tämän kysymyksen pohtimisen analyysistä pois, koska oman kokemukseni mukaan antirasis-tisen työn resursseja hukataan usein rasismia tuottavan yksilön hyväntahtoisuuden tai toiminnan tarkoituksien kuvaamiseen. Rasismia tuottavan ihmisen tahattomuuteen keskittyminen on yksi valkoisen haurauden toimintamalleista (Saad 2020, 43).

5.2.1 Arkipäivän rasismi valkoisissa katseissa

Rastan (2002), Ayónin (2016) ja Mirza & Meeton (2017) artikkelit käsitelivät mustien ja ruskeiden lasten kokemuksia valkoisista katseista, jotka merkitsivät mustuuden erilaisuudeksi. Näistä artikkeleista Rastan (2002) artikkeli käsittelee aihetta moniulotteisesti.

Mustuuden ja ruskeuden merkitseminen katseella voi johtaa siihen, että erilaisuuden unohtaminen on mahdotonta julkisilla paikoilla. Rastan haastatteluissa kuvattiin helpotuksen kokemusta, jonka moniväriseen väkijoukkoon sulautuminen ulkomaanmatkoilla voi tuottaa ruskealle nuorelle. Aineiston perustella myös pienellä paikkakunnalla asuminen voi turvata valkoisilta katseilta. Ehkä varhaiskasvatusyksiköllä on samankaltainen pienen yhteisön valkoisilta katseilta suojaava vaikutus:

...et kun mä pääsen Helsinki-Vantaan lentokentältä Finnairin koneeseen tai mikä tahansa [...] et siel koneessa on niin eri värisii ihmisii, se on jo niinku, huh, voi niinku huokasta... (Rastas 2002, 7.)

Jos suurissa kaupungeissa (Suomessa) mahdollisuus sulautua maisemaan on olematon, tuttu pieni paikkakunta voi yllättäen taata ympäristön, jossa yksilö ei jatkuvasti tunne olevansa katseiden kohteena. Katse ei välttämättä enää pysähdy tuttuun ja hyväksytyyn. (Rastas 2002, 10.)

Aineistossa kuvattiin valkoista ylivallan rasismin mekanismia, joka merkitsee pienet lapset suloi-siksi (Saad 2020, 101). Rastan haastattelemat vanhemmat kokivat, että mitä nuorempi heidän

lapsensa oli, sitä todennäköisemmin valkoinen valtaväestö katseet viestivät sanomaa: ”Olet suloinen” (Rastas 2002, 10–12). Kun poikalapsi kasvaa, häneen kohdistuva rasismi alkaa muuttua aggressiivisuuteen, väkivaltaisuuteen, rikollisuuteen ja laiskuuteen liittyviksi katseiksi (Saad 2020, 90). Rastaan artikkelissa kuvattiinkin sitä, miten vanhemmat kokivat mustaan tai ruskeaan poikaan kohdistuvien valkoisten katseiden muuttuvan vähitellen pelokkaiksi ja vihaisiksi jo lapsen leikki-ään kohdalla. Tässä kokemuksessa toistui aikuistamisena ilmenevä rasismin muoto, jonka takia lapsille tyypilliset rasismin muodot vaihtuvat aikuistamiseen lapsen ollessa viisivuotias (Saad 2020, 101). Aineistossa kuvattiin mustan tai ruskean pojan kokemusta pelokkaiden katseiden kohteena olemisesta:

Jos kävelet yksin kadulla, mitä luulet, mitä muut, sinulle tuntemattomat ihmiset ajattelevat? Kiinnittävätkö he huomiota sinuun? ... Silleen niitten naama kääntyy heti väärin päin kun ne näkee mut ... No sillee, ne sillee vähän pelkää. ... Etenkin poikien tietoisuus siitä, että voi tulla nähdyksi pelottavana, kasvaa iän myötä (Rastas 2002, 12.)

Se on aika vaikee, että mitä ne sitten ajattelee ulkomuodon perusteella. Ehkä ne voi luulla mua pelottavamaks kun mitä mä oon oikeesti. [m 17 v]. (Rastas 2002, 12.)

Siis mikä on varmaan viimeinen asia mitä mä tekisin et niinku varastaa jotain kaupasta. Mut heti kun kauppaan niinku kävelee, niin huomaa että monta kertaa myyjät ihan kattoo sua koko ajan. Ihan epäilee et sää... [m 16 v]. (Rastas 2002, 12.)

Haastateltavien poikien valkoisten katseiden kuvauksissa toistui rotuopin mukaiset miehiin kohdistuvat antimustuuden muodot, joissa mustuus yhdistetään aggressiivisuuteen ja rikollisuuteen (Saad 2020, 96). Joskus mustuuden ja ruskeuden merkitsevät katseet sisältävät positiivisen sanoman. Hyväntahtoisista valkoisista katseista pystyi lukemaan viestin ”minä hyväksyn sinut” tai ”olen iloinen, että täällä on teitä erilaisiakin” (Rastas 2002, 11). Aineistossa kuvattiin sitä, miten osa ihmisistä koki hyväksymistä viestien katseiden kohteena olemisen positiivisena asiana ja osa negatiivisena asiana:

(jotkut ihmiset) näkevät näissä katseissa myös mahdollisuuden, tilaisuuden tutustua ihmisiin ja jäädä mieleen. (Rastas 2002, 11.)

(hyväksyvä) katse voi olla kiusallinen ja epämiellyttävä, jos sen kohteena oleva on tietoinen siihen mahdollisesti sisältyvästä armeliaisuudesta huokuvasta eetoksesta, joka rakentaa mentaalisen ja sosiaalisen kuilun katsojan ja katsottavan välille. (Rastas 2002, 11.)

Valkoisten katseiden viestimä armeliaisuutta huokuva eetos kumpuaa valkoisen pelastajan kompleksiin ja valkoiseen viattomuuteen liittyvästä tarpeesta kohdistaa omaa eettisyyden ja hyvyyden tunnetta BIPOC-ihmisiin (Fem-r 2020; Wekker 2016). Tällöin mikroaggressiot ilmenevät tilanteissa, joissa valkoisen ihmisen on tarkoitus tuoda esille mustuus ja ruskeus myönteisesti kiinnostavana, haluttavana ja hyödynnettävänä positiivisena pääomana (Rastas 2002, 13). Rastaa artikkelissa kuvattiin sitä, miten katseiden kohteena oleminen rakentaa mustien ja ruskeiden lasten suhdetta omaan keholliseen identiteettiin:

Erilaisena näkyminen muiden silmissä rakentaa erityisen suhteen myös omaan ruumiiseen. Valkoisen maailmassa ei-valkoiseksi nähdyn on vaikea hahmottaa ruumistaan; kehoa ympäröi jatkuva epävarmuus ja ihminen joutuu kieltämään oman kehonsa ikään kuin kyseessä olisi joku toinen. (Rastas 2002, 12.)

Kun mustuuteen kohdistuu positiivisia ja negatiivisia katseita, ihon pinta politisoituu. Rastas kuvaa ihon pinnan politisoitumisen seurauksia ja sisäistetyn rasismien muotoa, jossa pelkoa sisältäville katseille ei välttämättä esitetä selityksiä, vaan ne todetaan ikään kuin itsestään selvinä. (Rastas 2002, 10–12; Ahmed 2004, 53.)

5.2.2 Arkipäivän rasismi valkoisessa puheessa

Aineistossa kuvattiin arkipäivän rasismia, joka ilmeni mustuuden, ruskeuden ja kansalaisuuden merkitsevänä puheena. Käsittelen tässä kappaleessa myös mustien ja ruskeiden ihmisten kaduilla kohtaamaa avointa rasismia, jotta analyysi voisi tarjota tietoa näille rasismien muodoille vastavoimien toimivien antirasismien kehittämiseen.

Rasistiset sanat kantavat mukanaan rasismien niille antamia merkityksiä. On sanoja ja tarinoita, joiden rasistista taakkaa ei voi selittää pois tutkimuksen tarkoitusta kuvaamalla. Mustuuteen ja ruskeuteen viittaavasta ja rasistista traumataakkaa kantavasta sanasta käytän termiä n-sana. Romaaneihin viittaavasta rasistisesta sanasta käytetään termiä m-sana. Aineisto sisälsi rasististen

kommenttien kuvausta ja siksi tämä kappale sisältää avoimen rasismien kuvausta. Teksti on suunnattu ensisijaisesti niille, jotka ylläpitävät valkoisuusnormia ja/tai joita yhdenvertaisuuslaki velvoittaa valkoisuusnormin purkamiseen.

Lapset omaksuvat asemansa rasismia tuottavissa valtarakenteissa rodullisen socialisaation kautta (Celano 2018). Rastaa artikkelissa kuvattiin sitä, miten rasismien tuottamista tukeva socialisaatio on käytännössä sanojen rasismiin liittyvien negatiivisen merkityksen oppimista. Tämän takia pienet lapset viittasivat mustaan ja ruskeaan ihoon myös sanoilla maahanmuuttaja, somali ja m-sana, joiden merkitykset eivät viittaa ihonväriin (Rastas 2005b).

Lasten ei tarvitse ymmärtää rasismia käsitteenä, tai sitä, mitä jotkut sanat merkitsevät aikuisten todellisuudessa, voidakseen hyödyntää rassistisia alistamisen keinoja. (Rastas 2005c, 128.)

Sanat, kuten kiinalainen tai afrikkalainen eivät ole itsessään kielteisiä ilmaisuja, mutta kun lapsi kysyy: "Äiti, onko aasialainen likainen sana kuten afrikkalainen on?", tiedämme, että hän on oppinut, että sanalle voidaan antaa negatiivisia merkityksiä. (Rastas 2005b, 155, suom. UL.)¹¹

Median ja politiikan rassistinen taakan kasvaminen voi lisätä BIPOC-lapsiin kohdistuvaa rasismien määrää ja perheeseen kohdistuvaa assimilaatiopainetta (Ayón 2016). Lapsen kansalaisuuden kyseenalaistamiseen perustuvat rassistiset kommentit heikentävät vanhemman ja perheen turvallisuudentunnetta:

... lasten rasismikokemusten kautta vanhemmat tulevat tietoisiksi siitä, millaiset suorat vaikutukset maahanmuuttovastaisella politiikalla on heidän lapsiinsa. (Ayón 2016, 467, suom. UL.)¹²

¹¹ *Words like 'Chinese' or 'African' are not intrinsically negative expressions, but when a child asks 'Mother, is Asian a dirty word like African?' (fieldnotes) we know that she has learned that negative meanings can be attributed to that word. (Rastas 2005b, 155.)*

¹² *... parents become aware of the direct effect that anti-immigrant policies have on their children through children's experiences with discrimination. (Ayón 2016, 467.)*

Karkotukseen pelon ja uhan takia vanhemmat tekevät suunnitelman karkotuksen varalle [Philbin & Ayón, 2016] sen suhteen, kuka lapsesta huolehtii karkotuksen tapah- tuessa. (Ayón 2016, 467, suom. UL.)¹³

Rastaaan mukaan valkoiset lapset oppivat varhain sen, miten mustuus ja ruskeus voidaan kääntää toista lasta vastaan. Ihonväriin ja kansalaisuuteen viittaavasta sanasta tekee rasistisen ensisijaisesti se, millaisia merkityksiä sanaa käyttävä lapsi antaa sanalle käyttötilanteessa, onko lapsi valkoinen ja millaiset sosiaaliset ja kulttuuriset seuraukset lapsen käyttämällä sanalla yhteiskunnassa on. Rastaaan artikkelin mukaan aikuisten on vaikea tunnistaa lasten rasismi, jossa käytetään etnisyyttä kuvaavia sanoja rasismien välineenä. Tätä rasismia vastaan puolustautuminen on myös BIPOC-lapsille erityisen vaikeaa. (Rastas 2005b, 156.)

Heillä, joiden vanhemmat eivät ole kiinalaisia tai somalialaisia (tai syntyneet Kiinassa tai Somaliassa) on jonkunlainen mahdollisuus sanoa "ei, en ole kiinalainen/somalialainen", toisin kuin heillä, joiden vanhemmat ovat kiinalaisia tai somalialaisia (tai ovat kotoisin Kiinasta tai Somaliasta). Joskus nuoret kiistävät (vanhempiensa) juuret jotta voisivat vastustaa näitä kategorioita, tai pystyäkseen seurustelemaan, niin kuin 16-vuotias poika tunnustaa haastattelussa. Lapset ja nuoret eivät omaa keinoja selittää muille ihmisille, että heidän ajatuksensa maista tai kulttuureista ovat stereotyyppisiä ja syrjiviä. Kuitenkin, jotkut sanoivat, että "Ei se haitannut minua" silloin kun he kertovat heihin kohdistetuista kategorisoinneista. (Rastas 2005b, 158, suom. UL.)¹⁴

Koska "rotujen" väliset hierarkiat ovat epätasa-arvoisia, niiden seurauksena joidenkin ihmisten ja ryhmien (identiteetin muodostuminen) riippuu siitä, miten ihminen ase-

¹³ *These parents also take action by preparing for detainment and deportation. Evidence suggests that parents develop "in case of deportation" plans (Philbin & Ayón, 2016), identifying individuals who will take responsibility for their children. (Ayón 2016, 467.)*

¹⁴ *Those whose parents are not Chinese or Somali (or who were not born in China or Somalia) have some possibilities to say 'No, I'm not Chinese/Somali', unlike those who (or whose parents) are 'from there'. Sometimes young people deny their (parent's) roots in order to resist these categorizations, or in order to get a girlfriend, as a 16-year-old boy confesses during the interview. Children and young people are not equipped to explain to others that their ideas of those countries/cultures are stereotypical and pejorative. However, some people say 'It did not bother me' when they talk about other people's categorizations. (Rastas 2005b, 158.)*

moituu rotuhierarkiaa kuvaavalle kartalle. Valkoiseksi kategorisoidun ihmisen ei tarvitse neuvotella samoista asioista, kuin mitä ei-valkoiseksi kategorisoidun tulee. (Rastas 2005b, 159, suom. UL.)¹⁵

Aineiston suomalaisen ja kansainvälisen tutkimuksen kuvaukset lasten välisten suhteiden rasismista olivat samankaltaisia. Lasten tuottama arkipäivän rasismi ilmeni aineistossa puheena, joka kyseenalaistaa lapsen kansalaisuuden, loukkaavina kommentteina koskien lapsen kielitaitoa, ihonväriä tai aksenttia ja uhkauksina siitä, että lapsen perhe tullaan viemään pois viranomaisten toimesta (Rastas 2002; Rastas 2005b; Ayón 2016; Mirza & Meetoo 2017).

Romaneihin kohdistuvalla sorrolla on Suomessa pitkät institutionaaliset juuret. Koska lasten rasismissa m-sanaa käytettiin yleisenä mustiin ja ruskeisiin lapsiin kohdistettavana sanana, suomalaisen rasismien historia toistuu lasten tuottamassa rasismissa. Lasten välisessä rasismissa mustien ja ruskeiden lasten ihonväriin viitattiin myös n-sanalla. Rasismia tuotettiin myös viittaamalla ruskeaan ihoon sanaparilla kakan värinen. (Lind & Tanner 2009; Puuronen 2011; Rastas 2005c, 81, 115; Rastas 2005b, 161.)

Arkipäivän rasistinen puhe ilmeni aiheistossa työntekijöiden tapoina tulkita mustien lasten sanojen ja kokemusten merkityksiä. Rasismien ohittavia valkoisia kasvatustrategioita kuvattiin tilanteissa, joissa musta tai ruskea lapsi käytti rasistista sanaa itsemäärittelyyn tai ohitti rasismien ja mitkä aikuinen tulkitsi olevan ratkaisu lapsen kohdistuvaan rasismiin:

Lapsilla ja nuorilla ei ole keinoja selittää toisille, miksi heidän ajatuksensa maista/kulttuureista ovat stereotyyppisiä ja halventavia. Tästä huolimatta jotkut ihmiset sanovat ”Ei se minua haitannut” puhuessaan ihmisten kategorisoinneista. Joissain kertomuksissa halventavia ilmauksia käytettiin itsemäärittelyyn. On tärkeä tarkastella tällaisia kertomuksia tarkemmin, sillä usein tällainen käytös nähdään

¹⁵ *Since these relations are hierarchical and unequal, their consequences for individuals and groups are dependent on how we are positioned on the ‘racial maps’. A person categorized as ‘white’ does not need to negotiate the same things as someone who is categorized as non-white, but when the different meanings of whiteness become implicated in discussions concerning racialized relations, these relations become disturbed. (Rastas 2005b, 159, suom. UL.)*

esimerkkinä hyvästä itsetunnosta, mikä usein nähdään ratkaisuna lapsiin kohdistuvaan rasismiin. (Rastas 2005b, 158, suom. UL.)¹⁶

Rasistisen sanan käyttämistä itsemäärittelyyn kutsutaan myös rasistisen sanan haltuunotto-
maiseksi. Sanan haltuun otto on BIPOC-ihmisten keino vähentää rasistisen sanan voimaa. Rastas
nosti artikkelissaan esille sen, että rasismilta suojautuminen ei kuitenkaan poista työntekijän vas-
tuuta puuttua rasismiin, kun valkoinen lapsi käyttää rasistista sanaa mustan tai ruskean ihmisen
määrittelyyn (Rastas 2005b, 158).

Rasistinen puhe voi perustua myös ajattelumalliin, jossa ihmisen ihonväri nousee perhesuhteita
määrittäväksi tekijäksi. Kyseinen rasismin muoto juontaa juurensa rotuopin aikakauden tarinaan,
jossa valkoiset ihmiset vastasivat maapallon ”kehittyneintä” sivilisaatiota, minkä takia valkoisten
naisten tulisi olla motivoituneita lisääntymään ensisijaisesti valkoisten miesten kanssa. Rotuoppiin
ja fasismiin perustuvissa ajattelumalleissa valkoisten miesten ja ruskeiden naisten lasten ei ajatella
samalla lailla uhkaavan valkoista ”kehittyneempää” sivilisaatiota. (Carter 2007.)

*Tulosten perusteella valkoisten isien ja heidän (adoptio tai biologisia) ei-valkoisia lap-
sia ei häiritä kaduilla ja muut ihmiset eivät avoimesti kyseenalaista heidän suhdet-
taan lapsiinsa. Sen sijaan valkoiset äidit ja heidän ei-valkoiset lapsensa ovat usein
kuulleet ihmettelyä ”Onko hän todella sinun äitisi / lapsesi?” Suomalainen kahdek-
sanvuotiaan tytön äiti (jonka isä on Afrikasta) kertoo haastattelussa: ” Useammin
kuin kerran on käynyt niin, että kaupungilla tuntemattomat miehet ovat huutaneet
minulle ”Olet maannut mustan miehen kanssa!” tai ”Olet maannut n-sana:n kanssa”.
(Rastas 2002, 153, suom. UL.)¹⁷*

¹⁶ *Children and young people are not equipped to explain to others that their ideas of those coun-
tries/cultures are stereotypical and pejorative. However, some people say ‘It did not bother me’
when they talk about other people’s categorizations. There are also some stories in which expres-
sions that are known as pejorative are used for self-definitions. It is important to look at their
stances more carefully, since this kind of behaviour is often used as an example of a high level of
self-confidence, which is offered easily as a solution when speaking about the problem of racism
toward children. (Rastas 2005b, 158.)*

¹⁷ *In my data, ‘white’ fathers of ‘non-white’ children are not harassed in the streets, and their rela-
tion to their children (whether adoptive or biological) is not openly questioned by other people. In-
stead, ‘white’ mothers and their ‘non-white’ children have often heard people wondering ‘Is she
really your mother/child?’ A Finnish mother of an eight-year-old daughter (whose father is from*

Ulkonäköä käsittelevässä rasisisessä puheessa mustan tai ruskean ihmisen ulkonäköä käsittelevä keskustelu kaventuu ihonväriä käsitteleväksi keskusteluksi. Tätä rasismien muotoa kuvattiin Rastaa haastatteluaineistossa, jossa ruskeat nuoret puhuivat omasta ulkonäöstä:

Vaikka nuori itse toteaa, että ensisijaisesti hänen silmänsä, kasvonpiirteensä ja hiuksensa merkitsevät hänet erilaiseksi, puhuu hän silti erialisuudesta viittaamalla ihonväriin ... katse, havaitseminen, visuaalinen kulttuuri ja rodullistettu tieto kietoutuvat yhteen ja artikuloituvat puhetapana, jossa havaittu ero muuttuu puheeksi ihonväristä. (Rastas 2002, 8.)

Arkipäivän rasismi voi ilmetä myös kysymyksinä ja oletuksina, jotka kohdistuvat kielitaitoon ja perhesuhteisiin. Kysymykset, kuten ”Oletko todella Suomesta?”, ”Miten on mahdollista, että osaat suomea niin hyvin?” tai ”Mistä olet kotoisin?”, pitävät sisällään viestin ”Mielestäni et kuulu tänne”. Toistuviin kysymyksiin vastaaminen koettiin uuvuttavaksi:

siihen menee minulta tunti, koska he kiinnostuvat enemmän ja enemmän tietystä elämäni osa-alueesta. Haast: tarkoitatko, että sinun täytyy kertoa heille henkilökohtaisesta historiasta? Haast: Kyllä. Ennen kuin he hyväksyvät minut. Jos he hyväksyvät minut. Ja kun kerron heille, mitä he haluavat tietää, he vain lähtevät. (Rastas 2005b, 152, suom. UL.)¹⁸

Toistuvat tilanteet, joissa ihminen on velvoitettu perustelemaan omaa kuulumista Suomeen ja esittelemään itseään ja taustaansa, kasvattavat rasismien taakkaa. Aineistossa kuvattiin kasvatusstrategioita, joiden avulla vanhemmat tarjosivat lapselle keinoja kohdata kyseinen mikroaggression muoto:

Vanhemmille tämä tarkoittaa usein sitä, että he alkavat valmentaa lapsiaan paitsi ympäristön kohtaamiseen yksin, ja oman erilaisuuden

Africa) tells in the interview: ‘It has also happened, downtown, more than once, that strange men have shouted to me “You’ve slept with a black man!” or “You’ve slept with a n-word”’. (Rastas 2005b, 153.)

¹⁸ *it takes me an hour, because they get more and more interested in certain aspects of my life. AR: You mean that you have to tell them your personal history? Yeah. Before they accept me. If they accept me. And after I’ve told them what they want to know they just leave. (Rastas 2005b, 152.)*

uudenlaiseen käsittelyyn, myös sen esittelyyn. Tästä kertoo seuraava kahdeksanvuotiaan lapsen (adoptio)äidin haastatteluote: Olen opettanut myös tytölleni, että meidän perheen asiat ovat meidän ja niistä ei tarvitse kertoa, selittämisestä puhumattaakaan”. Joka tapauksessa moni lapsi kohtaa tuon selittämisvelvollisuuden viimeistään aloittaessaan koulun. (emt., 113–114.)

Vuoden 2016 varhaiskasvatussuunnitelma kannustaa erojen ihmettelyyn puhuessaan ”muihin kulttuureihin tutustumisesta” ja ”suomalaiselle kulttuuriperinnölle perustuvasta opetuksesta”. Kuitenkin arkipäivän rasismi, joka ilmenee kansalaisuuden esittelyä vaativana puheena, voi johtaa siihen, että ihmisen on hanakala kokea itsensä suomalaiseksi, koska esittelyvaatimuksen takia suomalaisuudesta puhuttaessa joutuu toistuvasti puolustajan roolin. Kansalaisuuden esittelyyn ja kansalaisuuden kyseenalaistamiseen perustuvan rakenteellisen rasismin kohteena oleminen saa myös ihmisen pohtimaan sitä siitä, miten oikeudenmukaisia suomalaisuuden määritelmät lopulta ovat. (Rastas 2005c, 109; Opetushallitus 2016, 21, 25, 45, 50.)

5.2.3 Arkipäivän rasismi valkoisissa oletuksissa

Oletukset ovat yksi valtarakenteita ylläpitävistä arkipäivän rasismin muodoista. Aineistossa oletuksia käsiteltiin neljän eri teeman kautta. Ne olivat: kielitaitoon liittyvät oletukset, mustavalkoiset normaaliutta pakenevat stereotyyppiat, median vaikutus stereotyyppisiin oletuksiin ja oletusten väärin keskustelukulttuuri.

Oikeudenmukaisuudesta ja epäoikeudenmukaisuudesta puhuttaessa käsitellään aina tunteita. Voidaankin sanoa, että oikeudenmukaisuuteen liittyy tunteita, jotka ilmenevät asiakassuhteiden vuorovaikutustilanteissa (vrt. Ahmed 2018, 19, 238, 265). Aineistossa kielitaitoon liittyviä oletuksia kuvattiin tunteiden kautta:

Koska OLEN niin suomalainen, ihonväri haalistuu melko nopeasti. Voin nähdä, että he ovat aluksi hieman hermostuneita puhuessaan kanssani, mutta sitten voin nähdä sen kun he rentoutuvat. (emt., 153. suom. UL.)¹⁹

No tietysti on et niin väri on varmaan se mikä ensimmäisenä niiku herättää et oho, miten tohon voi suhtautua ja sitte, sitte se ett tulee se ensimmäinen reaktio et minkä värinen ja näin niin sitte että mä puhunkin suomea niin hyvin ettei oo ees mitään aksenttia, niin sitte taas se menee uudestaan sen palapelinsä kanssa. (Rastas 2002, 7.)

Omiin kokemuksiini perustella varhaiskasvatuksen eteistilanteissa kieleen perustuva rasismi voi ilmetä myös tilanteina, joissa vanhempi käyttää selkosuomea ja työntekijä ei käytä selkosuomea. Näin ollen kielitaitoon liittyvät oletukset voivat ilmetä myös työkuulttuurina, joka ei ota huomioon huoltajien kielellisiä eroja.

Mirzan ym. ja Rastan artikkeleissa kuvattiin yli- ja ali-inhimillistämiseen perustuvia rastisia oletuksia. Ali-inhimillistävissä oletuksissa ruskean ihmisen oletettiin olevan vaarallinen tai uhri. Yli-inhimillistävät oletukset kertoivat tarinaa kovaa työskentelevästä mallimaahanmuuttajaoppilaasta. (Mirza & Meetoo 2017, 229; Rastas 2002, 8.)

Opettajien analyysit ”hyvästä muslimityöstä” tai ”mallioppilaasta” voidaan sijoittaa laajemmin rodullistavia eurooppakeskeisiä valtarakenteita rakentavaan käsitykseen passiivisesta ja assimiloituvasta, ”etniseen vähemmistöön kuuluvan ihmisen mallista”, johon esimerkiksi stereotypia hyvin koulussa suoriutuvasta kiinalaisesta tai intialaisesta oppilaasta kuuluu. (Mirza & Meetoo 2017, 228, suom. UL)²⁰

¹⁹ *‘It is because I AM so Finnish, that my skin colour fades away quite rapidly. I can see they are a little bit nervous at first when they talk with me, but then, I can see it when they relax.’ (Rastas 2005b, 153.)*

²⁰ *The nuanced analysis of teachers’ positioning of Muslim young women as the ‘good Muslim girl’ and the ‘model student’ can be mapped onto wider racialised Eurocentric constructions of passive and assimilable ‘model ethnic minorities’ such as high-achieving Indian and Chinese students. (Mirza & Meetoo 2017, 228.)*

Ali-inhimillistävät ja uhriuttavat oletukset ovat osa valkoisen pelastajan kompleksia. Niiden takia ihminen voidaan asettaa ensisijaisesti oman kulttuurinsa uhrin asemaan (vrt. FEM-r 2020). Aineistossa kuvattiin valkoisen ekseptionalismin muotoa, jossa uhriuttaminen yhdistyy ajatuksiin feminismissä ja tasa-arvosta:

Opettajat näkivät naiset, jotka olivat muslimeja, erillään olevana rodullistettuna oppilasryhmänä, joilla oli tarve tulla 'pelastetuksi' uskonnoltaan, kulttuuriltaan ja perheeltään post-feminististen arvojen, kuten 'sukupuolten tasa-arvon, valinnan vapauden' avulla, joiden he katsoivat 'keventävän' ja 'kohottavan' heidät pois ahdingostaan. (Mirza & Meeto 2017, 228, suom. UL.)²¹

Väitämme, että nuoret musliminaiset ovat – kaukana "vaarallisena olemisesta" – vaan tosiasiasa he ovat "vaarassa" joutua ilkeämielisten rasististen ja islamofobiaa sisältävien väittelyiden ja toisaalta naisten tasa-arvoon liittyvien rasististen post-feminististen keskustelujen väliin, jotka molemmat ovat edustettuna monikulttuurisissa brittiläisissä kouluissa. (Mirza & Meeto 2017, 228, suom. UL.)²²

Edellinen havainto kuvaa hyvin pohjoismaille tyypillistä rasistista post-feminististä keskustelukulttuuria. Tässä rasismissa tasa-arvon retoriikka yhdistyy valkoiseen hiljaisuuteen, valkoiseen tietämättömyyteen ja työntekijöiden kollektiivisiin ja lempeisiin tulkintoihin rasismivapaasta itsestä (Anderson 2016; Wekker 2016, 27). Rasismien ja syrjinnän mekanismit ovat usein samankaltaisia niiden kohteena olevasta ihmisryhmästä riippumatta. Omien kokemusten perusteella työyhteisön passiivisuuteen perustuvaa valta-asemaa puolustetaan yli- ja ali- inhimillistävällä puheella. Usein toimintaani, jonka tavoite on ollut purkaa syrjiviä rakenteita, on kuvattu "rohkeaksi". Kun epätasa-arvon vähentäminen on "rohkeutta", tiedostamatta ylläpidetään toimintakulttuuria, jossa rakenteellisen syrjinnän ja rasismien vähentäminen ei ole lakisääteinen velvollisuus ja itsestään selvä osa instituutioiden arkea, vaan yksittäisten "rohkeiden opiskelijoiden" tehtävä, joiden toiminta on yli-

²¹ *The young Muslim women were commonly seen by teachers as a distinct racialised category of student in need of 'saving' from her religion, culture and family through the invocation of post-feminist values of 'gender equality, choice and freedom' which they deemed would 'enlighten' and 'uplift' her out of her plight. (Mirza & Meeto 2017, 228.)*

²² *As we will argue here, Muslim young women – far from being 'dangerous' – are actually 'in danger' of falling between the cracks of virulent racialised Islamophobic debates on the one hand, and racialised post-feminist discourses of female equality on the other, both of which play-out in the everyday microcosms of our multicultural British school. (Mirza & Meeto 2017, 228.)*

inhimillistä. Samaan aikaan toimintani on ohitettu vetoamalla siihen, että syrjäkertomukseni edustavat ”vain yhtä opiskelijaa”, ja tämän takia niiden tieto ei ole ”yleistettävissä”, vaikka tieto olisi linjassa suomalaista cis-heteromonogamianormatiivista syrjintää käsittelevän tutkimustiedon kanssa.

Eräs mieleenpainuvimmista epäinhimillistävistä kokemuksista liittyy keskusteluun, joka käsitteli yhdenvertaisuustyön konkreettista aloittamista eräässä oppilaitoksessa. Yhdenvertaisuuden edistämiseen ei nähty olevan resursseja, koska resurssit piti käyttää digitaitojen kehittämiseen. Tässä keskustelussa yhdenvertaisuustyö rinnastettiin digitaitojen kehittämiseen ja digitaitojen kehittämisen koettiin olevan tärkeämpi osa opintokokonaisuutta. Palvelu- ja kasvatusalalla edellä kuvatut ajattelumallit, joissa syrjinnän tai rasismien vähentäminen jää tietotekniikan varjoon, pitävät yllä tiedostamattomaan syrjintään perustuvaa työkuultuuria, jossa ruskeat ja queerit ihmiset epäinhimillistetään.

Myös Mirzan ja Meeton tutkimuksessa kuvattiin opettajien oppilaisiinsa kohdistamia yli- ja aliinhimillistämiseen perustuvia stereotyyppioita, jotka pystyvät pitämään yllä sen hetkistä työnsisältöä ja valtahierarkiaa. Aineistossa kuvattiin muslimeihin kohdistuvan rasismien muodon, islamofobian rakentumista yhteiskunnan keskustelukulttuurissa:

Uskontoon liittyvät vaatteet hijabista jilbadiin ja viime aikoina burkini, ovat olleet vihamielisen poliittisen, toimintaperiaatteisiin liittyvän ja median väittelyn kohteena läntisessä yhteiskunnassa ja symbolina naisten valinnan vapauden puutteesta. Viime aikoina nämä vaatteet on nähty myös uhkana valtion turvallisuudelle. Vastaavasti ’etniseen’ sukupuoleen perustuvan väkivallan muodot, kuten kunniarikokset, pakkoavioliitot ja naisten sukupuolielinten silpominen, ovat esillä valtion monikulttuurisessa keskustelussa osoituksena muslimitraditioiden barbaarisuudesta, jolloin väkivallan muodot päätyvät edustamaan kansalaisuutta suhteessa länsimaiseen sukupuolten tasa-arvon malliin. (Mirza & Meeto 2017, 228, suom. UL.)²³

²³ *Religious dress from the hijab to the jilbab and, more recently, the burkini² have been the subject of virulent political, policy and media debate in western societies, as symbols of Muslim women’s lack of agency, and more recently as a threat to national security. Similarly, cases of ‘ethnically’ forms of gender-based violence including honour crimes, forced marriage and female genital mutilation (FGM) have featured in state multicultural discourses as evidence of backward and*

Kun valkoisten tuottamasta rasismista vaietaan, etnisyyden liittäminen väkivaltaan pitää yllä erityisesti mustiin miehiin kohdistuvaa rasismia (Saad 2020, 90). Vaikka Suomi on Euroopan toiseksi väkivaltaisim maa ja Suomessa asuessaan erityisesti naisilla on keskimääräistä suurempi todennäköisyys joutua lähisuhdeväkivallan kohteeksi (Koskinen 2020; FRA 2018). Mutta koska valkoinen suomalaisuus on lopulta määrittelemättä jättämistä, perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa harvoin liitetään osaksi suomalaista etnisyyttä.

Mirazan ja Meetoon artikkelin mukaan islamin uskoon liittyvän huivin käyttäminen voi lisätä opettajien oletuksia siitä, että huivin käyttäjä on alistetussa asemassa perheessään, eikä hänen koulutusta arvosteta. Työntekijöiden lapsiin kohdistamat rasiset stereotyyppit vaikuttavat lasten ja nuorten vuorovaikutussuhteisiin:

Niin kuin Shain (2003) perustelee, sortavan kulttuurin naisille asettama kontrolloitu uhrin rooli näkyy aasialaisten ja muslimi tyttöjen yleisenä kokemuksena siitä, että heidät syrjäytetään luokkahuoneen vuorovaikutustilanteissa, koska heidän odotetaan olevan kovia tekemään töitä, ahkeria ja jatkavan työskentelyä hiljaa. (Mirza & Meeto 2017, 229, suom. UL.)²⁴

Hiljaa ja kovaa työskentelevän oppilaan voidaan nähdä tarvitsevan keskimääräistä vähemmän huomiota työajalla, kun taas ”vaarallisista musliminaisista” tai ”uskonnon uhrista” keskustellessa on helppo kääntää katse pois työyhteisön rasisista käytänteistä rasismien kohteena olevaan BIPOC-yhteisöiden ”ongelmiin”. Olen joitain kertoja tunnistanut tämän rasismien mekanismin opetustilanteissa, joissa olemme käsitelleet maahan muuttaneiden ihmisten kanssa tehtävää asiakastyötä. Näissä tilanteissa yhteisessä keskustelussa maahanmuuttajuuteen on liitetty väkivaltaan liittyviä oletuksia, minkä takia olemme puhuneet maahanmuuttajuudesta ja lähisuhdeväkivallasta opettajan johdolla, jolla ei ollut väkivaltaan liittyvää asiantuntijatietoa tai kykyä nimetä luokassa ilmenevä puhe rasismiksi. Koska rasismia ei pystytty nimeämään, eikä väkivaltaan liittyvästä työstä pystytty

barbaric Muslim traditions, and represent their lack of civility relative to western models of gender equality. (Mirza & Meeto 2017, 228.)

²⁴ *As Shain (2003) argues, the representation of these young women as the over-controlled victims of oppressive cultures means it is a common experience for Asian and Muslim girls to be ignored or marginalised in classroom interaction because it is assumed that they are industrious, hard-working and get on quietly with their work. (Mirza & Meeto 2017, 229.)*

puhumaan tietoon perustuen, keskustelut ovat lopulta oikeuttaneet rasismien ja vahvistaneet rasis-
tisia oletuksia.

Omien kokemusten mukaan yksi kyseistä rasismien muotoa vastustava argumentti on: ”Eivät kaikki
maahanmuuttajat ole väkivaltaisia tai väkivallan uhreja.” Vaikka argumentti on totta, kasvatustieteen
keskustelukulttuurissa se on ongelmallinen, koska argumentti ei nimeä rasismia ja auta tunnistama-
aan valkoisuusnormiin perustuvia valtarakenteita. Argumentti ei ole auttanut ymmärtämään
sitä, miten rasismit oletukset vaikuttavat BIPOC-asiakkaiden elämään palvelurakenteissa. Toi-
saalta kynnys ottaa väkivaltaan liittyvä huoli työyhteisössä puheeksi voi olla korkea myös silloin,
jos työyhteisö kohdistaa asiakkaaseen väkivaltaan liittyviä rasismit oletuksia, joita työntekijä yrit-
tää vastustaa ohittamalla oman huolensa. Asiakkaan väkivallaton elämä ei ole ratkaisu työyhteisön
väkivaltaan liittyviin rasismit oletuksiin. Kyseiset keskustelut auttoivat ymmärtämään sen, että
rasismia voi vastustaa vain keinoin, jotka auttavat ymmärtämään, miten rasismit oletukset hei-
kentävät työn vaikuttavuutta ja yhdenvertaisuutta.

Työntekijän väkivaltaan, ahkeruuteen tai alisteiseen asemaan liittyvät rasismia tuottavat oletukset
rakentavat valtasuhteita leventämällä kuilua työntekijän ja asiakkaan välillä. Kuilu syntyy, kun asi-
akkaaseen liittyvä keskustelu pohjaa rasismit oletusten muodostamaan todellisuuteen, eikä sii-
hen todellisuuteen, jossa asiakas itse elää. Ulkonäkönsä perusteella ahkeraksi tai uhriksi mielletty
oppilas voidaan jättää ilman tukea. Väkivaltaan liittyviä oletuksia tuottava työntekijä voi ohjata lä-
hisuhde- ja perheväkivaltaa ehkäisevien palveluiden piiriin asiakkaita, jotka eivät tarvitse kyseisiä
palveluita. Ja toisaalta väkivaltaan liittyviä oletuksia vastustava työntekijä voi ohittaa väkivaltaan
liittyvän huolen yrittäessään vastustaa mustiin, ruskeisiin ja rodullistettuihin asiakkaisiin kohdistu-
via oletuksia.

5.3 Vanhemman rasismia käsittelevät kasvatust strategiat

Vanhempien esisijainen tehtävä on lapsen sosialisointi, millä viitataan käytännössä sen opettami-
seen, miten maailmassa on hyvä elää. Ympäristön perheeseen ja lapseen kohdistama rasismit
taakka ja sisäistetty valkoinen ylivalta vaikuttaa vanhempien kasvatust strategioihin. Tunnistin mus-
tien ja ruskeiden lasten vanhempien kasvatust strategioita käsittelevistä kertomuksista neljä eri eet-
tisen ja rodullisen sosialisointin teemaa.

<p>Rasismien tiedostamiseen perustuvat kasvatustrategiat</p>	<ul style="list-style-type: none"> - itsensä puolustaminen aikuisten ja lasten tuottamaa rasismia vastaan - lapsen itse tuottaman rasismien vähentäminen - kansalaisuuden prosesseihin liittyvän tiedon tarjoaminen - eri rasismien muotojen kuvaaminen rasismia tuottavan henkilön motiivia kuvaamalla - rasismien tiedostamiseen vaikuttavia tekijöitä <ul style="list-style-type: none"> o lapsen ikä o vanhemman valkoisuus o saatavilla olevan rasistitiedon määrä - Seurauksia: rasismien tiedostaminen, itsetunnon vahvistaminen, BIPOC-yhteisön yllirajaiset yhteenkuulumisen tunteet
<p>Tiedostamattomasta sisäistetystä rasismista kumpuavat kasvatustrategiat</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ympäristön rasistinen sanoma voidaan ottaa itsestäänselvyytenä, jolloin sitä ei kyseenalaisteta ja se sisäistetään - kasvatustrategiat voivat tiedostamatta toistaa ympäristön rasistista sanomaa - Seurauksia: <ul style="list-style-type: none"> o rasismien syiden etsiminen BIPOC-yhteisön sisältä o lapsen perheeseen kohdistama häpeä ja negatiivinen puhe o mielenterveyttä heikentävät selviytymisstrategiat, kuten ohittaminen ja vaikeneminen
<p>Sosiaalisten suhteiden rajaaminen rasismia vähentävänä strategiana</p>	<ul style="list-style-type: none"> - strategiat, joilla vältetään toisia BIPOC-ihmisiä ja näin pyritään vähentämään kasvatuslaitoksen itse kohdistamaa rasismia - vanhemmat voivat rajata lapsen rasismia sisältäviä sosiaalisia suhteita
<p>Suoriutumisen korostaminen kasvatustrategiana</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rasismien taakalta suojautuminen suoriutumista korostamalla - taustalla vaikuttaa oletus malli-maahanmuuttajuudesta
<p>Neuvottomuuden kokemus</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rasismia käsittelevää tietoa on vähän ja se on hankalasti saatavilla -> rasismiaiheet keskustelut koettiin monimutkaisiksi - rasismien käsittely on emotionaalista työtä ja nostaa pinnalle hankalia tunteita -> keskustelut koettiin epämiellyttäväksi - vanhempien mahdollisuudet vähentää lapsen kohdistuvaa rasismia vaihtelee tilannekohtaisesti, työntekijän ohittaminen, raportointikeinojen puuttuminen - neuvottomuuden tunne voi johtaa lapsen kohdistuvan rasismien ohittamiseen

Taulukko 7. Mustien ja ruskeiden lasten ja vanhempien rasismiin liittyvät kasvatustrategiat

5.3.1 Rasismin tiedostaminen

Aineistossa kuvattiin vanhemman ja lapsen välisiä keskusteluja, jotka käsittelivät lapseen kohdistuvaa kansalaisuuden kyseenalaistavaa rasismia. Näissä tilanteissa aikuiset pyrkivät tukemaan lasta tarjoamalla tietoa kansalaisuuden prosesseista.

Poikani kertoi minulle, että: "Äiti, siellä oli nainen, joka sano minulle ... että minun pitää mennä takaisin minun maahani, koska en kuulu tänne, koska en ole täältä kotoisin ja että minun pitäisi mennä Meksikoon, olenko Meksikosta?" Ja minä sanoin että, "Ei, et sinä ole, olet syntynyt täällä." Ja hän sanoi ... "Miksi he sanovat minulle ... että mene Meksikoon koska koko perheeni on Meksikosta ja että minun ei ole tarkoitus olla täällä?" Minä sanoin hänelle ... "Mitä sinä sanoit hänelle" [hän sanoi] "No minä sanoin hänelle, että en tiedä mitä hän tarkoittaa." Sitten minä (vanhempi) kerroin hänelle (lapselle), "Kun he sanovat noin sinulle uudestaan, sano sinä heille, että olet täältä kotoisin, eikä sinulla ole mitään ongelmaa." ... " Sanon hänelle joskus, että ihmiset eivät ymmärrä mitä he sanovat ja he vain haluat, että sinulle tulee paha mieli. (Ayón 2016, 459, suom. UL.)²⁵

Edellisessä havainnossa vanhempi tarjosi lapselleen käytännön neuvoja siihen, miten reagoida kansalaisuuden kyseenalaistavaan rasismiin. Hän myös kuvasi rasismin kategoriaa kuvaamalla sitä tuottavan ihmisen motiiveista. Hän vei keskustelun avoimen rasismin kontekstiin, puhumalla siitä, kuinka kansalaisuuden kyseenalaistavan ihmisen motiivi on "aiheuttaa pahaa mieltä". Aineistossa vanhemmat tarjosivat myös lapsilleen tietoa siitä, miten yhteiskunnan rasismia tuottavat valtarakenteet ohjaavat ihmisiä tuottamaan rakenteellista rasismia:

"Miksi kaduilla on ihmisiä, jotka kysyvät työpaikkaa? Eikö heidän olisi helpompi mennä työvälitystoimistoon?" Sanoin hänelle, "Kyllä, mutta meillä ei ole sosiaaliturvatunnusta, se on vähän niin kuin salasana. Vaikka he olisivatkin hyviä ihmisiä ja

²⁵ [My son] told me, "Ma, there's this lady that told me . . . to go to my country because I don't belong here because I'm not from here and to go to Mexico, am I from Mexico?" and I was like, "No you are not, you were born here." He was like . . . "Why are they telling me . . . to go to Mexico 'cuz all my family is from Mexico and that I am not supposed to be here?" I told him . . . "What did you tell her?" [he said] "Well, I told her that I didn't know what she meant." I told him, "When they tell you that again, you tell them you are from here and you don't have any problem." . . . I tell him that sometimes people don't know what they say and they just want to make you feel bad. (Ayón 2016, 459.)

heille haluttaisiin antaa työ, se ei ole mahdollista. Poliisi antaa sakon, koska heidän ei kuuluisi antaa meille töitä.” (Ayón 2016, 458, suom. UL)²⁶

Kun vanhempi puhuu hyvistä ihmisistä, jotka eivät voi kuitenkaan antaa töitä, voidaan tulkita, että vanhempi pyrki edistämään lapsen ymmärrystä siitä, miten ihmiset pitävät tahtomattaan yllä yhteiskunnan valkoiseen ylivaltaan perustuvia rassistisia valtarakenteita. Kun lapsi ja vanhempi puhuivat rasismikokemuksesta, vanhemmat opettivat lapselle, miten hän voi puolustaa itseään ja miten toimia, kun rasismi loukkaa lapsen henkilökohtaisia rajoja:

sinun pitää puolustautua asioita vastaan, joista et pidä. Sano, että ”Ei, minä en pidä tästä” tai ”En halua, että minua kohdellaan tällä lailla”. (Ayón 2016, 464, suom. UL.)²⁷

Valkoisuusnormin ja valkoisen haurauden takia mustat ja ruskeat lapset joutuvat Suomessa kasvatustilanteissa työntekijöiden tuottaman rasismien kohteeksi (Eid 2019; Hiltunen 2020). Aineistossa kuvattiin sitä, miten vanhemmat neuvoivat lasta vastustamaan kasvatustilanteiden työntekijän tuottamaa rasismia vastaan:

Kuuntele minua, älä ikinä anna kenenkään, ei edes opettajan tai kenenkään lapsen tai kenenkään loukata sinua. Älä anna salli sitä ... sinä päivänä, jona annat, he tulevat aina näkemään sinut vähäisempänä. (Ayón 2016, 464, suom. UL.)²⁸

Seuraavassa havainnossa lasta oli syytetty väriliitujen varastamisesta, mutta väriliitut olivat olleet lahja ... Yhtenä päivänä tyttäreni tuli luokseni iloisena, ”Äiti.” Sanoin hänelle ”Mitä on tapahtunut?” Hän sanoi, ”Minun opettajani ... sanoi että hänen pitää pyytää minulta anteeksi.” ”Oi, onpas hyvä!” Minä sanoin, ”Hyvä, hyvä. Tiedät

²⁶ *” Why are here people in the streets asking for jobs? Wouldn’t it be easier for them to go to an agency?” I told him, “Yes, but we don’t have a Social Security number, well, it’s like a password. Even if they are good people and want to give you a job, they can’t. The police will give them a fine because they are not supposed to give us jobs.” (Ayón 2016, 458.)*

²⁷ *you have to speak up about anything you do not like. Say it, say ‘I don’t like it’ or ‘I don’t want to be treated this way’. (Ayón 2016, 464.)*

²⁸ *Listen to me, never let anyone, not even a teacher or any kid or anyone offend you. Do not allow it ... the day you do, they will always see you as less. (Ayón 2016, 464.)*

mikä on sinun, älä anna kenenkään – edes opettajan tai kenenkään muun – kohdella sinua epäoikeudenmukaisesti.” Ja olen aina painottanut tyttärilleni, ”Älkää ikinä antako kenenkään nöyryyttää teitä” – puolustakaa totuutta ... (Ayón 2016, 461, suom. UL.)²⁹

Kun valkoinen hiljaisuus ja hauraus vaientaa rasismiaiheisen keskustelun kasvatuslaitoksissa, siirrettään vastuu rasismien kanssa selviämisestä lapselle (Saad 2016, 40–41, 67). Vanhemmat tukivat lasta yksin selviämisessä. Aineiston perusteella itsensä puolustamisen taidon oppiminen voi johtaa siihen, että lapsi alkaa puolustaa muita rasismia tai syrjintää kokevia ihmisiä. Aineiston tarinoissa puolustamisen taito ja empatian kokemisen taito kytkeytyivät yhteen:

Monissa esimerkkitalanteissa, joista vanhemmat kertoivat, että puolustaminen (puolustamisen opettaminen) kantoi hedelmää ja sen avulla he pystyivät saamaan aikaiseksi muutoksen heidän lapsiinsa vaikuttavissa tilanteissa ja joissakin tapauksissa lapset alkoivat itsekin harjoittaa muiden puolustamista. (Ayón 2016, 462, suom. UL.)³⁰

tietoisuus ja ymmärrys on erilaisuuden mukanaan tuoma positiivinen, vaikkakin ikävien kokemusten kautta saavutettu, pääoma. ... ymmärrän ihmisiä paremmin ja mä en sillai niinku kato alaspäin ketään. Paitsi jos ne on mulle tosi ilkeitä, mut muuten. (Rastas 2002, 14.)

Vanhempien eettinen ja rodullinen sosialisatio johti aineistossa lapsen taitoon puolustaa itseään ja muita. Samaan aikaan teoretiedon mukaan suomalaisten yhdenvertaisuutta edistävien valkoisten paneelien on vaikea edistää yhdenvertaisuutta, eli puolustaa muita ja valkoisuuteen liittyä usein apatiaa, eli vaikeutta toimia epäoikeudenmukaisuutta vähentävällä tavalla (Sheikh 2020b;

²⁹ *In the following quote, the child had been accused of stealing crayons, but the crayons had been a gift. ... The other day my daughter arrived happy, “Mommy.” I told her, “What happen?” She said, “My teacher . . . told me that she had to ask for an apology.” “Oh, that’s very good!” I said, “That’s good, good. You see what is yours, you shouldn’t let anyone— even a teacher or whoever—do an injustice with you.” And I have always instilled in my daughters, “Do not let anyone humiliate you”—to defend their truth ... (Ayón 2016, 461.)*

³⁰ *In many examples shared by parents, their efforts to advocate were fruitful in that they were able to change the situation affecting their child, and in some cases children then began to practice self-advocacy and to advocate for others. (Ayón 2016, 462.)*

Saad 2020, 127). Sen lisäksi, että vanhemmat toivoivat, että heidän lapsiaan ei kohdeltaisi huonosti ja he toivoivat, että lapset eivät toisintaisi käytöksessään rasismia ja valkoisen ylivoimaisuuden toimintamalleja, joiden kohteeksi lapset itse joutuivat. Tällöin vanhempien viesti lapselleen oli, että rasismia kohteena oleminen ei oikeuta syrjintään tai rasismiin.

tytär oli vältellyt afroamerikkalaisia erään naapurissa asuneen afroamerikkalaisen aikuisen kanssa tapahtuneen tapahtuman takia. ... äiti neuvoi lapselleen, että kaikki ihmiset eivät ole samanlaisia. Hän selitti lisää ja sanoi ”Itse asiassa ... Tulet tapamaan ihmisiä [meidän] omasta rodusta, joiden toiminnan takia sinulle tulee paha mieli ja sinä et tästä huolimatta lopeta minulle puhumista, etään?”. (Ayón 2016, 465, suom. UL.)³¹

Ja aivan kuten mustia ihmisiä on syrjitty, Latinoita syrjitään nyt. Minä haluan heidän näkevän todellisuuden, kerron heille, jotta he olisivat inhimillisiä, jotta heillä olisi ... sydän. En halua heidän olevan julmia ihmisiä, tai että heistä tuntuisi vähempiarvoiselta, koska he ovat mitä he ovat. (Ayón 2016, 465, suom. UL.)³²

Perheen jäsenten erilaiset kokemukset rasismista ja valkoisuudesta vaikuttivat vanhemman ja lapsen välisiin keskusteluihin. Aineistossa kuvattiin sitä, miten lapsen ikä ja taidot kuvata omia rasismikokemuksia, vaikutti siihen, miten paljon lapsi kertoi aikuisille niistä. Myös vanhemman ihonväri vaikutti siihen, kuinka paljon hän tunnisti rasismikokemuksia lapsen kertomuksista.

Vanhemmat, jotka itse eivät ole joutuneet kokemaan ja ajattelemaan rasismia, saattavat helposti kaikessa tietämättömyydessään tuudittautua ajatukseen, ettei rasismia ole. (Rastas 2005c, 112.)

³¹ *daughter has been cautious in her interactions with African American children following an incident with a neighbor who was an African American adult. ... the mother advised her daughter that not all people are the same. She explained further, saying “In fact . . you are going to encounter people from [our] own race that may make you feel bad, and you are not going to stop talking to me, right?”. (Ayón 2016, 465.)*

³² *And like back then Black people were discriminated, now Latinos are going through it. I like . . . for them to see the reality, I tell them so that it makes them more human, to have . . . a heart. I don’t want them to be cruel people, or for them to make people feel like they are less, because of who they are. (Ayón 2016, 465.)*

Erityisesti monet pienten lasten adoptiovanhemmat näyttävät olevan varsin valmentautumattomia rasismien kohtaamiseen ja siitä keskusteluun. (Rastas 2005c, 134.)

Haastattelut ja muut kentällä käymäni keskustelut ovat kuitenkin osoittaneet, ettei rasismien kokemuksia jaeta välttämättä niissäkään perheissä, joissa toinen vanhempi asemoituu lastensa kanssa samoin, siis todennäköiseksi rasismien kohteeksi. (Rastas 2005c, 134.)

”Ei-valkoisuus” tai vanhemman maahanmuuttajatausta ei vielä yksin takaa sitä, että vanhempi osaa kuunnella lastaan ja toimia oikein erilaisissa tilanteissa. Rasismien tragediaa voi lisätä vielä se, että tällaisen vanhemman mahdollisuudet vastustaa lapsensa kohdistuvaa rasismia voivat ”valkoisessa yhteiskunnassa” olla vielä heikommät kuin ”valkoisen” vanhemman. Moni kentällä tapaamani maahanmuuttajataustainen vanhempi on todennut minulle tämän suoraan, puhuesaan esimerkiksi yrityksistään lähestyä lastensa opettajia: ”Niin, mutta se on meille vaikeampaa. Sinua ne sentään kuuntelevat”. (Rastas 2005c, 134)

Edellisessä aineistohavainnossa kuvataan kasvatusalan valkoisen ylivallan ja valkoista ekseptionalismin muotoa, joka nostaa valkoisten vanhempien rasismia käsittelevän tiedon mustien vanhempien tietoa korkeampaan arvoon (Saad 2020, 67–68; Moua & Verwijnen 2020). Tämän rasismimuodon takia ruskea vanhempi huomasi, että työntekijä kuuntelee todennäköisemmin valkoisen vanhemman rasismikertomusta, ja epätodennäköisemmin ruskean vanhemman kertomusta.

Vanhemman mahdollisuudet puolustaa lasta vaihtelevat tapauskohtaisesti. Aineistossa kuvattiin sitä, miten vanhemmat joutuvat tasapainottelemaan lapsen rasismikokemuksen ohittamisen ja rasismiin puuttumisen välillä (Ayón 2016, 457, 547):

tapahtuman konteksti vaikutti siihen, miten vanhemmat vastasivat lastensa kohtaamaan syrjintään; kun syrjintä tapahtui koulussa, hän kannusti lastaan menemään puhumaan siitä opettajalle. Vanhempi toimi eri tavalla, kun syrjintä tapahtui naapurustossa. (Ayón 2016, 457, suom. UL.)³³

Useassa artikkelissa puhuttiin siitä, miten lasten on vaikea ikänsä takia tunnistaa rasismia ilmiön monimutkaisuuden takia (Ayón 2016; Rastas 2005c). Tästä huolimatta aineisto sisälsi kuvauksen suomalaisten romanilasten taidosta tunnistaa toiseen lapseen kohdistuva rasismi ja puolustaa lasta:

... (vanhempi) kertoi harkitsevansa tyttären laittamista [eräaseen yksityiseen]-kouluun, mutta sielläkin joku opettaja oli sanonut, että "n-sana on n-sana". Kertoi myös, että hänen tyttärensä oli liittoutunut romanilasten kanssa, että hän oli sanonutkin jollekin romaniäidille, ettei tytär olisi selvinnyt ilman tämän lapsen apua. (Rastas 2005c, 81.)

Suomessa romaniyhteisössä valkoinen valtaväestö on pitkään tullut määritellyksi valkoisuuden kautta (Lind & Tanner 2009, 8). Voisiko tämä valkoisuuteen perustuva rodullinen sosialisatio tukea romaniyhteisöön kuuluvia lapsia rasismien tunnistamisessa? Myös tutkijayhteisö on kehottanut siirtämään huomion valkoisuuden ja keskiluokkaisuuden valtapositioiden tutkimukseen, koska toiseksi nimettyjen ihmisten kohtaamisen tai monimuotoisuuden tutkimus ole kyennyt purkamaan normeja ylläpitävien ihmisten valta-asemaa (vrt. Saukkonen 2013, 129; Lappalainen 2006, 52; Holm & Londen 2010, 109; Sleeter & Grant 2006, 2, 29–30; Banks & Banks, 43–45). Ehkä ihmisen ikä ei ole lapsen rasismitietoisuutta määrittävin tekijä, vaan ikään perustuvat erot rasismitietoisuudessa syntyvät, kun rasismia käsittelevää tietoa ei tarjota lapsille.

Rastas ja Ayón käsittelevät artikkeleissaan sitä, että samaan aikaan, kun rasismien ohittava käyttäytymismalli on yleinen rasistinen alistamisen muoto, BIPOC-ihmisen valinta ohittaa rasismi ei kuitenkaan tarkoita vain alistumista, sillä ohittamalla rasistisen katseen kohteena oleva voi asettua katsojan yläpuolelle. Kun rasistinen puhe kohdistui lapsen ulkonäköön, vanhemmat kehottivat

³³ *context affects parental responses to children's experiences with discrimination; discrimination in the school when she advocated for the child by going to the school to talk to the teacher. Her response was different when it involved a situation within her neighborhood. (Ayón 2016, 457.)*

lasta ohittamaan rasismiin ja keskittyivät ulkonäköön liittyvän itsetunnon vahvistamiseen sekä sen kertomiseen, että lapsi on vanhemman rakastama.

No sanoin hänelle, että hänen ei tulisi kuunnella niitä lapsia; ja että lapset joskus sanovat asioita, jotka häiritsevät ... [myöskin] että hänen isänsä iho on tummempi ja minun iho on vaaleampi. Ja tämän takia hän on meidän kummankin näköinen ja että me rakastamme häntä kovasti ... Sanoin hänelle, että kaikkien ihmisten ei tarvitse olla samanlaisia ja että kaikki ovat juuri sellaisia, kuin Jumala halusi heidän olevan. (Ayón 2016, 457, suom. UL.)³⁴

Opettaja kertoi ... minun tyttärelleni, että meksikolaiset haisevat ja tyttäreni sanoi kaikessa viattomuudessaan hänelle, "Minun vanhempani ovat meksikolaisia ja he käyvät suihkussa ... joka päivä." Hän ajatteli, että he sanoivat hänelle niin koska me emme peseytyisi tai jotain. ... Hän kertoi minulle, "Se on totta, te käytte suihkussa, äiti, ja isä myöskin." [Minä sanoin hänelle,] "Kyllä, me käymme suihkussa – älä kuuntele tuollaista." Mutta en halunnut kertoa hänelle sitä, mitä opettaja oikeasti tarkoitti, koska hän on liian nuori. Hän ei varmaan ymmärtäisi ... (Ayón 2016, 458, suom. UL.)³⁵

Poikani tuli luokseni ja sano, että erään lapsen isoäiti sanoi, että meksikolaiset ovat tyhmiä. Olin järkyttynyt, "Älä kuuntele häntä," sanoin hänelle. "Tuo ei ole totta, te tiedätte, että tuo ei ole totta." Mutta näytti siltä, että tuo kommentti oli vaikuttanut häneen. En tehnyt siitä isoa numeroa, sanoin vain, että muista että se nainen on jo vanha ja hän ei tiedä mitä hän puhuu (nauraa). Mutta hän (haastateltavan lapsi) oli

³⁴ *Well, I told her that she shouldn't listen to those children; that children sometimes say things just to bother you . . . [Also] that her father's skin is darker and my skin is lighter. That she would need to resemble one of us and that she knew that we loved her very much . . . I told her that not all people need to be the same and that everyone is how God wanted them to be. (Ayón 2016, 457.)*

³⁵ *The teacher told . . . my daughter that Mexicans were stinky. And my daughter, in her innocence told her, "My parents are Mexican and they do shower . . . every day." She thought that they told her because we didn't shower or something . . . She told me, "It's true, you do shower, Mom, and my Dad also." [I told her,] "Yes, we do shower — do not listen to that." But I did not want to tell her what the teacher really meant because she was too young. She would probably not understand . . . I went and made the complaint to the school. (Ayón 2016, 458.)*

... hyvin vihainen ... koska nainen oli sanonut, että meksikolaiset ovat tyhmiä. (Ayón 2016, 457, suom. UL.)³⁶

Keskimmäisessä havainnossa vanhempi pyrki suojelemaan lasta opettajan tuottaman rasismien tiedostamiselta ohittamalla lapsen rasismikokemuksen ja samaan aikaan raportoimalla rasismipauksesta lapsen tietämättä. Edellinen havainto puolestaan kuvaa lapsen ja vanhemman erilaista näkökulmaa avoimeen rasismiin. Lapselle, joka ei ole vielä tiedostanut rasismien olemassaoloa, voi olla yllättävää kohdata ensimmäisiä kertoja avointa rasismia. Ehkä edellisessä havainnossa rasistinen kommentti saattoi olla niin tavallinen, ettei vanhempi sen takia tehnyt siitä ”isoa numeroa”. Tai sitten kommentin merkitystä pienentämällä vanhempi saattoi myös pyrkiä suojelemaan lasta rasistisen sanoman taakalta.

Sillä, vaietaanko rasismista kasvatustilanteissa, on merkitystä ruskeiden ja mustien lasten itsetunnon kehittymiseen. Aktiivisten rasismien kohdetta puolustavien keinojen opettamisesta hyötyvät valkoiset ja ruskeat lapset. Myös kieleen ja kulttuuriin liittyvän tiedon tarjoaminen suojaa lapsia rasismien mielenterveyttä heikentäviltä vaikutuksilta:

Phinney ja Chaveria [1995] tutkimuksen mukaan nuorilla, jotka reagoivat syrjivään keskusteluun proaktiivisesti keskustelun, itsevahvistamisen ja kiistämisen kautta, oli korkeampi itsetunto. Samalla tavoin lapsilla, jotka harjoittelevat aktiivisia selviytymiskeinoja, kuten tekijää lähestymistä tai tapahtumasta ilmoittamista, on osoitettu olevan enemmän voimavaroja, vähemmän stressiä ja enemmän motivaatiota. [Swim & Thomas, 2006; Spears Brown, 2015]. (Ayón 2016, 470, suom. UL.)³⁷

³⁶ *And my son came and told me this kid’s grandmother said that Mexicans were stupid. I stayed [shocked], “Don’t listen to her,” I told him. “That is not true, you guys know that is not true.” But he did look affected by her comment. I did not make a big deal about it, I simply told him remember the woman is old already and she does not know what she says (laughs). But do not listen to her. But he was . . . like very angry . . . because the woman had said Mexicans were stupid. (Ayón 2016, 457.)*

³⁷ *Phinney and Chaveria [1995] found that youth who responded to discrimination in a proactive way through discussion, self-affirmation, and disproving tended have higher levels of self-esteem. Likewise, children who engage in active coping such as approaching the perpetrator or reporting the incident have been shown to be more empowered with reduced stress and increased motivation [Swim & Thomas, 2006; Spears Brown, 2015]. (Ayón 2016, 470.)*

Espanjan kielen lukemisen ja kirjoittamisen opettaminen ei ainoastaan edistä omaan perinteeseen yhteyden pitämistä vaan myöskin säilyttää yhteyden perheenjäsenten välillä. Tällaisia toimintamallia tulisi tukea, koska tutkimustieto todistaa, että etninen identiteetti toimii puskurina syrjinnän vaikutuksiin. (Ayón 2016, 469, suom. UL.)³⁸

5.3.2 Tiedostamaton sisäistetty rasismi

Tutkimusartikkeleissa kuvattiin kasvatustrategioita, jotka perustuivat sisäistettyyn rasismiin. Kun rasismista ei puhuta ja sen vaikutuksia ei tiedosteta, voidaan kasvatustrategioissa tiedostamatta toistaa ympäristön lapseen kohdistamaa rasismia taakkaa, jolloin lapsi voi alkaa kokea perheeseen kohdistuvaa häpeää.

Tutkimuksen tulos, jota on aiemmin tutkittu vähän, käsitteli vanhempaa, joka välitti (lapselle) sisäistetyn syrjinnän kautta syntyvää sanomaa. Toisin sanoen tämä vanhemman sanoma vahvisti alistavan käytöksen ja kommenttien sanomaa kuten: "Valkoiset lapset ovat älykkäämpiä, kuin meksikolaiset lapset." (Ayón 2016, 469, suom. UL.)³⁹

maahanmuuttajuuteen liittyvä stigman takia lapset kokivat häpeää vanhempiensa paperittomuuden takia. Kansalaisuuteen liittyvistä prosesseista kertominen voi olla kriittisen tärkeää perheen yhtenäisyyden tunteen edistämisen ja yhteisön sisäisen eriytymisen ehkäisemisen kannalta. (Ayón 2016, 468, suom. UL.)⁴⁰

Tällaisessa sosiaalisessa ympäristössä on vaarana, että negatiiviset ja rasistiset merkitykset sisäistetään. Haastatteluissa oli tarinoita siitä, miten nuoret puhuivat hyvin kielteisesti alkuperämaastaan ja miten he välttivät muita "näkyvästi erilaisia" ja näin

³⁸ *Spanish and teaching their children how to read and write in Spanish as means of not only maintaining a connection with their heritage but also preserving open communication among family members. Such practices should be supported because evidence suggests that strong ethnic identity buffers the effects of discrimination. (Ayón 2016, 469.)*

³⁹ *A less-studied finding included a parent who conveyed messages that appear to be the result of internalized oppression. That is, this parent's messages supported oppressive behavior or comments, such as supporting the statement: "White children are smarter than Mexican children." (Ayón 2016, 469.)*

⁴⁰ *stigma of being an immigrant also led children to report feeling ashamed of their parents' undocumented status. Messages about documentation status can be critical to promoting family unity and preventing intracommunity segregation. (Ayón 2016, 468.)*

loivat erilaisia strategioita "olla näyttämättä erilaiselta". (Rastas 2005b, 158, suom. UL.)⁴¹

Sisäistetty rasismi voi ilmetä perheissä perheen kansalliseen identiteettiin tai uskontoon kohdistuvana negatiivisena puheena ja strategioina, joilla pyritään välttämään rasisin kategorisoinnin kohteeksi joutumista. Rastasan artikkeleissa kuvattiin sitä, miten sisäistetyn rasismin kautta ihminen voi mieltää oman alisteisen aseman yhteiskunnassa itseäänselvyytenä, jolloin itseen kohdistuvan rasismin ja sen vaikutuksien tunnistaminen voi olla vaikeaa. (Rastas 2002, 10–12; Rastas 2005b, 158.)

Niin kuin teoriaosassa todettiin, valkoisesta apatiasta johtuva rasismin kohteena olevien ihmisten vastuuttaminen rasismia vähentävien ratkaisujen löytämisestä on yleinen rakenteellisen rasismin muoto Suomessa ja muualla maailmassa (Saad 2020, 65; Moua & Verwijnen 2020). Erilaisia vastuuttamiseen perustuvia sisäistetyn rasismin mekanismeja voi ilmetä myös BIPOC-yhteisössä. Ayónin artikkelissa kuvattiin vastuuttamista, joka liittyy kysymykseen siitä, mikä ihmisryhmä on syynä rasismin lisääntymiseen:

Ihmiset, joilla on juuria Latinalaiseen Amerikkaan ja joilla on paperit tai jotka ovat enemmän yhteiskunnan hyväksymiä, saattavat syyttää vasta maahan muuttaneita ihmisiä lisääntyvästä syrjinnästä tai voi olla, että he ovat sisäistäneet syrjinnän (esimerkiksi syrjiä vastikään maahan muuttanutta ihmistä) jotta voivat erottaa itsensä niistä, joita alistetaan. Nämä kokemukset johtavat konflikteihin ja syrjittyjen ihmisten eristäytymiseen. (Ayón 2016, 469, suom. UL.)⁴²

⁴¹ *In a social environment like this, the danger of internalizing the negative, racist meanings is apparent. In the interviews there are stories of how some young people talk very negatively about their country of origin, how they have avoided other 'visibly different' people's company, and how they have created different kinds of strategies to 'not look different'. (Rastas 2005b, 158.)*

⁴² *More acculturated or documented Latinos may blame new immigrants for the increase in discrimination or may have internalized the oppression they have experienced and engage in the dominate behaviors (e.g., discriminate against recent immigrants) as a means of separating themselves from the oppressed. These experiences lead to conflicts within the Latino community and social isolation for individuals who are the victims of discrimination. (Ayón 2016, 469.)*

Nämä kokemukset (sisäistetty rasismi) voivat johtaa konflikteihin yhteisöissä, joihin kuuluu ihmisiä, joilla on juuria Latalaiseen Amerikkaan. Konfliktit voivat johtaa syrjinnän kohteena olevien ihmisten sosiaaliseen eristäytymiseen. Lisäksi sisäistetty syrjintä voi vahvistaa negatiivisia stereotyyppioita, josta voi seurata itsetuhoista käyttäytymistä (Padilla, 2001). Perheissä, joissa vanhemmuudenkeinot perustuvat sisäistettyyn syrjintään, lapset voivat tulkita (vanhempien) käytöksen välinpitämättömäksi. Sen lisäksi, kielteisen viestin hylkäämisen sijaan, lapset saattavat sisäistää rasisin viestin vanhempiensa tapaan, millä saattaa olla haitallisia vaikutuksia myöhemmän koulutuksen ja sosiaalisen elämän kannalta. (Ayón 2016, 469, suom. UL.)⁴³

Aineistossa kuvattiin myös sitä, minkälaisia vaikutuksia lapsen sisäistetyllä rasismilla on itsetuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin:

Analyysini ovat myös tuoneet näkyviin joitain lasten selviytymisstrategioita. Monet näistä ovat kuitenkin sellaisia, joita en halua lähteä suosittelemaan: vaikeneminen, unohtamisen yrittäminen, rasismin vähättely, eronteot niihin, joita mahdollisesti kiusataan ja alistetaan vielä enemmän ja niin edelleen. Yksi nuorten ja nuorten aikuisten selviytymisstrategia näyttää olevan muuttaminen pois Suomesta. (Rastas 2005c, 131.)

BIPOC-yhteisöiden jaettu tietoisuus rasismikokemuksista ja omasta asemasta suhteessa valkoisuuteen suojaa yhteisöjä. Rastaa artikkelin mukaan rasismitietoisuus voi luoda BIPOC-yhteisöön rajoja ylittäviä kuulumisen tunteita ja ryhmäytymistä ja näin ehkäistessään yhteisöjen välistä eristäytymistä ja edistää ihmisten hyvinvointia (Rastas 2005b, 97).

5.3.3 Sosiaalisten suhteiden rajaaminen

Rasismin taakka voi synnyttää tarvetta välttää erilaiseksi merkitsemistä kaverisuhteita rajaamalla. Aineiston kertomuksissa ruskeat lapset ja vanhemmat pyrkivät vähentämään lapsen kohdistuvaa

⁴³ *These experiences lead to conflicts within the Latino community and social isolation for individuals who are the victims of discrimination. In addition, internalized oppression can reinforce negative stereotypes, resulting in self-destructive behavior (Padilla, 2001). Within families, if parental interactions are based on internalized oppression, children can interpret the behavior and comments as unsupportive. Moreover, rather than challenging or rejecting negative messages, children might accept or internalize these messages as their parents do, leading to detrimental consequences to the children's social and academic development. (Ayón 2016, 469.)*

rasismin taakkaa välttämällä tiettyjä paikkoja, tilanteita ja rasismin kohteena olevia ihmisiä tai rasismia tuottavia ihmisiä.

Olimme tämän pojan kanssa koko lähiseudun ainoat värilliset lapset. Minulla ilmeisesti oli pelko siitä, että meistä leivotaan koulussa yksi kasvoton ja helposti syrjittävä möykky [...]. Karttelin tätä poikaa.” (Rastas 2005c, 120.)

ehkäistäkseen (lapseen) kohdistuvaa syrjintää, hän (vanhempi) rajoitti paikkoja, joissa hänen lapsensa kävi ja sitä, kenen kanssa lapsi oli vuorovaikutuksessa. (Ayón 2016, 460, suom. UL.)⁴⁴

Esimerkiksi asunnossa, jossa asun, minun lapsiani on kutsuttu haiseviksi meksikolaisiksi. Minä sanon heille, ”Älkää kuunnelko heitä, älkää menkö heidän lähelle, älkää yrittäkö kiistellä heidän kanssaan... jos teette niin, tulette häviämään ... On parempi siirtyä sivuun ja antaa heidän toimia miten he toimivat ja antaa heidän puhua ... vaikka he syrjisivät teitä, ja sanoisivat, että te olette alempiarvoinen.” (Ayón 2016, 459, suom. UL)⁴⁵

5.3.4 Suoriutumisen korostaminen

Aineiston kokemuksissa vanhemmat pyrkivät suojaamaan lasta rasismilta korostamalla koulussa ja työelämässä suoriutumista kasvatustrategioissa. Joissain havainnoissa suoriutumisen korostaminen yhdistyi rasismitietoisuuteen. Tällöin vanhemman sanomana oli se, että suoriutuminen on yksi keino vastustaa ympäristön rassistista taakkaa:

Vanhempi poika häntä syrjitään ... espanjan kielen puhumisen takia. Ja minä kerron hänelle. ”Maailmassa on paljon monilla eri kerroksilla olevaa ja moneen eri kategoriin kuuluvaa syrjintää No, minä sanon heille, että älkää pelätkö; älkää hävetkö, voitte menestyä.” Olen aina kertonut heille, että syrjintä on kaikkialla ympärillämme

⁴⁴ *to avoid problems with discrimination, she restricted the places she visited and who her child interacted with. (Ayón 2016, 460.)*

⁴⁵ *For example in the apartment where I live, my children have experienced being called stinky Mexicans. I tell them: “Do not listen to them, do not get near them or try to argue with them... if you do, you will end up losing . . . It’s better if you move aside and give them their way and let them keep talking . . . even if they are discriminating you, telling you that you are no one, or that you are less.” (Ayón 2016, 459.)*

... Se kohdistua kieleen, väriin ja lailliseen statukseen. Kaikkialla on syrjintää. Sanon heille, että heidän tulee kyetä elämään sen kansa, mitä maailma antaa heille. [Osallistuja 53, Isä, 32 vuotta]. (Ayón 2016, 459, suom. UL.)⁴⁶

Toisissa kokemukuvauksissa vanhemmat pyrkivät suoriutumista korostamalla edistämään lapsen hyvinvointia ja positiivista tulevaisuuden uskoa välttämällä roduista puhumista ja painottamalla taitojen kehittymistä (Ayón 2016, 452). Joissain havainnoissa vanhemman sanomassa työnteke tai virtuositeetti yhdistyi kansalaisuuteen liittyvään identiteettiin.

Poika sano lapselleni, että meksikolaisten tulisi mennä takaisin Meksikoon. Me sanoimme hänelle. ”Kerro sinun kaverillesi, että meksikolaiset ovat asuneet Yhdysvalloissa pidempää, kuin mitä anglot (angloamerikkalaiset) koska meksikolaiset ovat asuneet täällä koko elämänsä.” [Kerro hänelle] ”että kiitos latalinalaisamerikkalaisten tämä maa on parempi, koska ... me emme aio pyytää apua. Ei, me meksikolaiset olemme kovia tekemään töitä.” (Ayón 2016, 463, suom. UL.)⁴⁷

5.3.5 Neuvottomuuden kokemus

Valta-asemia purkavasta tiedosta puhuminen nostaa aina pinnalle myös epämiellyttäviä tunteita (Saad 2020, 41-45). Aineistossa kuvattiin neuvottomuutta ja epämiellyttäviä tunteita, joita vanhemmat kokivat, kun he puhuivat rasismista lasten kanssa:

⁴⁶ *The older boy he is discriminated for . . . speaking Spanish. And I only tell him, “There is a lot of discrimination in this world, many levels and categories . . . Well, I tell them do not be scared; do not be embarrassed, you guys can succeed.” What I have always told them that discrimination is all around us . . . It can be for the language, the color, or for your legal status. There is discrimination in everything. I tell them that they need to be able to live with what the world gives you. [Participant 53, Father, 32 years old]. (Ayón 2016, 459.)*

⁴⁷ *A boy told my son, that Mexicans should go back to Mexico. We told him, “Tell your friend that Mexicans have been living in the United States longer than the Anglos because Mexicans have lived here their whole life.” [Tell him] “that thanks to Hispanics this country is better, because . . . we do not come to ask for help. No, we Mexicans work hard.” (Ayón 2016, 463.)*

Kun vanhemmat keskustelivat lastensa kanssa lasten syrjintään liittyvistä kokemuksista, keskustelut usein ajautuivat monen eri päällekkäisen teeman käsittelyyn. (Ayón 2016, 457, suom. UL.)⁴⁸

Jotkut vanhemmat kokivat, että he eivät ole valmiita käsittelemään syrjintään liittyviä asioita lastensa kanssa. ”Tämä asia on minusta epämiellyttävää, en tiedä miten toimia, en tiedä pitäisikö minun mennä kouluun puhumaan, en tiedä, tässä tilanteessa en tiedä miten minun pitäisi toimia”. (Ayón 2016, 457, suom. UL.)⁴⁹

Vanhemmat puhuivat siitä, miten he eivät tiedä, miten toimia. Sekä siitä, että he eivät tienneet, miten rasismista raportoidaan. Itselleni rasismitietoisuus on vaatinut valkoisen ylivalan vaietaan rasmin historian tuntemusta, resursseja etsiä valkoisen hiljaisuuden takaa tietoa ja kykyä jäsentää monimutkaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä ilman tukea. Suomessa myös rasmin ja syrjinnän raportointikeinoista vaietaan tai niitä ei ole. Uskon, että myös monille tutkimuksien haastateltaville tietoa oli vähän tarjolla. Aineistossa kuvattiin sitä, miten rasismista puhuessaan vanhemmat joutuivat ristiriitaiseen tilanteeseen. Heille oli vaikeaa tukea lapsen itsetuntoa sanomalla ”Ketään ei tulisi kutsua tuolla nimellä”, kun lapsi elää ympäristössä, jossa rasismi on arkipäivää ja siitä vaietaan:

Useat vanhemmat kertoivat puhuvansa lapsilleen kansalaisuudesta sekä heidän oikeuksista Yhdysvaltojen kansalaisena. Lasten voi kuitenkin olla vaikea toteuttaa oikeuksiaan tilanteessa, jossa he elävät olosuhteissa, joissa heidän perheensä on alistamisen kohteena ja he ovat seuranneet vierestä, kuinka itsensä puolustaminen ei johda aina muutokseen. (Ayón 2016, 462, suom. UL.)⁵⁰

⁴⁸ *Parents’ responses to their children’s experiences with discrimination often had overlapping theme or fell into more than one theme. (Ayón 2016, 457.)*

⁴⁹ *Some parents reported they were unprepared to address issues of discrimination with their children “That is what discomforts me, like I don’t know how to act, I don’t know if I should go to the school to talk, I don’t know, in this situation I do not know how to act”. (Ayón 2016, 457.)*

⁵⁰ *Several parents referenced talking to their children about their nativity and their rights as U.S. citizens. However, it might be difficult for children to exercise those rights when they are living in conditions that are oppressive to their families and they have witnessed that advocating for change does not always lead to change. (Ayón 2016, 462.)*

Rastaa tutkimuksessa kuvattiin sitä, miten keskustelu on erityisen vaikeaa silloin, kun lapsen kanssa työskentelevät valkoiset aikuiset eivät tunnista eivätkä tuominneet rasismia, minkä takia vanhemmat jäivät ilman rasismiin käsittelyyn tarvittavia keinoja (Rastas 2005b, 154). Vanhempien kokemuksissa kuvattiin moniulotteisesti sitä, miten rasismista lasten kanssa puhuessaan vanhemmat navigoivat valkoiseen viattomuuteen perustuvan kansallisen retoriikan ja rasismia sisältävän todellisuuden paradoksissa (vrt. Wekker 2016).

6 Pohdinta

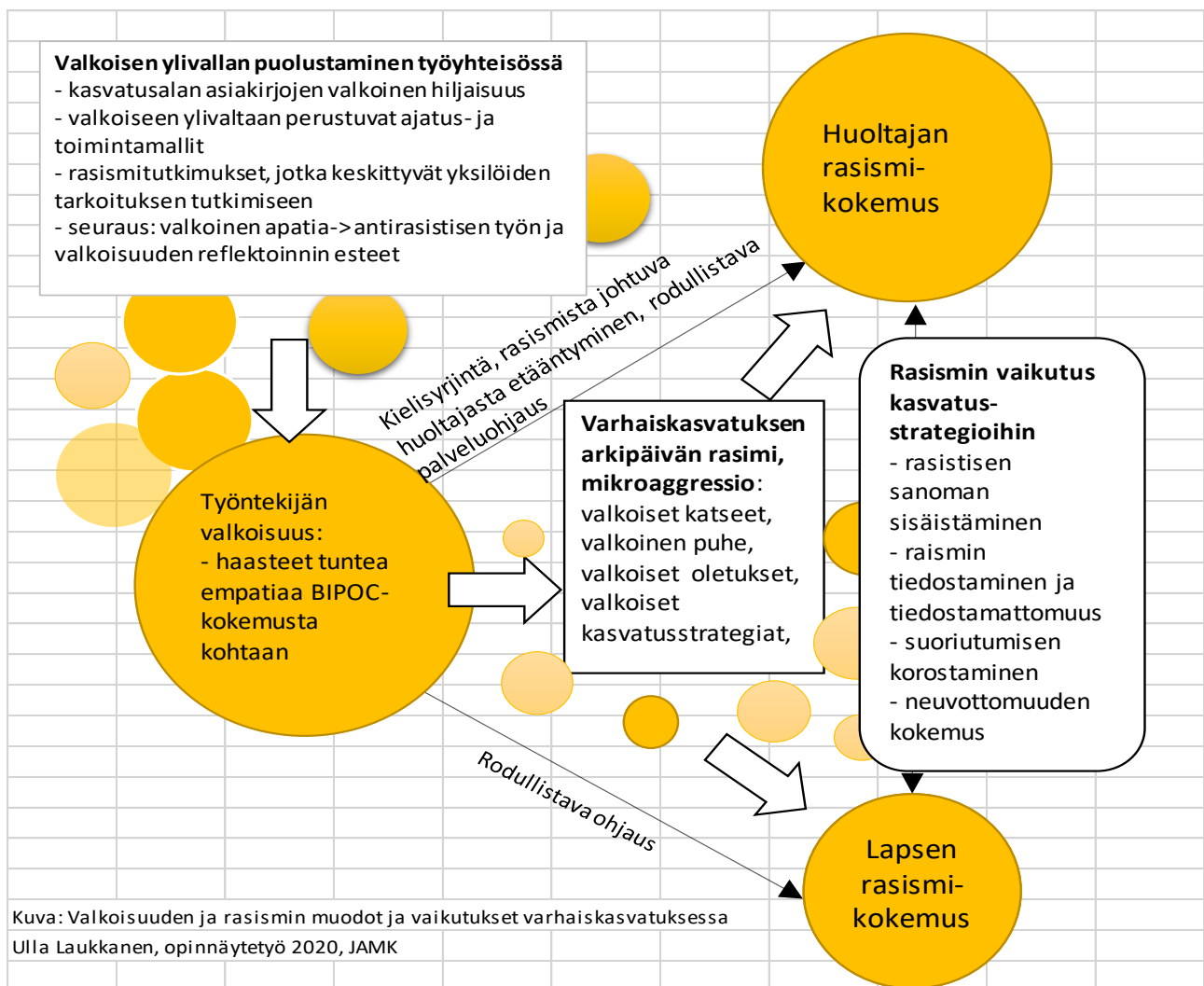
Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten kasvatusalan rasismi ja valkoisuus ilmenevät kirjallisuuskatsauksen aineistossa ja miten lapsen kohdistuva rasismi vaikuttaa vanhemman kasvatustrategioihin. Työn tuloksia voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen työyhteisön sisäisessä anti-rasismissa, jolla puretaan rasismia tuottavaa toimintakulttuuria henkilökohtaisen ja työyhteisön yhteisen valkoisuuden reflektoinnin avulla. Tuloksia voivat hyödyntää myös aikuiset, nuoret ja vanhemmat, joita kiinnostaa kasvatusalan rasismi ja vanhempien kokemukset lapsen kanssa käydyistä rasismia käsittelevistä keskusteluista.

Sisäistetyn valkoisen ylivallan takia rasismia käsittelevää tietoa kohti katsominen on valkoisille vaikeaa. Huomaan sen itsessäni. Teoriaosan ja analyysin läpilukeminen nostaa minussa pinnalle valkoiseen haurauteen kuuluvia epämiellyttäviä tunteita, kuten surua, vihaa, levottomuutta ja ahdistusta. Huomasin itsessäni näiden tunteiden voiman ja sen, miten ne käänsivät katsettani pois rasismia käsittelevistä tutkimustuloksista. Viha ja suru ovat luonnollinen osa valtarakenteiden purkautumista ja siksi välttämätön osa valkoisuuden reflektiota ja itse tuotetun rasismin vähentämistä. Ilman näitä tunteita ei omaa rasismia pysty vähentämään. Antirasistinen työ on tunnettyötä, joka tarjoaa tilaa valkoisuuden reflektioon kuuluvalla surutyölle. Kun opinnäytetyötä lukiessani aloin tuntea näitä tunteita tiesin, että olen kyennyt kuvaamaan lapsuuden ja varhaiskasvatuksen rasismia itselleni ymmärrettävällä tavalla.

Pohdin monesti sitä, minkälaisia puolustavia ajatuksia työn lukeminen voi herättää lukijassa, jolle rasismi on uusi aihe. Saatat ehkä pohtia, että ”Onko suomalainen varhaiskasvatus todella näin paha asia?” tai ”Ovatko kaikki varhaiskasvattajat näin pahoja?”. Nämä argumentit ovat nousseet myös minun valkoiseen mieleeni. Lapsiin kohdistuvasta rasismista ei puhuta valkoisissa työyhteisöissä, minkä takia lapsuuden rasismi on tabu. Kun tabua puretaan ja vaietusta aiheesta aletaan puhua, me usein koemme, että tabu ”valtaa kaiken”. Tämä ajatus on täysin luonnollinen osa tabun purkautumista – varsinkin systemaattisesta rasismista puhuttaessa, koska onhan kyseessä koko yhteiskuntaa lävistävä valtarakenne. Tästä huolimatta opinnäytetyö ei käsittele koko varhaiskasvatuksen työsisältöä. Jos työtä lukiessa tuntuu siltä, että työ käsittelee koko varhaiskasvatusta, on hyvä rauhoittaa mieli ja palauttaa ajatukset siihen, että työ käsittelee rasismin ja valkoisuuden ilmenemistä, jonka rinnalla on samaan aikaan monia toimivia ja arvokkaita varhaiskasvatuksen työmalleja ja käytänteitä.

6.1 Yhteenveto tuloksista

Vaikka valkoisuudella ja rasismilla on aina paikkaan ja aikaan sidottu ilmenemismuoto, rasismia tuottavat ajattelumallit ovat länsimaalaisissa tasa-arvoiseksi mielletyissä valtioissa tulosten perusteella samankaltaisia. Tämän takia kansainvälinen tutkimustieto ja kirjallisuus sisäistetystä valkoisesta ylivallassa soveltuu myös suomalaisen varhaiskasvatuksen valkoisuuden reflektointiin (Wekker 2016; Saad 2020; Menakem 2018). Varhaiskasvatuksen valkoisuus ja rasismi ilmenevät työyhteisössä sisäistettynä valkoisena ylivaltana ja siihen perustuvana toimintakulttuurina, jota pidetään yllä rasismista ja valkoisuudesta vaikenneilla suunnitelmilla ja tutkimuksilla. Työyhteisössä valkoisuus ilmenee arkipäivän rasismina, mikroaggressiona, valkoisina kasvatustrategioina ja rodullistavana ohjauksena. Ympäristön rasismi ja valkoisuus heikentävät BIPOC-lapsen itsetuntoa ja vaikuttavat vanhemman käyttämiin kasvatustrategioihin. Tuloksia kuvataan kuvassa kolme.

Kuva 3 Valkoisuuden ja rasismien muodot ja vaikutukset varhaiskasvatuksessa

6.1.1 Valkoista ylivaltaa puolustavat ajattelu- ja toimintamallit

Valkoisuutta puolustavat ajattelu ja toiminta juontaa juurensa rasismien historian ylisukupolvisiin valkoiseen traumaan, jonka seurauksesta valkoisen työyhteisön on vaikea tuntea empatiaa BIPOC-kokemusta ja rasismitietoa kohtaan (Menakem 2018). Työyhteisön valkoisuuden taustalla vaikuttaa antimustuuteen perustuvat tiedostamattomat ajattelumallit, jotka asettavat rasismia käsittelevän tiedon ja BIPOC-ihmisten kokemuksen normaaliksi merkittävä valkoista tietoa ja kokemusta alempiarvoiseen asemaan (Hornby & Lafaele 2011). Tiedon toissijaisuus ilmenee opetussuunnitelmissa, joissa ei käsitellä rasismien ja yhteiskuntaluokan vaikutuksia varhaiskasvatukseen. Suunnitelmat kuvaavat perhettä ja kasvattajaa omasta ympäristöstään irrotettuna ideana, jolla ei ole yhteiskuntaluokkaa, - asemaa tai historiaa. Varhaiskasvatusala hyötyy kyseisestä rasismista, koska sen avulla toiminnasta tarjotaan ulospäin tasa-arvon ideaan perustuva mielikuva. Valkoisuusnormia pidetään yllä kasvatusalan tutkimuksilla, jotka käsittelevät rasismien vaikutuksia, mutta eivät siirrä niitä valkoisuuden ja rasismien kontekstiin (Rastas 2005a, 89; Lohfink 2014, 35.). Tulosten perustella voidaan todeta, että kyseinen suunnitelmien rasismien muoto pitää yllä toimintakulttuuria, jossa antirasistinen työ väistetään ja rasismien vaikutukset ohitetaan. (Keskinen 2012; Juva 2019, 57; Hornby & Lafaele 2011.)

Rasismia tuottavan toimintakulttuurin taustalla on sisäistetty valkoinen ylivalta, jonka reflektointiin varhaiskasvatuksen antirasistinen työ perustuu. Varhaiskasvatuksen sisäistetty valkoinen ylivalta ilmenee esimerkiksi ajattelumalleina, jotka perustuvat lasten ”värisokeuteen”, valkoiseen eksseptionalismiin ja käsitykseen valkoisesta viattomasta lapsesta ja työntekijästä.

Varhaiskasvatuksen rasismi ilmenee laajemmin työkuultuurina, jossa lasten välistä rasismia ei tunnusteta. Sisäistettyjen valkoisen ylivallan ajattelumallien takia rasismista vaietaan työyhteisössä, rasismi ei vähene ja BIPOC- lapset kohtaavat kasvatusalan rasismien yksin ilman aikuisen tukea. Antirasismi perustuu näin ollen rasismien merkityksen minimoivien ajattelumallien purkamiseen. (Rastas 2005c; Wekker 2016, 27; Saad 2020, 102; Juva 2019, 64–65; Saad 2020, 102; Rastas 2005b, 158.)

Työntekijöiden toiminnan näkökulmasta valkoista ylivaltaa pitää yllä valkoinen hauraus, jolla viitataan mielentilaan, jossa pienikin määrä rasismia käsittelevää keskustelua saa ihmisen puolustus-kannalle. Nämä puolustusreaktiot tuottavat rasismien muotoja, kuten tunteettomuutta, vaikeutta omaksua rasismia käsittelevää tietoa, rasismien olemassaolon kiistämistä ja valkoista hiljaisuutta.

Valkoisuutta puolustavat reaktiot ovat traumareaktiota, joita valkoisen rasismia tuottavan ihmisen roolin omaksuminen on sosialisointin seurauksesta valkoisiin kehoihin jättänyt. Aikanaan orjuuttamiseen perustuvan yhteiskunnan rakentaminen vaati sitä, että valkoiset ihmiset epäinhimillistivät itsensä ja ryhtyivät orjan omistajiksi. Tutkimusaineistossa kuvattiin monipuolisesti mustan tiedon vaientavia toimintamalleja, joiden kautta valkoinen ihminen epäinhimillistää tiedostamattaan itsensä ja sitä kautta BIPOC-kehot ja kokemukset. Näin nykypäivän rasismissa toistuu valkoisen historian epäinhimillistämiseen perustuva valkoinen trauma. (Saad 2020, 40–41; Menakem 2018; Wekker 2016, 3.)

6.1.2 Valkoisuus arkipäivän rasismina ja mikroaggressiona

Kirjallisuuskatsauksessa kuvattiin kolmea arkipäivän rasismia ja mikroaggression muotoa, jotka ovat rasismi valkoisissa katseissa, puheessa ja oletuksissa. Siihen, minkälaisia valkoisia katseita ihmiset tuottavat, vaikuttaa ruskean lapsen ikä ja sukupuoli. Valkoiset katseet voivat merkitä pienet alle viisivuotiaat lapset hyväntahtoisesti suloisiksi. Valkoinen katse voi olla myös hyväntahtoinen ja viestiä sanomaa, kuten ”Ihanaa, että täällä on teitä erilaisiakin”. Leikki-iässä lapsiin kohdistuva valkoinen katse alkaa muuttua muotoaan aikuistamiseksi, jonka seurauksesta poikiin aletaan kohdistaa negatiivisia sanomia sisältäviä pelokkaita katseita ja tyttöihin yliseksualisoimiseen liittyviä katseita. Koska valkoiset katseet eivät pysähdy valkoisille kehoille, ne merkitsevät valkoiset kehot tavallisiksi. Katseiden kohteena olemiselle ei aina esitetä selitystä, jolloin ne voivat aiheuttaa sisäistettyä rasismia ja niiden mielenterveyttä heikentävä vaikutus vahvistuu. Aikuistamisen taustalla on rotuopin mukainen ajattelumalli, jonka avulla perusteltiin mustien ja ruskeiden lasten orjuuttaminen. (Rastas 2002, 10–12; Ahmed 2004, 53; Saad 2020, 101.)

Varhaiskasvatuksen rasismi ilmenee lasten välisissä suhteissa. Lapset omaksuvat valkoisen rasismia tuottavan roolin rodullisen sosialisointin kautta (vrt. Celano 2018). Sosialisointin seurauksesta pienet lapset oppivat ensin rasististen sanojen negatiiviset merkitykset ja sitten vasta sanojen todelliset merkitykset. Tämän takia lasten välisissä suhteissa mustuuteen voidaan viitata sanoilla, jotka eivät viittaa ihonväriin. Romaniin viittaava m-sana, somali ja maahanmuuttaja voivat olla haukkumasanoja, joilla viitataan yleisesti ruskeuteen ja mustuuteen. Näin pienten lasten rasismissa ilmenee suomalaiselle rasismille tyypilliset antisomaliuteen, antimaahanmuuttajuuteen ja antiromaniuteen perustuvat ajattelumallit. (Rastas 2005b, 161; Celano 2018; Fem-r, 2020; Sheikh 2020a; Verwijnen 2020.)

Työntekijäyhteisön valkoinen puhe ilmenee valkoisina kasvatustrategioina, joiden taustalla on usein tiedostamaton rasismien tuottaminen tai antirasismien merkityksen minimointi. Valkoiset kasvatustrategiat voivat perustua vastuuttamiseen ja tulkita BIPOC-lapsen keinot suojautua rasismilta ratkaisuksi rasismiin. Ne voivat myös perustua pyrkimykseen löytää BIPOC-lapsiin kohdistuvia yksilökeskeisiä keinoja, joilla vähentää lapsen kohdistettua rasismia. Työntekijän rasistinen puhe voi ilmetä mikroaggressioina, jotka kohdistavat lapsen velvoitteen esitellä omaa kansalaisuutta. Lasten ja nuorten keskuudessa normaalista poikkeaminen ja näin myös oman kansalaisuuden esittely voidaan kokea epämiellyttäväksi. Voidaan siis sanoa, että antirasistinen monikulttuurinen varhaiskasvatuksen pedagogiikka perustuu ohjaukseen, joka tarjoaa tietoa eri kulttuureista. Varhaiskasvatuksen perusteet 2018 tuottaa kansalaisuuden esittelyvelvollisuuteen perustuvia mikroaggressioita ohjatessaan työntekijää hyödyntämään lasten ja huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään (Opetushallitus 2018, 45). Valkoisuus ilmenee myös toimintana, joka nostaa erilaisten ihmisten tai kulttuurien erot esille ihmettelevään sävyyn, jolloin toiminta vahvistaa ajatusta valkoisesta normaaliudesta. Työntekijän rasismi voi ilmetä myös kasvatuksena, joka ohjaa suomea kotikielensä puhuvia ruskeita lapsia S2-opetukseen, joka on tarkoitettu lapsille, joiden kotikieli ei ole suomi. (Rastas 2005b; Eid 2019; Hiltunen 2020; Rastas 2005b, 158; Rastas 2005c, 131.)

Suurin osa valkoisesta puheesta on epäsuoraa tiedostamatonta rasismia, jonka taustalla vaikuttaa ruskeiden kehojen yli- ja ali-inhimillistämiseen perustuvat valkoiset oletukset. Ruskeisiin miehiin kohdistuvat aggressiivisuuteen ja väkivaltaisuuteen tai naisiin kohdistuvat uhriuteen tai vihaisuuteen liittyvät oletukset voivat tuottaa työntekijässä pelon tai säälin tunteita. Oletukset voivat myös etäännyttää työntekijää lapsen vanhemmista, jolloin tutustuminen, vuorovaikutus ja toisen nimen oppiminen on vaikeaa. Ne voivat aiheuttaa rodullistavaa palveluohjausta ja aiheettomia lastensuojeluilmoituksia tilanteissa, joissa kasvatustalon työntekijä ei tunne perheen tilannetta tai vanhempaa. Lapsiin kohdistuvat aikuistamiseen perustuvat oletukset johtavat puolestaan siihen, että ruskeille lapsille tarjotaan vähemmän turvaa kuin valkoisille lapsille. Aikuistamisen takia ruskean lapsen myös odotetaan olevan itsenäisempi. Tulosten perusteella voidaan päätellä, että aikuistaminen on yksi syy siihen, että suomalaisen kasvatustalon työntekijän on vaikea nähdä BIPOC-lapsi rasistisen kiusaamisen uhrina (vrt. Juva 2019, 64–65). Voidaankin siis päätellä, että lapsiin kohdistuvia yli- ja ali-inhimillistäviä oletuksia refleктоimalla kasvatustalon työyhteisö voi pyrkiä tarjoamaan turvallisen kasvuympäristön myös ruskeille lapsille. (Sheikh 2020b; Wekker 2016, 3; Saad 2020, 63, 90, 96, 101–102; Hiitola & Peltola 2018, 137; Alitolppa-Niitamo 2019, 16.)

Työyhteisön tiedostamattomat valkoiset oletukset vaikuttavat työntekijän vuorovaikutussuhteisiin ja luovat työntekijän ja vanhemman välille kasvatusyhteistyön esteitä. Tiedostamattomaan rasismiin perustuvat kasvatusstrategiat voivat myös toisintaa ympäristön lapsen kohdistamaa rasismin taakkaa ja vahvistaa lapsen perheeseen kohdistamia häpeän tunteita (Ayón 2016, 468–469; Rastas 2005b, 158). Työyhteisö hyötyy valkoisista oletuksista, koska niiden avulla tiedostamatta puolustetaan työsisältöä, joka rakentuu ajatukselle normaalista valkoisesta ja suomenkielisestä vanhemmasta ja lapsesta sekä heidän tarpeilleen. Selviytyjä- tai mallioppilasmaahanmuuttaja ei tarvitse huomiota, ja uhrin asemassa olevaa maahanmuuttajaa tuskin pystytään auttamaan. (Juva 2019, 64–65; Saad 2020, 102; Mirza & Meetoo 2017, 228; Rastas 2005b, 158.)

Lapsi oppii hahmottamaan ja olemaan osa rasismia tuottavia valtarakenteita rodullisen sosialisoinnin kautta, ja lasten käsitys valtaeroista kehittyy tutkimuksien mukaan 3–4 vuoden ikäisenä. Rodullisen sosialisoinnin kautta lapsi omaksuu tietoa varhaiskasvatuksen tuottamasta rasismista, valkoisuudesta ja erilaisista tavoista reagoida rasismiin ja tuottaa rasismia (vrt. Celano 2018). Aineiston perustella kasvatusalan valkoinen sosialisointi perustuu valkoisiin kasvatusstrategioihin, joiden perustana on tiedostamaton arjen rasismi, mikroaggressio ja rasismista vaikenava työkuultuuri.

6.1.3 Mustien ja ruskeiden lasten vanhempien kasvatusstrategiat

Lapset saavat tietoa rasismista eettiseen ja rodulliseen sosialisointiin (*ethnic racial socialization*) kautta, jossa lapselle tarjotaan tietoa rasismista, valkoisuudesta ja erilaisista tavoista reagoida rasismiin (Celano 2018). Kun valkoinen hiljaisuus ja hauraus vaientavat rasismiaiheisen keskustelun kasvatuslaitoksissa, siirretään vastuu rasismista kanssa selviämisestä lapselle (Saad 2016, 40–41, 67). Aineistossa toistuivat useat BIPOC-lasten vanhempien kertomukset, joissa lapselle tarjottiin neuvoja kasvatuslaitoksen rasismista kanssa yksin selviämisessä. Mustien ja ruskeiden lasten vanhempien kasvatusstrategioita käsittelevästä aineistosta nousivat esille viisi eri teemaa, jotka olivat rasismista tiedostaminen, tiedostamaton sisäistetty rasismi, sosiaalisten suhteiden rajaaminen, suoriutumisen korostaminen ja neuvottomuuden kokemus.

Rasismista tiedostamiseen perustuvissa kasvatusstrategioissa vanhempi lohdutti lasta, tarjosi lapselle tietoa rasismista ja opetti keinoja puolustaa itseä ja muita rasismia vastaan. Aineiston tarinoissa puolustamisen taito ja empatian kokemisen taito kytkeytyivät yhteen. Vanhemmat myös

tukivat lasta itse tuotetun rasismien vähentämisessä ja puolustivat lasta raportoimalla lapsen kohdistuneesta rasismista kasvatustilanteelle. Aktiivisesti rasismien kohdetta puolustavat keinot, kuten tekijän lähestyminen ja raportoiminen, tukevat aineiston perustella kaikkien lasten itsetuntoa ja empatiataitoa. (Ayón 2016, 458–470; Rastas 2002, 14.)

Vanhemmat puhuivat rasismien muodoista lapselle kuvaamalla rasismia tuottavan henkilön motiiveja. Kun lapsen oli kohdistettu mikroaggressioita, vanhemmat kertoivat ihmisestä, joka ei tarkoittanut pahaa rasismia tuottaessaan. Avointa rasismia kuvattiin kertomalla ihmisestä, joka halusi tuottaa lapselle pahaa mieltä. Vanhemmat puhuivat lapselle työmarkkinoiden rakenteellisesta rasismista kertomalla ihmisistä, jotka haluaisivat antaa töitä mutta eivät pystyneet siihen yhteiskunnan sääntöjen takia. Edellä kuvatun eettisen ja rodullisen sosialisoinnin kautta lapsi saa tietoa siitä, miten rasismi vaikuttaa valkoisten ja ruskeiden ihmisten elämään. Rasismia käsittelevän tiedon avulla vanhemmat tukivat BIPOC-lapsen empatian tuntemisen taitoa. Samanaikaisesti tuloksista voi päätellä, että valkoisilla rasismista vaikenevilla kasvatustilanteilla tuetaan valkoiseen tunteettomuuteen perustuvan ylisukupolvisen trauman siirtymistä. (Ayón 2016, 458–459; Celano 2018.)

Rasismikokemuksesta keskustelemista edistää se, että vanhempi ja lapsi jakavat yhteisen ymmärryksen siitä, mitä rasismi merkitsee. Myös jaetuista rasismikokemuksista huolimatta BIPOC-vanhemmat voivat kokea neuvottomuutta, kun he puhuvat lapsen kanssa rasismista, koska keskustelut siirtyivät käsittelemään useita päällekkäisiä teemoja. Rasismia käsittelevän keskustelun määrään vaikuttavat aineiston perusteella lapsen ikä ja se, miten saavutettavaa rasismia käsittelevä tieto on vanhemmalle ja lapselle. Vanhemman valkoisuus ja siihen liittyvät traumareaktiot voivat tehdä rasismien tiedostamisesta vaikeaa. Romaniyhteisöön kuulumisen voi puolestaan edistää vanhemman ja lapsen välistä rasismitietoisuutta, koska yhteisöissä on pitkä keskustelukulttuurin historia, jossa valtaväestöön viitataan termillä valkolainen. Erot, jotka liittyvät rasismien tiedostamiseen, rasismikokemuksen uutuuteen ja sisäistettyyn rasismiin, kohtaavat aikuisen ja lapsen välisessä rasismia käsittelevässä keskustelussa. (Lind & Tanner 2009, 8; Moua & Verwijnen 2020; Rastas 2005c, 134; Menakem 2018; Ayón 2016, 457, 462.)

Valkoisen työntekijän ja vanhemman välisiin rasismiaiheisiin keskusteluihin vaikuttaa vanhemman ihonväri ja työntekijän valkoisuuden reflektoinnin määrä. Vanhempien kokemuksissa kuvattiin sitä, miten valkoiseen ekseptionalismiin eli valkoiseen paremmuuteen perustuvien ajattelumallien takia

työntekijän rasismiin ohittavat traumareaktiot nousivat vahvemmin pinnalle ruskeiden vanhempien kohdalla. Saman ajattelumallin takia valkoisen vanhemman rasismia käsittelevä tieto nostettiin suurempaan arvoon kuin BIPOC-vanhemman tieto. Tämän takia BIPOC-vanhemmille voi olla vaikeampaa pyrkiä vähentämään lapsen kohdistuvaa rasismia raportoinnin avulla. (Saad 2020, 67–68; Rastas 2005c, 134; Menakem 2018.)

Yhteiskunnan ja kasvatustilain mallimaahanmuuttajuuteen liittyvät stereotyytit ja koulutus- ja työelämän rasismiin taakka vahvistavat sellaisia mustiin lapsiin kohdistuvia kasvatustilainstrategioita, joissa korostetaan suoriutumisen merkitystä. Suomessa rasismista vaikenava keskustelukuluttuuri on yksi yleisimmistä rasismiin muodoista, joka johtaa siihen, että häpeä, assimilaatiopaine ja sisäistetystä rasismista kumpuavat strategiat, kuten rasismiin ohittaminen ja sen merkityksen vähättely, vaikuttavat myös BIPOC-lasten ja vanhempien välisiin rasismikeskusteluihin. (Rastas 2002, 10–12; Ayón 2016, 452, 469; Rastas 2005c, 131; Fem-r, 2020; Sheikh 2020a; Keskinen 2012, 310–312.)

Ruskeiden lasten vanhempien kasvatustilainstrategioita ja kasvatustilainstrategioita vertailemalla voidaan ymmärtää, mikä on rasismista vaikenavan valkoisen kasvatustilain ja sitä käsittelevän eettisen ja rodullisen kasvatustilain välinen ero. Aineiston perustella ruskeiden lasten vanhempien rasismitietoiset kasvatustilainstrategiat johtivat lapsen taitoon puolustaa itseään. Ne johtivat joskus myös taitoon tunnistaa muihin ihmisiin kohdistuva rasismi ja syrjintä ja puolustaa heitä. Samaan aikaan suomalaisten yhdenvertaisuutta edistävien valkoisten paneelien on vaikea tunnistaa toiminta, jonka seurauksesta rasismiin vaikutukset syntyvät. Tulosten perusteella valkoisen sosialisatiion ja eettisen rodullisen sosialisatiion ero liittyy rasismiin tunnistamisen ja puolustamisen taitoihin, ja tämä ero toistuu sekä lasten välisissä suhteissa että rakenteellista rasismia tuottavissa kasvatustilainstrategioiden valkoisissa vuorovaikutussuhteissa. (Sheikh 2020c; Rastas 2002, 14; Ayón 2016, 462.)

6.2 Tutkimustulosten soveltaminen: jatkotutkimus ja kehitystyötartpeet

Opinnäytetyön tuloksia voidaan soveltaa kehitystyössä, jonka tavoitteena on tunnistaa valkoista ylivaltaa puolustavia toiminta- ja ajattelumalleja varhaiskasvatustilain työyhteisössä. Aineiston perustella antirasistisen pedagogian esteitä purkavassa valkoisuuden reflektioinnissa keskitytään työyhteisön valkoisen ekseptionalismin, valkoisen haurauden toimintamallien, varhaiskasvatustilain

valkoista viattomuutta ylläpitävien kertomusten ja BIPOC-kehot epäinhimillistävien oletusten tunnistamiseen. Myös suomalaiset BIPOC-aktivistit korostavat valkoisuuden reflektoinnin merkitystä. Tällä hetkellä Suomessa ongelma on se, että vaikka rasismia vähentävää sanastoa on kehitetty ja tutkimustietoa on tarjolla, valkoisen reflektion puutteen takia valkoinen apatia estää jo olemassa olevan tiedon käyttöön ottamisen instituutioissa (Gathou 2021; Saad 2020, 127).

Valkoisuuteen liittyvä vaikeus tuntea empatiaa rasismikokemusta kohtaan (Juva 2019, 64–65; Rastas 2005c, 116; Mirza & Meetoo 2017, 243). Tämän takia valkoisuuden reflektiota edistävässä työssä työntekijöille tarjotaan emotionaalista tukea, jonka avulla empatian tunne rasismitietoa kohtaan voi herätä. Ilman empatiaa rasismitiedon sisäistäminen ja tietoon perustuvan varhaiskasvatustoiminnan kehittäminen ja toteuttaminen ei ole mahdollista. Lopulta valkoisuuden reflektointi johtaa myös itse tuotetun rasismien tunnistamiseen ja lisääntyvään kiinnostukseen rasismitutkimusta ja koulutusta kohtaan. Varhaiskasvatuksen työyhteisöllä on vastuu muodostaa tietoa itse tuotetusta rasismista, koska kuten Aulikki Kananoja (2020) on sanonut, jokaisella ammattilaisella on vastuu oman alan onnistumisista ja epäonnistumisista määrittelevän tiedon tuottamisesta.

Tulosten perusteella varhaiskasvatuksessa tulee vähentää perheisiin ja työntekijöihin kohdistuvaa rasismia ja ehkäistä rasismien aliraportointia. Tarvitaan kehitystyötä, joka mahdollistaa työntekijöiden valkoiseen haurauteen perustuvien käyttäytymismallien, kuten ohittamisen, kiistämisen, hiljennemisen ja vastuuttamisen, suuntaamisen valkoisia työntekijöitä kohti ja perheistä ja BIPOC-työntekijöistä pois päin. Näin aliraportoinnin vähentäminen työyhteisössä on mahdollista. Kun työntekijöiden valkoinen hauraus suuntautuu perheisiin tai BIPOC-työntekijöihin, tuotetaan rasismia ja menetetään työyhteisön rasismia tunnistava kokemustieto.

Tarvitaan myös toimintamalleja, jotka tarjoavat erilaisia keinoja ehkäistä lasten ja aikuisten tuottamaa rasismia ja katkaista rasismien tuottamistilanne. Rasismiin puuttuminen johtaa alussa aikuisten ja vanhempien valkoisiin traumareaktioihin, kuten vihaan tai syyttämiseen. Tämän takia toimintamallin tulee tarjota tietoa rasismiin puuttumiseen liittyvästä emotionaalisesta työstä ja sen suuntaamisesta vuorovaikutussuhteisiin, joissa emotionaalisen tuen antaminen on mahdollista.

Koska rasismilla on aina paikkaan ja aikaan sidottu ilmenemismuoto, tarvitaan tiettyyn ihmisryhmään kohdistuvaan rasismiin perehtyvää tutkimusta. Tarvitaan tutkimusta, joka keskittyy esimerkiksi afrosuomalaisiin, romaneihin, saamelaisiin tai islaminuskoihin lapsiin, nuoriin ja perheisiin

kohdistuvaan rasismiin. Tarvitaan tutkimusta, joka käsittelee rasismia vammaisuuden, seksuaalisuuden ja sukupuolen kontekstissa. Varhaiskasvatuksen antirasistinen työ vaatii myös kehitystyötä, jonka tavoitteena on yksikielisen ja -kulttuurisen työskentelevien purkaminen. Kasvatusyhteistyön vuorovaikutuksen yhdenvertaisuuden edistäminen vaatii myös selkosuomen taitoihin ja tulkkipalveluiden käyttämiseen liittyvää kehitystyötä.

Varhaiskasvatuksen rasismitutkimuksessa on tärkeää, että lapsille ei tehdä rasismia käsitteleviä haastatteluja. Rasismien kohteena oleminen on traumaattista, minkä takia lapsen haastattelu aiheesta on epäeettistä (Nguyen 2020). Antirasistinen työ ei myöskään voi perustua rasistiseen stereotyyppiin, jonka mukaan kaikki BIPOC-ihmiset ovat rasismien asiantuntijoita (Moua & Verwijnen 2020). Kasvatusalan rasismia ei voida tutkia yksilöiden tarkoituksia tutkimalla, koska vain yksilöiden itse sanoittamiin toiminnan tavoitteisiin keskittyessä ei saada tietoa siitä, miten tiedostamattomat ajattelutavat ylläpitävät rasismia tuottavia valtarakenteita (Rastas 2005a, 89; Lohfink 2014, 35).

Valkoinen hiljaisuus ja apatia ovat yleisiä rasismien muotoja Suomessa. Siksi tarvitaan tutkimuksia, jotka tunnistavat sellaisia rakenteellisten rasismien muotoja, jotka pitävät yllä varhaiskasvatuksen rasismia ja kasvatusalan korkeakouluopintojen rasismista vaikenevia opetussuunnitelmia. Tarvitaankin tutkimusta, joka kysyy ”Miten valkoinen apatia ilmenee kasvatusalan korkeakouluissa?” ja ”Mikä rasismi mahdollistaa toimintakulttuurin, jossa väistetään valkoisuusnormia ja muita normeja purkavan reflektiivisen vastuun?” Lapsen arvopohja muodostuu varhaiskasvatustilanteiden läheisissä suhteissa aikuisten kanssa (Celano 2018). Tämän takia varhaiskasvatuksen ja kasvatusalan oppilaitosten vaikenemisen alueet pitävät yllä yhteiskunnan syrjiviä valtarakenteita. Antirasistisen varhaiskasvatuksen avulla pystytään tukemaan rasismien vähenemistä yhteiskunnan tasolla ja rakentamaan tulevaisuutta, jossa ihmisille on normaalia vähentää epätasa-arvoa ympäristössään ja itsessään.

6.3 Opinnäytetyön suunnannäyttäjät

Merkittävänä suunnannäyttäjänä opinnäytetyön näkökulmalle ovat olleet Mona Eidin podcast-ohjelma ”Ruskeat tytöt: Kaikkien koulu?” (2019). Suunnannäyttäjänä ovat olleet myös toimittajien Susani Mahaduran ja Yagmur Özberkanin Yle Puheella esitetty radio-ohjelma ”Mahadura & Özberkan” (2020) sekä Suomen somaliseuran puheenjohtaja Said Adenin kotouttamistyötä käsittelevä

artikkeli ”Ikuisesti pakolaisena?” (2009). Myös Ruskeiden tyttöjen Pehmee-podcastin tekijät Caroline Suinner ja Meiram Trabelsi suuntasivat työllään tämän opinnäytetyön näkökulmaa, koska podcast antoi tietoa antirasistista aktivismia tekevistä Instagram-vaikuttajista. Saamelaispoliitikon ja kielityöntekijän Neeta Jääskön kirjoitus Varriiställâm-blogissa (suomeksi Vuotuismuutto) tarjosi tärkeää tietoa saamelaisiin kohdistuvasta assimilaatiopaineesta rakenteellisen rasismien muotona (2012). Niin teki myös Riikka Tannerin ja Tuula Lindin romaniyhteisön historiaa ja kokemuksia kuvaava ja rakenteellista rasismia käsittelevä kirja ”Käheä-ääninen tyttö” (2009).

Merkittävänä suunnannäyttäjänä ovat myös toimineet ”Finland in solidarity with Black Lives Matter (digital protest)” -mielenosoituksen puhujat Monica Gathuo ja Jasmine Kelkay. Myös muiden ”Black Lives Matter” -verkkotilaisuudessa puhuneiden mustien ja ruskeiden aktivistien asiantuntemus on vienyt prosessia eteenpäin. Gathuo ja Kelkay painottivat mielenosoituksen verkkotilaisuudessa, että valkoisilla ihmisillä on vastuu antirasistisen työn tekemisestä, koska he tuottavat rasismia. Tämä suuntasi opinnäytetyön fokusta loppuvaiheessa entistä enemmän kohti valkoisuutta (Gathuo & Kelkay 2020). Myös feministisen ja antirasistisen kansalaisjärjestön Fem-r tarjoama tieto termeistä ja käsitteistä oli tärkeässä roolissa opinnäytetyön alkuvaiheessa teoriaosaa muotoillessa. Merkittävä vaikutus on ollut myös poliitikko ja sosiologian opiskelija Liban Sheikhin ja yhdenvertaisuusvaltuutettu Michaela Mouan antirasismia käsittelevät koulutukset sekä Sheikhin puheenvuoro ”Black Lives Matter” -mielenosoituksessa (Moua 2020; Sheikh 2020a; Seihkh 2020b). Puheenvuoron rakenteellista rasismia käsittelevät ajatukset sekä Sheikhin verkkoblogin pohdinnat liittyen valkoiseen haurauteen auttoivat työn loppuvaiheessa tarkentamaan työn näkökulmaa.

”Black Lives Matter” -liikettä kannatetaan Suomessa laajalti, ja mielenosoitusten ansiosta yhteiskunnallinen keskustelu on Suomessa kääntymässä kunnioittamisen ja moninaisuuden juhlimisen retoriikasta kohti rasismia. Tästä huolimatta instituutioissa vallitsee edelleen syvä valkoinen hiljaisuus, joka estää keskustelun etenemistä rakenteiden tasolle. Koska me valkoiset tuotamme rasismia, rasismien juurisyyt ovat ajattelussamme, ja silloin vain me voimme lopulta muuttaa yhteiskunnan valkoiseen ylivaltaan perustuvia valtarakenteita muuttamalla itse. Valkoisuuden reflektointityö on välttämätön osa eettisempää sosiaali-, terveys- ja kasvatustalouden ammattilaisuutta. Tämän takia varhaiskasvattajilla on vain yksi tapa kertoa, että kannattaa ”Black Lives Matter” -liikettä. Tämä tapa on ammatillisen valkoisuuden reflektoinnin aloittaminen omassa varhaiskasvatuksen työyhteisössä.

Lähteet

Aaltonen, M. 2019. Huomisen yhteiskunta – olosuhteet hyvinvoinnille. Liettua: Palto Print.

Ahmed, S. 2018. Tunteiden kulttuuripolitiikka. Tampere: niin & näin.

Aden, S. 2009. Ikuisesti pakolaisena? Maahanmuuttokeustelu Suomen somalialaisten näkökulmasta. Teoksessa En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä, 25-32. Tampere: Vastapaino

Akinyi, P. 2021. Tanssija, tutkija ja taiteilija Phyllis Ainyin puheenvuoro järjestön Nordisk kulturkontakt verkkotapahtumassa Black feminism and culture in the Nordics: Who gets to be heard” 14.4.2021.

Akinyi, P., Gathou, M, Kelekay, J., & Nunes, D. 2021. Tanssija Phyllis Ainyin, tutkija Monica Gathoun, taiteilija Deise Faira Nunesin ja tutkija Jasmine Kelekayn puheenvuoro järjestön Nordisk kulturkontakt verkkotapahtumassa Black feminism and culture in the Nordics: Who gets to be heard” 14.4.2021.

Alisaari, Heikola, Commins & Acquah. 2019. Monolingual ideologies confronting multilingual realities. Finnish teachers' beliefs about linguistic diversity. Julkaisussa Teaching and Teacher Education 80, 48-58.

Alitolppa-Niitamo, A. 2019. Lasten nuorten ja perheiden tukemien. Maahanmuuton ajankohtaisseminaarin puheenvuoro sekä seminaaridiat 12.3.2019. Viitattu 6.5.2019. <https://www.kuntaliitto.fi/tapahtumat/2019/maahanmuuton-ajankohtaisseminaari>

Alitolppa-Niitamo, A., Moallin, M. & Novitski, A. 2005. Välittävä perhetyö. Kokemuksia ja ajatuksia Väestöliiton Kotipuu-projektista. Teoksessa Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Väestöntutkimuslaitos ja Kotipuu, 84-95. Väestöliitto.

Anderson, C. 2016. "Democracy Now!" Youtube-kanavan haastattelu "Professor Carol Anderson on Police Killings, Trump, the Clintons & "White Rage"". Viitattu 7.7.2020. <https://www.youtube.com/watch?v=Yd14vD0l06E>

Banks, C. A. M. & Banks, J. A. 2004. Multicultural education: Issues and perspectives. 5. painos. New York: Wiley.

Bolaffi, G. 2003. Dictionary of race, ethnicity and culture. London: SAGE Publications.

Brown, L. A. & Strega, S. 2005. Research as resistance: Critical, indigenous and anti-oppressive approaches. Toronto: Canadian Scholars' Press.

Carter, J. 2007. The Heart of Whiteness: Normal Sexuality and Race in America, 1880-1940. Yhdysvallat: Duke University Press

Cummins, J. 2000. Language, power and pedagogy: Bilingual children in the crossfire. Repr. Clevedon: Multilingual Matters.

Cummins, J. 2007. Rethinking monolingual instructional strategies in multilingual classrooms. Canadian Journal of Applied Linguistics, 10, 2, 221–240.

Celano, M. 2018. Psykologian tohtori Marianne Celanon haastattelu ohjelmassa Speaking of Psychology - "Something Happened in Our Town" with Marianne Celano, PhD (SOP64). Viitattu 4.4.2021. <https://www.apa.org/research/action/speaking-of-psychology/something-happened#>

DiAngelo, Robin. 2018a. White Fragility. Britannia: Clays Ltd, Elcograf S.p.A.

DiAngelo, Robin. 2018b. Seattle channel youtube-kanavan luento: Dr. Robin DiAngelo discusses 'White Fragility'. Viitattu 20.7.2020. https://www.youtube.com/watch?v=45ey4jgoxeU&feature=youtu.be&fbclid=IwAR11f1L7TeEFEE92UVEjg_0KsfuSSH-BY6tMabMSQ58Scz8Zr9ahI8Q4OA

Eid, M. 2019. Kaikkien koulu?. Podcast suomalaisen koululaitoksen rakenteellisesta rasismista, toim. Ruskeat Tytöt. Viitattu 10.10.2020. <https://www.ruskeattytot.fi/rtmedia/kaikkienkoulu>

Eriksson, M. & Pringle, K. 2005. Introduction: Nordic issues and dilemmas. Teoksessa Tackling men's violence in families: Nordic issues and dilemmas. Bristol: Policy Press.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2014. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 10 painos. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Etnisten suhteiden neuvottelukunta ETNO. Nd. Oikeus kuulua joukkoon, Ehdotuksia monikulttuuristen nuorten yhteenkuuluvuuden vahvistamiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Viitattu 26.5.2019. <https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4737829/ETNO+raportti+Oikeus+kuulua+joukkoon/ec1c55cd-e547-3480-efab-63ff31d07446/ETNO+raportti+Oikeus+kuulua+joukkoon.pdf>

FRA (European union agency for fundamental rights). 2018. Second European Union Minorities and Discrimination Survey Being Black in the EU. Viitattu 15.9.2020. <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/being-black-eu>

Fem-r. 2020. Feministinen ja anti-rasistinen kansalaisjärjestö, joka toimii rodullistettujen ehdoilla, Sanasto. <https://www.fem-r.fi/sanasto/>

Field, S., Kuczera, M., & Pont, B. 2007. Education and Training Policy. No More Failures. Ten Steps to Equity in Education. OECD. Viitattu 21.6.2019. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95327/978-951-44-9495-6.pdf?sequence=1>

Garcia, S. E. 2020. "Where Did BIPOC Come From?". New Yourk Times -sanomalehden verkkoartikkeli. Viitattu 1.7.2020. <https://www.nytimes.com/article/what-is-bipoc.html>

Gathuo, M. & Kelkay, J. 2020. 2.6.2020 järjestetyn facebook tapahtuman "Finland in solidarity with Black Lives Matter (digital protest)" verkkopaneelikeskustelu. Viitattu 2.6.2020. <https://www.facebook.com/events/306322127199728/>

Gathou, M. 2021. Tutkija ja aktivisti Monica Gathoun puheenvuoro järjestön Nordisk kulturkontakt verkkotapahtumassa Black feminism and culture in the Nordics: Who gets to be heard" 14.4.2021.

Giffney, N. & O'Rourke, M. 2009. The Ashgate Research Company to Queer Theory. Ashgate.

Harding, S. 1986. The science question in feminism. Milton Keynes: Open University Press.

Harris, A. M. & Holman J. S. 2019. Queering autoethnography. New York ja Lontoo: Routledge

Heikkinen, A. 2017. Arki, arvot ja etiikka: Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.

Hiitola, J., Anis, M. & Turtiainen, K. 2018. Johdanto. Teoksessa Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi, 6-29. toim. Hiitola, J., Anis, M. & Turtiainen, K. Tampere: Vastapaino.

Hiitola, J. & Peltola, M. 2018. Tuotettu ja koettu toiseus viranomaisten ja maahanmuuttotaustaisten vanhempien kohtaamisissa. toim. Hiitola, J., Anis, M. & Turtiainen, K. Teoksessa Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi, 124-145. Tampere: Vastapaino.

Hiltunen, R. 2020. Selvitys afrikkalaistaustaisten henkilöiden kokemasta syrjinnästä: Syrjintä vaikuttaa afrikkalaistaustaisten elämään kokonaisvaltaisesti. THL:n verkkosivut. Viitattu 10.6.2020. https://www.syrjinta.fi/-/yhdenvertaisuusvaltuutetun-selvitys-afrikkalaistaustaisille-suomalaisille-rasismi-ja-syrjinta-ovat-arkipaivaa?fbclid=IwAR1wyPcV_lwgCORnec_D00KsYsOgi2hf62z6u1-Vhdew6SwIbU-QR6Husd4

Hirsjärvi, S. 2018. KSLAPE hankekoordinaattori Senja Hirsjärven puheenvuoro maahanmuuttajaperheiden hyvinvoinnista 18.1.2018 Maahanmuuttajaperheet suomessa-seminaarissa Jyväskylässä Matara-salissa Kotona Suomessa hankkeen koulutustilaisuudessa.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & ja Sajavaara, P. 1998. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Holm, G. & Londen, M. 2010. The discourse on multicultural education in Finland: education from whom?. Intercultural Education, 21, 2, 107-120. Jyväskylän yliopiston kirjasto.

Hästbacka, N. 2017. "Ehkä ne on senkin takia ollu hiljaa": Ammattilaisten valmiudet kohdata sateenkaarinuoria ja huomioida moninaisuutta päihde- ja mielenterveystyössä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Hökkä, P. 2012. Teacher educators amid conflicting demands: Tensions between individual and organizational development. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Isaksson, P., Jokisalo, J. & Abdulkarim, M. 2018. Kallonmittaajia ja skinejä: Rasismin aatehistoriaa. Uudistettu 4. painos. Helsinki: Rosebud.

Jauhiainen, J. S. 2017. Johdanto ja johtopäätökset. Julkaisussa Turvapaikka Suomesta?: Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa, 5-18. Turku: Turun yliopisto.

Juva, I. 2019. Who can be 'normal'?: Constructions of normality and processes of exclusion in two Finnish comprehensive schools. Helsinki: Helsingin yliopisto. Viitattu 28.11.2019.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5551-1>

Jämsä, J. 2008. Sateenkaariperhet ja hyvinvointi, Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Juva: PS-kustannus.

Jääskö, N. 2012. Feminismi ja alkuperäiskansan maantiede. Blogikirjoitus saamelaispoliitikon ja kielityöntekijän Neeta Jääskön blogissa "Vuotuismuutto". Viitattu 8.8.2020. https://neetainari.fi/2012/06/namaheapmi-feminismi-ja-alkuperaiskansan-maantiede/?fbclid=IwAR0K9onk1ZWOCj13Pa72gk3w1-te_TSkd-hqIvovf6HgMp4bMVVoPiMrO2w

Kananoja, A. 2020. Sosiaalityön käytäntö, professio ja tieteenala. Seminaaripuheenvuoro seminaarissa: Miten sosiaalityö taisteltiin tieteenalaksi ja osaksi yhteiskuntatieteitä? Mirja Satkan jäähyväisseminaari 24.8.2020. Viitattu 8.8.2020. https://www.youtube.com/watch?v=5ef_EyvCk2Y&feature=youtu.be

- Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S-M., Pietilä, A-M., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: Eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. *Hoitotiede* 2013, 25, 4, 291-301. Helsinki: Sairaanhoidajien koulutussäätiö. Viitattu 10.4.2019. <http://www.doria.fi/handle/10024/103977>
- Karila, K. 2016. Vaikuttava varhaiskasvatus. Tilannekatsaus toukokuu 2106. OPH. Raportit ja selvitykset 2016:16. Viitattu 11.9.2019. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/vaikuttava_varhaiskasvatus.pdf
- Keskinen, S. 2009. Pelkkiä ongelmia? Maahanmuutto poliittisen keskustelun kohteena. Teoksessa *En ole rasisti, mutta...*, 33-46. Tampere: Vastapaino.f
- Keskinen, S. 2012. Kulttuurilla merkityt toiset ja universaalin kohtelun paradoksi väkivaltatyössä. Teoksessa *Monikulttuurisuuden sukupuoli: Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*, 291-320. Tampere: Yliopistopaino.
- Keskinen, S. & Vuori, J. 2012. Erot, kuuluminen ja osallisuus hyvinvointiyhteiskunnassa. Teoksessa *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*, 7–35. Tampere: Yliopistopaino.
- Khan, K., Kunz, R., Kleijnen, J. & Antes, G. 2003. Five steps to conducting a systematic review. *Journal of the Royal Society of Medicine* 96, 3, 118–121. Viitattu 10.4.2018. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC539417/pdf/0960118.pdf>
- Kiros, J. 2021. Runoilija ja toimittaja Judith Kirosin puheenvuoro järjestön Nordisk kulturkontakt verkkotapahtumassa *Black feminism and culture in the Nordics: Who gets to be heard* 14.4.2021.
- Koskinen, A. 2020. Suomi on Euroopan unionin toiseksi väkivaltaisim maa naisille, mutta väkivalta kirjataan vain aniharvoin sairaalassa ylös. Yle:n verkkoartikkeli. Viitattu 8.6.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11167864>

Kurki, T. 2018. Immigrant-ness as (mis)fortune?: Immigrantisation through integration policies and practices in education. Helsinki: University of Helsinki. Viitattu 1.10.2019 <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/294719>

Kunchev, E. 2020. Aikuispsykiatri Ewan Kunchevin puheenvuoro ohjelmassa Rakenteellinen rasismi. Yle Radio 28.5. klo 14.10. Mahadura & Özberkan sarjan osa. Kuunneltavissa Yle Areenassa. Viitattu 9.5.2020. <https://areena.yle.fi/audio/1-3624466>

Lappalainen, S. 2006. Kansallisuus, etnisyys ja sukupuoli lasten välisissä suhteissa ja esiopetuksen käytännöissä. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:952-10-2671-5>

L 11.6.1999/731. Suomen perustuslaki. Säädös tietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 30.3.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

L 2.5.2014/1325. Yhdenvertaisuuslaki. Säädös tietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 11.9.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Lehtonen, J. 2002. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Viitattu 26.10.2018. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204194051>

Lelieveld, J., Proestos, Y., Hadjinicolaou, P., Tanarhte, M., Tyrlis, E., & Zittis, G. 2016. Strongly increasing heat extremes in the middle east and north africa (MENA) in the 21st century. *Climatic Change*, 137, 1, 245-260. Viitattu 18.3.2019. <https://janet.finna.fi/>, Academic Search Elite.

Mahadura, S. & Özberkan, Y. 2020. Rakenteellinen rasismi. Yle Radio 28.5. klo 14.10. Mahadura & Özberkan sarjan osa. Kuunneltavissa Yle Areenassa. Viitattu 9.5.2020. <https://areena.yle.fi/audio/1-3624466>

McIntyre, A. 1997. Making meaning of whiteness: Exploring racial identity with white teachers. Albany: State University of New York Press.

Menakem, R. 2018. White Supremacy as a Trauma Response. Resmaa Menakem traumapsykologi ja spesialistn blogikirjoitus. Viitattu 23.4.2021. <https://medium.com/@rmenakem/white-supremacy-as-a-trauma-response-ce631b82b975>

Miettinen, S. 2019. Hoivan antajat, hoivan vastaanottajat ja kansalaisuus. Julkaisussa Sukupuolentutkimus 1, 7-19. Sukupuolentutkimuksen seura ry. Tampere: Hermes Oy.

Miles, R. 1994. Rasismi. Tampere: Vastapaino.

Morrison, T. 2020. Toiseuden synty. Helsinki: Tammi.

Moua, M. 2020. Antirasismi A-B-C, Käsitteistä ja ilmiöstä. Puheenvuoro tapahtumassa Antirasismi ohjauksessa 6.11.2020.

Moua, M & Verwijnen, F. 2020. Aktivistin ja ihmisoikeusvaikuttajan Fatima Verwijnenin ja yhdenvertaisuusvaltuutetun ja terapeutin Michaela Mouan instagram video valkoisesta liittolaisuudesta Verwijnenin tilillä @fatimointi 12.6.2020.

Murrell, P. C. 2007. Race, culture and schooling: indentities of achievement in Multicultural Urban Schools. New York: Erlbaum.

Nguyen, H. 2020. MEDIA, MAAHANMUUTTAJAT JA RASISMI. Kieliasiantuntija Hai Nguyen essee antirasistisen järjestön Fem-r:n sivuilla. Viitattu 13.5.2021. <https://www.fem-r.fi/media-maahanmuuttajat-ja-rasismi/>

Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Viitattu 30.11.2018. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Puuronen, V. 2011. Rasistinen Suomi. Helsinki: Gaudeamus.

Rantala, J., Salminen, J., Sääntti, J., Nikkola, T., Rautiainen, M., Virta, A. & Kemppinen, L. 2013. Akateemisen luokanopettajakoulutuksen tulevaisuuden lähtökohdat. Teoksessa Salonkikelpoiseksi maisterikoulutukseksi - Luokanopettaja- ja opinto-ohjaajakoulutuksen akatemisoitumiskehitys

1970-luvulta 2010-luvulle. Kasvatusalan tutkimuksia 64, 189-199. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Raittila, P. 2009. 2009. Journalismin maahanmuuttokeskustelu: hymistelyä, kriittisyyttä vai rasismin tukemista?. Teoksessa En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kriitistä, 67-76. Tampere: Vastapaino

Rask, S. 2020. Terveysten- ja hyvinvointilaitoksen tutkimuspäällikön Shadia Raskin puheenvuoro ohjelmassa Rakenteellinen rasismi. Yle Radio 28.5. klo 14.10. Mahadura & Özberkan sarjan osa. Kuunneltavissa Yle Areenassa. Viitattu 9.5.2020. <https://areena.yle.fi/audio/1-3624466>

Rantonen, E. 2000. BELL HOOKS: Toisin opettaja. toim. Antonen, A., Lempiäinen, K. & Liljeström, M. Teoksessa Feministeja – Aikamme ajattelijoita, 187-212. Tampere: Vastapaino.

Rastas, A. 2007. Miksi rasismin kokemuksista on niin vaikea puhua?. Teoksessa Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi. Viitattu 26.5.2019. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201301301019>

Reed-Danahay, D. E. 1997. Introduction. Teoksessa Deborah E. Reed-Danahay (toim.) Auto/Ethnography. Rewriting the self and the social. Oxford, New York: Berg, 1–20.

Rex, J. 1986. Race and ethnicity. Milton Keynes: Open University Press.

Ronkainen, S. 2000. Sandra Harding – Sijoittautumisen ja sitoutumisen tietoteoreetikko. toim. Antonen, A., Lempiäinen, K. & Liljeström, M. Teoksessa Feministeja – Aikamme ajattelijoita, 187-212. Tampere: Vastapaino.

Rossi, L. 2003. Heterotehdas: Televisiomainonta sukupuolituotantona. Helsinki: Gaudeamus.

Rother E. T. 2007. Systematic literature review x narrative review. Editorial. Acta Paul Enferm 20, 2, vii. Viitattu 10.4.2018. http://www.scielo.br/pdf/ape/v20n2/en_a01v20n2.pdf

Saad, L. 2020. Me and White Supremacy. London: Quercus Edititons

Saukkonen, P. 2013. Erilaisuuksien Suomi: Vähemmistö- Ja Kotouttamispolitiikan Vaihtoehdot. Helsinki: Gaudeamus.

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallinto-tieteellisiin sovelluksiin. Viitattu 30.3.2019. <https://osuva.uwasa.fi/handle/10024/7961>

Saresma, T. 2018. Intersektionaalisuus – erot ja hierarkiat opettamisessa. Artikkeliteoksessa Feministisen pedagogiikan ABC: Opas ohjaajille ja opettajille. Tampere: Vastapaino.

Sen, A. 2010. The idea of justice. London: Penguin Books.

Sheikh, L. 2020a. 2.6.2020 järjestetyssä facebook tapahtumassa ”Finland in solidarity with Black Lives Matter (digital protest)” sosiologi opiskelijan ja kansalaisaktivisti Liban Sheikhin videotervehdys 2.6.2020. Viitattu 2.6.2020. <https://www.facebook.com/events/306322127199728/>

Sheikh, L. 2020b. Elokapinan Antirasismityöpaja 26.8.2020. Liban Sheikhin antirasismia käsittelevä verkkokoulutus.

Sheikh, L. 2020c. Puheenvuoro tapahtumassa Anti-Racist Forum: Anti-Blackness in Finland Paneelikeskustelu 22.10.2020.

Stolt, M., Axelin, A. & Suhonen, R. 2016. Erilaiset kirjallisuuskatsaukset. Teoksessa Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä, 7-23. 2. korjattu painos. Turku: Turun yliopisto.

Säävälä, M. 2013. Maahanmuuttajakoti ja koulu yhteistyössä. Julkaisussa Olemme muuttaneet - ja kotoudumme: Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto, Monikulttuurinen osaamiskeskus. Viitattu 26.11.2018. <https://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/0acbe7d0bf0dd795d85a1aa6a3e15562/1543838128/application/pdf/4715338/Olemme%20muuttaneet%20-%20ja%20kotoudumme%20fi-nal%202608%20%283%29.pdf>

Tanner, R & Lind, T. 2009. Käheä-ääninen tyttö. Falun: Scanbook Ab.

Tarnanen, M., Kauppinen, M. & Ylämäki, A. 2017. Oman äidinkielen tekstitaidot monikielisyttä rakentamassa – näkökulmia kielille annettuihin merkityksiin ja kielten käyttöön. Teoksessa Kielitietoisuus eriarvoistuvassa yhteiskunnassa – Language awareness in an increasingly unequal society. AFinLAN vuosikirja 2017. Suomen soveltuvan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja 75, 278-297. Viitattu 24.11.2019. <file:///C:/Users/Omistaja/Downloads/60559-Artikkelin%20teksti-80056-1-10-20171102.pdf>

TENK. 2012. Hyvän tieteellisen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Viitattu 16.7.2020. <https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot>

TENK. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Viitattu 16.7.2020. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Terveyden ja hyvinvointilaitos. 2020. Yhdenvertaisuus ja syrjintä. Artikkelit THL:n maahanmuuttoa ja kulttuurista moninaisuutta käsittelevällä verkkosivuilla. Viitattu 15.5.2020. <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/kotoutuminen-ja-osallisuus/yhdenvertaisuus-ja-syrjinta>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi uudistettu laitos. Helsinki: Tammi

Tuovinen, L., Ståhlström, O., Nissinen, J. & Hentilä, J. 2011. Saanko olla totta?: Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Turtiainen, K. & Hiitola, J. 2015. Varhaisen tuen palvelut maahanmuuttajataustaisille perheille, Ammattilaisten ja perheiden kokemuksia. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Viitattu 23.6.2019. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74942/TEM-jul_68_2015_web_17112015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tuuliainen, A. 2012. Suomalaisen sosiaalipolitiikan universalismi periaatteena ja käytäntönä. Helsingin yliopisto pro-gradu tutkielma.

Törmä, S., Huotari, K., Tuokkola, K & Pitkänen, S. 2014. Ikäihmisten moninaisuus näkyväksi: Sisäministeriön selvitys vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden henkilöiden kokemasta syrjinnästä sosiaali- ja terveystalveissa. Helsinki: Sisäministeriö.

Seikkula, M. 2017. Valkoisuuden luokkajako. Koneen Säätiö. Pitkät jutut. <https://koneensaatio.fi/valkoisuuden-luokkajako-2>.

Verwijnen, F. 2020. Aktivistin ja ihmisoikeusvaikuttajan Fatima Verwijnenin puheenvuoro tapahtumassa Anti-Racist Forum: Anti-Blackness in Finland Paneelikeskustelu 22.10.2020.

Vuori, J. 2015. Kotouttaminen arjen kansalaisuuden rakentamisena. Yhteiskuntapolitiikka 80, 4, 395-404.

Wekker, G. 2016. White Innocence : Paradoxes of Colonialism and Race. Duke University Press.

Wekker, G. 2021. Gloria Wekker: White Innocence: race and cherished self-narratives in the Netherlands. Key note luento Helsingin yliopiston konferenssissa 20th Nordic Migration Research Conference and 17th ETMU conference 12.1.2021.

Witkin, S. L. 2014. Autoethnography. The opening act. Teoksessa Stanley L. Witkin (toim.) Narrating social work through autoethnography. New York: Columbia University Press, 1–24.

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. 2018. Viitattu 30.11.2018. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf